

Seurantaraportti:

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2020–2023)

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:24

Seurantaraportti: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2020–2023)

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE

Sosiaali- ja terveysministeriö Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Sosiaali- ja terveysministeriö

CC BY-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-00-9701-1

ISSN pdf: 1797-9854

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Seurantaraportti: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma (2020–2023)

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:24

Julkaisija Sosiaali- ja terveysministeriö

Yhteisötekijä Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE, sosiaali- ja terveysministeriö

Kieli Suomi

Sivumäärä 96

Tiivistelmä

Suomi ratifioi YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen vuonna 2016. Sen kansallisen toimeenpanon tueksi laaditaan hallituskausittain toimintaohjelma. Vuosille 2020-2023 tehty toimintaohjelma on järjestyksessään toinen. Tässä loppuraportissa arvioidaan tämän toisen toimintaohjelman toteutumista. Toimintaohjelman ja samoin tämän seurantaraportin tekemisestä vastasi vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE.

Toimintaohjelmassa määriteltiin tavoitteet ja yhteensä 110 toimenpidettä. Kullekin toimenpiteelle oli määriteltävy vastuutaho tai vastuutahot. Loppuraportissa ministeriöt raportoivat toimenpiteiden toteutumisesta. Tähän loppuraporttiin on ministeriöiden arvion lisäksi nostettu vammaisjärjestöjen esiin tuomia asioita siitä, missä asioissa on onnistuttu ja missä työtä vielä tarvitaan. Yhdessä nämä osiot rakentavat kuvan siitä, miten toimintaohjelman tavoitteiden toteuttamisessa on onnistuttu.

Ministeriöiden arvioiden mukaan toimenpiteistä 80 toteutui. Toimenpiteistä 24 toteutui osittain. Toimenpiteistä kuusi jäi toteutumatta. Yleisesti voidaan sanoa, että kuluneella kaudella on pystytty edistämään vammaisten henkilöiden oikeuksia toimintaohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden mukaisesti. Kaikilta osin toimenpiteet eivät ole toteutuneet suunnitellusti. Osassa toimenpiteistä toteuttaminen jatkuu seuraavalla hallituskaudella. Toimintaohjelman toimeenpanoon vaikuttivat vahvasti maailmanlaajuiset kriisit, koronapandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan. Niihin reagoitiin pakotti viranomaisia monilta osin kohdistamaan resursseja uudelleen.

Työ vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseksi jatkuu. Tämä seurantaraportti toimii siltana seuraavalle hallituskaudelle ja seuraavan, kolmannen, kansallisen toimintaohjelman valmistelulle.

Asiasanat yhdenvertaisuus, osallisuus, ihmisoikeudet, vammaisuus

ISBN PDF 978-952-00-9701-1

ISSN PDF 1797-9854

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9701-1>

Uppföljningsrapport: Nationellt handlingsprogram för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (2020–2023)

Social- och hälsovårdsministeriets publikationer 2023:24

Utgivare	Social- och hälsovårdsministeriet		
Utarbetad av	Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning VANE, social- och hälsovårdsministeriet		
Språk	Finska	Sidantal	96

Referat

Finland ratificerade FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning 2016. Som stöd för det nationella genomförandet av konventionen utarbetas under varje regeringsperiod ett handlingsprogram. Handlingsprogrammet för 2020–2023 är det andra handlingsprogrammet. I denna slutrapport bedöms hur detta andra handlingsprogram har genomförts. Delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning VANE svarade för utarbetandet av handlingsprogrammet och denna uppföljningsrapport.

I handlingsprogrammet fastställdes mål och sammanlagt 110 åtgärder. För varje åtgärd fastställdes en ansvarig instans eller ansvariga instanser. I slutrapporten rapporterar ministerierna om genomförandet av åtgärderna. Slutrapporten innehåller förutom ministeriernas bedömning även funktionsrättsorganisationernas synpunkter på vad man har lyckats med och var det ännu återstår arbete. Tillsammans skapar dessa avsnitt en bild över hur man har lyckats uppnå handlingsprogrammets mål.

Enligt ministeriernas bedömningar genomfördes 80 åtgärder. 24 åtgärder genomfördes delvis. Sex åtgärder genomfördes inte alls. Generellt kan man säga att man under den gångna perioden har kunnat främja rättigheterna för personer med funktionsnedsättning enligt handlingsprogrammets mål och åtgärder. Åtgärderna genomfördes emellertid inte i alla avseenden som planerat. Genomförandet av en del åtgärder fortsätter under den kommande regeringsperioden. Globala kriser, coronapandemin och Rysslands anfallskrig mot Ukraina hade en stark inverkan på genomförandet av handlingsprogrammet. Hanteringen av dem tvingade myndigheter att i många avseenden omfördela resurser.

Arbetet för att främja rättigheterna för personer med funktionsnedsättning fortsätter. Denna uppföljningsrapport utgör en bro till den kommande regeringsperioden och utarbetandet av nästa, det tredje nationella handlingsprogrammet.

Nyckelord likabehandling, delaktighet, mänskliga rättigheter, funktionsnedsättning

ISBN PDF 978-952-00-9701-1 **ISSN PDF** 1797-9854

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9701-1>

Follow-Up Report: National Action Plan on the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities (2020–2023)

Publications of the Ministry of Social Affairs and Health 2023:24

Publisher	Ministry of Social Affairs and Health		
Group author	Advisory Board for the Rights of Persons with Disabilities VANE, Ministry of Social Affairs and Health		
Language	Finnish	Pages	96

Abstract

Finland ratified the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities in 2016. An action plan is drawn up for each government term to support the national implementation of the Convention. The Action Plan for 2020–2023 is the second of its kind. This final report assesses the implementation of the second Action Plan. The Advisory Board on the Rights of Persons with Disabilities, VANE, was responsible for drawing up the Action Plan and this follow-up report.

The Action Plan defines the objectives pursued and 110 measures to be taken. A responsible party or parties were assigned for each measure. In the final report, ministries report on the implementation of the measures. In addition to the ministries' assessments, the final report also includes assessments by disability organisations of the areas where efforts have been successful and those where work is still needed. Together, these sections of the report illustrate to what extent the objectives of the Action Plan were achieved.

According to the ministries' assessments, 80 of the measures were implemented fully and 24 implemented partly. Six measures were not implemented. In general, the rights of persons with disabilities were promoted during the past action plan period in accordance with the objectives and measures of the Action Plan. However, the measures were not implemented as planned in all respects. The implementation of some of the measures will continue during the next government term. Global crises, the coronavirus pandemic and Russia's war of aggression in Ukraine strongly influenced the implementation of the Action Plan. Responding to these crises forced authorities to reallocate resources in many areas.

The work to promote the rights of persons with disabilities continues. This follow-up report serves as a bridge between the previous and the new government term, helping the preparations for the next, third national Action Plan.

Keywords equality, inclusion, human rights, disability

ISBN PDF	978-952-00-9701-1	ISSN PDF	1797-9854
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9701-1>

Sisältö

1	Johdanto	7
2	Tausta	8
2.1	YK:n vammaisyleissopimus	9
2.2	YK:n vammaisyleissopimuksen kansallinen toimeenpano	10
2.3	YK:n vammaisyleissopimuksen kansallinen toimintaohjelmatyö	11
3	Toimenpiteiden toteutumisen seuranta	13
3.1	Tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumisen seuranta	13
3.1.1	Tavoitteet ja toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi	13
3.1.2	Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi	19
3.1.3	Tavoitteet ja toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi	28
3.1.4	Tavoitteet ja toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi	31
3.1.5	Tavoitteet ja toimenpiteet turvallisuuden varmistamiseksi ja vaaratilanteiden estämiseksi	42
3.1.6	Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi	49
3.1.7	Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi	55
3.1.8	Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi	58
3.1.9	Tavoitteet ja toimenpiteet kuntoutukseen ja terveyspalveluihin pääsyn vahvistamiseksi	64
3.1.10	Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi	68
3.1.11	Tavoitteet ja toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi	72
3.1.12	Tavoitteet ja toimenpiteet kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan sekä urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi	74
3.1.13	Tavoitteet ja toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä	82
4	Vammaisjärjestöjen arvio toimintaohjelman toteutumisesta	92
4.1	Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys	92
4.2	Itsenäinen elämä ja asuminen	92
4.3	Kuntoutus ja apuvälineet	93
4.4	Koulutus	93
4.5	Työllisyys ja toimeentulo	93
4.6	Esteettömyys ja saavutettavuus	94
4.7	Kielelliset oikeudet	94
4.8	Vammaistutkimus ja tiedon keruu	95
4.9	Vammaisvaikutusten arviointi	95
4.10	Osallisuus	95
5	Yhteenvedo	96

1 Johdanto

Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallisen toimintaohjelman 2020–2023 ohjelmakausi päättyi elokuun 2023 lopussa. Tässä raportissa käydään läpi toimintaohjelman toimenpiteiden toteutuminen toimintaohjelmakaudella.

Toimintaohjelman koordinoinnista vastannut vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE pyysi toimenpiteiden toteutuksesta vastuussa olevia ministeriöitä kokoamaan tiiviin kuvauksen toimenpiteiden toteutumisesta sekä mahdollisista muutoksista hallinnonalalla toimikauden aikana. Tämä raportti perustuu ministeriöiden toimittamiin arvioihin toimenpiteiden toteutumisesta.

VANEn kokouksissa on lisäksi tehty jatkuvaa seurantaan tavoitteiden edistymisestä. Seurannasta järjestettiin myös tilaisuus vammaisjärjestöille, jossa heillä oli mahdollisuus esittää näkemyksiään toimintaohjelman toteutumisesta ja kysyä kysymyksiä ministeriöiden edustajilta. Tilaisuudessa esitetyt asiat on nostettu mukaan raporttiin ja ne pidetään mukana myös jatkotyössä seuraavaa toimintaohjelmaa valmisteltaessa.

Toimintaohjelman seurantasuunnitelmassa oli vaihtoehtoisena toimintatapana teetättää toimintaohjelman toteutumisesta ulkopuolinen arviointi, mutta siihen ei valitettavasti ollut resursseja käytettävissä.

2 Tausta

Toimintaohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden taustalla vaikutti ohjelmakauden hallitusohjelma. Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa Osallistava ja osaava Suomi¹ todettiin ilmastonmuutoksen, globalisaation, väestön ikääntymisen ja teknologisen kehityksen muuttavan Suomea ja maailmaa ehkä nopeammin kuin koskaan aiemmin. Muutos sekä tarjoaa mahdollisuuksia maan kehittämiseksi että luo turvattomuutta ja huolta tulevista. Muutoksen keskellä politiikan on tarjottava ihmisille turvaa ja toivoa paremmasta huomisesta.

Hallitusohjelma korosti sosiaalisesti kestävästä hyvinvointivaltiota, joka ottaa huomioon vammaisten henkilöiden osallisuuden sekä mahdollisuudet itsenäiseen elämään, kouluttautumiseen ja työllistymiseen. Hallitusohjelmassa kiinnitettiin huomiota moniin vammaisten henkilöiden kannalta keskeisiin asioihin, joita eriteltiin tarkemmin toimintaohjelman eri sisältöalueilla. Sosiaalinen kestävyys määriteltiin hallitusohjelmassa tarkoittamaan vastuunkantoa toinen toisistamme ja yhteisestä tulevaisuudesta. Ihmisten välillä vallitsee oikeudenmukaiseksi koettu tasa-arvo. Laadukkaiden sosiaali- ja terveyspalveluiden nähdään tuottavan hyvinvointia ja luottamusta siihen, että jokaisesta pidetään huolta, kun omat voimat eivät riitä.

Hyvinvoinnin perustana hallitusohjelmassa nähtiin myös osaaminen, työ ja yrittäjyys. Tavoitteena oli maailman paras työelämä; onnellisten ja hyvinvoivien ammattilaisten Suomi, missä jokaisen tiedot ja taidot ovat työelämän käytössä. Suomi on avoin ja kansainvälinen maa. Suomi edistää oikeusvaltioperiaatetta ja ihmisoikeuksien kunnioittamista ja yhteistyötä valtioiden välillä. Hallitus sitoutui ohjelmassaan uudistamaan poliittista kulttuuria ja päätöksentekoa. Yhteiskunnan uudistamisen lähtökohdaksi asetettiin ihmisten luottamuksen vahvistaminen demokraattisen järjestelmän toimintakykyyn.

Hallitusohjelmakauden suunnitelmien toteutusta vaikeuttivat ja hidastivat merkittävästi niin keväällä 2020 alkanut korona-pandemia kuin 2022 keväällä alkanut Ukrainan sota. Molemilla on ollut laajakantoisia vaikutuksia valtionhallinnon toimintaan ja vaikutukset ovat näkyneet myös vammaisten ihmisten elämässä. Esimerkiksi koronan vuoksi säädetyt rajoitustoimenpiteet näkyivät vammaisten ihmisten asumisessa, liikkumisessa ja

1 Linkki ohjelmaan: <https://valtioneuvosto.fi/-/76-marin-hallitusohjelma>

osallisuudessa. Erityisen vaikeaan tilanteeseen joutuivat sellaiset vammaiset ihmiset, joiden arki sujui toisen henkilön avun turvin ja kotiin annettavien palvelujen avulla. Myös kriisiviestinnän esteettömyyden ja saavutettavuuden tarve nousi pandemian aikana esiin uudella tavalla.

2.1 YK:n vammaisyleissopimus

Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (SopS 26 ja 27/2016; YK:n vammaisyleissopimus) ja sen valinnainen pöytäkirja tulivat Suomessa voimaan kesäkuussa 2016. Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on taata vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, edistää ja suojella näitä oikeuksia ja vapauksia sekä edistää vammaisten henkilöiden ihmisarvon kunnioittamista.

Julkisen vallan on perustuslain (731/1999) 22 §:n mukaisesti turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Ratifioituaan sopimuksen Suomi on sitoutunut turvaamaan sopimuksessa määritellyt oikeudet. Vammaisyleissopimus on Suomessa osa kansallista lainsäädäntöä. Yleissopimuksen mukaisesti viranomaisten tulee kaikessa toiminnassaan ottaa huomioon vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja edistäminen.

Vammaisyleissopimus koostuu 50 artiklasta. Läpileikkaavia artikloja ovat määräykset sopimuksen tarkoituksesta, yleisistä periaatteista ja velvoitteista, tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta, vammaisista naisista ja lapsista, tietoisuuden lisäämisestä, esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä yleissopimuksen kannalta olennaisista määritelmistä. Nämä tulee ottaa huomioon kaikkien artiklojen sisältöä tulkittaessa.

Muut vammaisyleissopimuksen artiklat sisältävät tarkempia määräyksiä yleissopimuksen edellyttämistä kansallisista toimenpiteistä sekä määräyksiä kansainvälisestä yhteistyöstä, kansallisesta valvontajärjestelmästä, yleissopimuksen kansainvälisestä valvontajärjestelmästä ja sopimuspuolten kokouksesta.

Vammaisyleissopimuksen mukaan vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisyleissopimuksella lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista, mikä parantaa heidän mahdollisuuksiaan osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan yhdenvertaisemmin. Tietoisuuden lisäämisellä vaikutetaan asenteiden muutoksen kautta yksilön

asemaan. Yleissopimus lisää myös vammaisten ihmisten tietoisuutta omista oikeuksistaan. Vammaisyleissopimus korostaa vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistamista ja osallistumista kaikkeen heitä koskevaan päätöksentekoon.

Vammaisyleissopimus takaa vammaiselle henkilölle oikeuden elää itsenäisesti osana yhteisöä. Peruspalveluiden tulee olla vammaisen henkilön saavutettavissa. Tarvittaessa tulee olla saatavilla myös yksilöllisiä erityispalveluita. Vammaisyleissopimuksessa painotetaan kohtuullisten mukautusten tärkeyttä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseksi. Kohtuullisten mukautusten epääminen on syrjintää.

2.2 YK:n vammaisyleissopimuksen kansallinen toimeenpano

Vammaisyleissopimuksen 33 artiklassa määrätään sopimuksen kansallisen täytäntöönpanon rakenteista. Suomessa vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa varten kansallisina yhteystahoina toimivat ulkoministeriö (UM) ja sosiaali- ja terveysministeriö (STM). STM:n yhteyteen on perustettu kansallinen koordinaatiojärjestelmä, vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE. Neuvottelukunnan tehtävänä on helpottaa yleissopimuksen kansallista täytäntöönpanoa valtionhallinnossa eri hallinnon aloilla ja tasoilla valtavirtaistamisen periaatteiden mukaisesti. Neuvottelukunta toimii sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä. Sen tehtävistä säädetään asetuksella (908/2016). Valtioneuvosto asettaa neuvottelukunnan neljäksi vuodeksi kerrallaan.

Vammaisyleissopimuksen tarkoittaman itsenäisen ja riippumattoman rakenteen tehtävistä huolehtivat eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta, jotka muodostavat kansallisen ihmisoikeusinstituution. Rakenteen tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa.

Vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa valvotaan kansainvälisesti sopimuspuolten vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle määräajoin toimittamin raportein. Ensimmäinen raportti on tehtävä kahden vuoden päästä vammaisyleissopimuksen voimaantulosta. Suomi antoi ensimmäisen raporttinsa komitealle syksyllä 2019. Kansalaisyhteiskunnalla on mahdollisuus toimittaa rinnakkaisraporttinsa komitealle. Komitea käsittelee raportin ja antaa sitä koskevat päätelmät ja suositukset.

Valvontaa täydentää valinnainen pöytäkirja, jonka kautta yksittäinen henkilö tai ryhmä voi tehdä valituksen vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle kokemastaan vammaisyleissopimuksella tunnustettujen oikeuksiensa loukkauksesta. Valinnaisessa pöytäkirjassa määrätään myös komitean aloitteesta tapahtuvasta vakavien ja järjestelmällisten loukkausten tutkintamenettelystä.

2.3 YK:n vammaisyleissopimuksen kansallinen toimintaohjelmatyö

YK:n vammaisyleissopimuksen kansallisen toimintaohjelman laatimisesta säädetään vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnasta annetussa asetuksessa (908/2016). Neuvottelukunnan tulee laatia toimikaudelleen toimintaohjelma. Asetuksen mukaisesti toimintaohjelmassa tulee määrittellä yleissopimuksen täytäntöönpanon edistämisen keskeiset kansalliset tavoitteet, niitä edistävät keinot sekä tarvittava seuranta.

Tämä raportti koskee vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan toista toimintaohjelmakautta, joka sijoittui vuosille 2019-2023. Toisessa kansallisessa toimintaohjelmassa, Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen (verkossa: Toimintaohjelma: Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2020–2023²), määriteltiin ne tavoitteet ja toimenpiteet, joilla vammaisopimuksen täytäntöönpanoa edistettiin eri hallinnonaloilla toimintaohjelmakaudella.

Toimintaohjelman rakenteen pohjalla on vammaisyleissopimus, jonka artiklojen perusteella muodostettiin ohjelman 13 sisältöaluetta. Sisältöalueittain kirjoitettiin tilannekuvat kuvaamaan lähtötilannetta. Tilannekuvissa noudatettiin yhtenäistä kolmiosaista rakennetta (rakenne-, prosessi- ja lopputulemaindikaattorit). Näiden pohjalta muodostuivat tavoitteet ja varsinaiset toimenpiteet. Toimintaohjelma koostui 110 toimenpiteestä. Jokaisen toimenpiteen kohdalle merkittiin vastuutaho tai vastuutahot. Toimenpiteiden toteutumisesta arvioidaan nyt toimintaohjelmakauden päätyttyä.

Ministeriöistä toimintaohjelmatyössä olivat mukana opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM), oikeusministeriö (OM), sosiaali- ja terveysministeriö (STM), liikenne- ja viestintäministeriö (LVM), työ- ja elinkeinoministeriö (TEM), ympäristöministeriö (YM), sisäministeriö (SM), ulkoministeriö (UM) ja valtiovarainministeriö (VM). Eri ministeriöt osallistuivat toimintaohjelman valmisteluun ja sitoutuivat toimintaohjelman toteutukseen ja tavoitteisiin.

2 Linkki toimintaohjelmaan: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-8459-2>

Toimintaohjelmassa korostui vammaisten henkilöiden osallisuuden merkitys muuttuvassa toimintaympäristössä sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden merkitys muiden oikeuksien toteutumisen edellytyksenä. Uutena sisältöalueena toimintakaudella oli mukana turvallisuus. Toimintaohjelman tärkeinä tavoitteina oli lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistamisesta eri hallinnonaloilla ja laajemmin yhteiskunnassa.

Myös toimintaohjelmatyössä huomioitiin vammaisyleissopimuksen mukainen velvoite osallistaa vammaiset henkilöt heitä edustavien järjestöjen kautta täysimääräisesti koko prosessiin. VANEssa on vammaisjärjestöjen nimeämänä varapuheenjohtaja ja kuusi vammaisjärjestöjen edustajaa. Neuvottelukunta valitsi valmistelua varten myös keskuudestaan toimintaohjelmatyöryhmän, jossa niin ikään oli edustus vammaisjärjestöistä.

Toimintaohjelman valmistelua varten järjestettiin vammaisjärjestöille kaksi kuulemistilaisuutta. Kuulemisten tarkoituksena oli selvittää vammaisjärjestöjen mielestä tärkeimmät edistettävät asiat toimintaohjelmakaudella. Helmikuussa 2020 vammaisjärjestöjä pyydettiin kokoamaan omasta näkökulmastaan 3–5 keskeistä asiaa, jotka sopimuksen täytäntöönpanossa olisi ohjelmakaudella huomioitava. Lisäksi toivottiin kirjallisia lausuntoja. Puheenvuoron tilaisuudessa käytti 17 järjestöä ja lausunnon jätti 17 järjestöä. Järjestöjen nostot huomioitiin kokonaisuudessaan valmistauduttaessa ministeriöiden kanssa käytäviin keskusteluihin. Marraskuussa 2020 järjestöjä kuultiin toimintaohjelman viimeistelyvaiheessa, ja myös ministeriöt olivat paikalla tilaisuudessa. Puheenvuoron käytti tuolloin 18 järjestöä, joista kaikki jättivät myös kirjallisen lausunnon.

Esille nousivat muun muassa vammaisten työllisyyden parantaminen, mahdollisuudet koulutukseen, riittävä sosiaaliturva, esteettömyys ja saavutettavuus, kohtuulliset mukautukset ja oikeus yhdenvertaisiin terveystilaisuuksiin. Itsenäinen elämä ja siihen vahvasti vaikuttavat vammaispalvelut ja asuminen olivat teemoina useimmissa järjestöjen näkemyksissä. Kaiken kaikkiaan järjestöt toivoivat vammaisten ihmisten vahvempaa osallistamista ja vankemman tietopohjan keräämistä vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisesta. Edellisen toimintaohjelman valmistelun yhteydessä tehtiin vammaisille ihmisille myös kysely vammaisyleissopimuksen kansallisen täytäntöönpanon prioriteeteista ja tulokset vastasivat pitkälle järjestöjen kuulemisten sisältöjä. Vammaisjärjestöjen näkemyksiä on käyty yksityiskohtaisemmin läpi toimintaohjelman sisältökohtaisissa tilannekuvissa.

3 Toimenpiteiden toteutumisen seuranta

3.1 Tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutumisen seuranta

Toimintaohjelma sisälsi 110 toimenpidettä. Kaikille toimenpiteille on merkitty vastuutaho tai vastuutahot. Osa toimenpiteistä on kaikille ministeriöille yhteisiä.

Seurannan toteuttamiseksi VANE pyysi ministeriöitä arvioimaan sitä, onko toimenpide joko toteutunut, toteutunut osittain tai ei toteutunut. Lisäksi pyydettiin lyhyesti kuvaamaan toteutumisen tilaa ja tehtyjä toimia. Nämä vastaukset on koottu tähän lukuun kunkin toimenpiteen alle.

Joltain osin kolmiasteikolla arviointi voi olla toimiva ja havainnollistava. Useiden toimenpiteiden kohdalla kuitenkin voi olla hankala jaotella asian edistyminen näin. Monet toimenpiteet ovat asioiden edistämistä jatkuvana prosessina, jolloin tämä kolmiasteikko ei ole paras tapa ilmaista toteutumista.

Arviot toimenpiteiden toteutumisesta ovat ministeriöiden arvioita eivätkä välttämättä yhteismitallisia. Tämän vuoksi toteutuman arvioinnin jälkeen esitetyt pidemmät sanalliset arviot ovat monilta osin informatiivisempia ja antavat paremman kuvan tehdystä työstä.

3.1.1 Tavoitteet ja toimenpiteet osallisuuden vahvistamiseksi

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta valtionhallinnon eri aloilla ja tasoilla.

Toimenpide:

1. Varmistetaan vammaisten henkilöiden osallisuus tarkoituksen mukaisella tavalla vammaisten henkilöiden kannalta keskeisissä lainsäädäntöuudistuksissa ja muussa valmistelussa ja päätöksenteossa.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

Toimenpide 1: toteutunut

Vammaisten henkilöiden osallisuutta on edistetty monin tavoin eri hallinnonaloilla. Osallistamisesta on tullut säännönmukaisempaa kuin ennen. Monin paikoin edistymistä on tapahtunut, mutta työ ministeriöissä jatkuu aidon ja täysimääräisen osallistamisen varmistamiseksi.

Sosiaali- ja terveysministeriö on tehnyt eri asioissa aktiivista yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa. Vammaisjärjestöt ovat edustettuina useissa työryhmissä ja heiltä on pyydetty lausuntoja valmisteltavista asioista. Lisäksi hallituskauden aikana on järjestetty kuulemis- ja yhteistyötilaisuuksia.

Suomen meneillään olevan YK:n ihmisoikeusneuvoston (ION) jäsenyyskauden (2022-2024) aikana vammaisia henkilöitä edustavia järjestöjä on kutsuttu osallistumaan ulkoministeri Haaviston koolle kutsumiin kansalaisjärjestökuulemisiin ennen jokaisen ihmisoikeusneuvoston istunnon alkua. Yhteistyössä vammaisten henkilöiden oikeuksia edistävien järjestöjen kanssa on järjestetty useita oheistapahtumia ION-istuntojen yhteydessä. Yhteistyö vammaisten henkilöiden oikeuksia edistävän YK:n erityisraportoijan sekä ulkoministeriön rahoittamien vammaisten henkilöiden oikeuksia edistävien kansainvälisten kansalaisjärjestöjen kanssa on Genevessä tiivistä.

Ulkoministeriön koolle kutsumissa kansainvälisen vammaispolitiikan koordinaatiotyöryhmän kokouksissa alan asiantuntijat ja vammaisjärjestöjen edustajat pääsevät jakamaan tietoa ja keskustelemaan ajankohtaisista aihepiiriin asioista, kuten vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen osapuolten kokouksista (CRPD/COSP), ION-istunnoista sekä temaattisista aihekokonaisuuksista.

Ulkoministeriö toimii kansainvälisten ihmisoikeusasian neuvottelukunnan (IONK) sihteerinä. Neuvottelukunta tuo yhteen eduskuntapuolueiden edustajat ja järjestötahot keskustelemaan ajankohtaisista ihmisoikeuskysymyksistä. Neuvottelukunnassa vammaisjärjestöjä edustaa Abilis.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä vammaisten henkilöiden osallisuuden varmistaminen tarkoituksen mukaisella tavalla vammaisten henkilöiden kannalta keskeisissä lainsäädäntöuudistuksissa ja muussa valmistelussa ja päätöksenteossa pyritään varmistamaan tapauskohtaisella harkinnalla eri intressitahojen osallistumisen tarpeesta ja sen toteuttamiseksi käytettävistä toimintamalleista. Hyödynnetään kotimaisia ja kansainvälisiä ohjeita ja suosituksia osallisuuden toteuttamisesta.

Sisäministeriö perusti vuoden 2021 lopulla hallinnonalan konsernistrategian valmistelua ja seurantaa tukevan tukiverkoston. Tukiverkostossa on mukana useita kolmannen sektorin järjestöjä, muun muassa Kynnys ry, joka on vammaisten henkilöiden ihmisoikeusjärjestö.

Sisäministeriö järjesti lokakuussa 2022 koko henkilöstölle suunnatun koulutuksen koskien YK:n vammaisyleissopimuksen sisältöä. Koulutus oli suunnattu erityisesti säädösvalmistelijoille ja siellä tuotiin esiin keinoja huomioida vammaisyleissopimuksen velvoitteita säädösvalmistelussa.

Tavoite:

Yksittäisistä kuulemistilaisuuksista kohti systemaattista ja rakenteellista osallisuutta sekä yhdessä työskentelyä.

Toimenpide:

2. Edunvalvontajärjestöjen sekä kokemusasiantuntijoiden säännöllinen kutsuminen mukaan sidosryhmätilaisuuksiin ja työpajoihin.

Vastuutaho: Kaikki ministeriöt

Toimenpide 2: toteutunut

Valtiovarainministeriön Valtionhallinnon kehittämisosastolla edunvalvontajärjestöjen edustajia sekä kokemusasiantuntijoita kutsutaan säännöllisesti sidosryhmätilaisuuksiin ja työpajoihin.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on tehty useissa asioissa yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa. Hallituskauden aikana on muun muassa järjestetty kuulemis- ja yhteistyötilaisuuksia.

Oikeusministeriössä vammaisjärjestöjen kanssa on tehty erilaista yhteistyötä sekä lainvalmistelussa että muissa asioissa kuulemisen ja muun osallistumisen kautta.

Eri edunvalvontajärjestöt ovat kutsuttuina opetus- ja kulttuuriministeriön tilaisuuksiin ja usein niillä on edustus myös esimerkiksi työryhmissä, jos aihe liittyy niiden toimintaan tai koskettaa jäseniä. Näkemyksiä kerätään myös kuulemismenettelyillä. Kokemusasiantuntijuutta ei vielä hyödynnetä samassa määrin, mutta heiltä on esimerkiksi saatettu tilata puheenvuoro tilaisuuteen.

Vammaisjärjestöt olivat edustettuna sisäministeriön toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman kuulemiskierroksella. Lisäksi sisäministeriön toiminnalliseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan on kirjattu toimenpiteeksi osallistamista koskevan ohjeistuksen täsmentämistä.

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta kansainvälisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvonnassa.

Toimenpide:

3. Tuetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavia järjestöjä osallistumaan laajemmin ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon valvontaan, mukaan lukien toimittamaan YK:n sopimusvalvontaelimille tietoa vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisesta kunkin ihmisoikeussopimuksen soveltamisalan osalta sekä komitean kysymyslistaa varten, johon annettavat vastaukset muodostavat hallituksen määräaikaisraportin, että ns. riippumattomana rinnakkaisraportointina hallituksen antaman määräaikaisraportin rinnalla.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 3: toteutunut

Ulkoministeriö tukee vammaisjärjestöjen kehitysyhteistyötä, jonka kautta tuetaan paikallisia vammaisjärjestöjä ja niiden kapasiteettia osallistua vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanon seurantaan, ml. kansallisiin seurantakomiteoihin, rinnakkaisraportointiin sekä laajemmin kansallisiin kehitysprosesseihin maissaan. Esimerkiksi Vammaiskumppanuus ry:n koordinoimassa ja suomalaisten vammaisjärjestöjen toteuttamassa Vammaiskumppanuusohjelmassa 13 paikallista kumppanijärjestöä osallistui vuonna 2021 ohjelman tuella joko kansalliseen CRPD-seurantakomiteaan tai rinnakkaisraportointiin.

Ulkoministeriö on rahoittanut vastaavaa toimintaa ohjelmamuotoisesti jo pitkään, ml. koko toimintaohjelman ajan. Nykyiset rahoituspäätökset ulottuvat vuoteen 2025.

Tavoite:

Edistetään vammaisten ihmisten osallisuutta kansainvälisessä vammaispolitiikassa.

Toimenpiteet:

4. Tuetaan vammaisjärjestöjen edustajan osallistumista YK:n vammaisyleissopimuksen sopimuspuolikokoukseen.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 4: toteutunut

Ulkoministeriön oikeuspalvelun ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö kutsuu vuosittain suomalaisia vammaisjärjestöjä esittämään edustajansa vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen osapuolten kokouksen istuntoon osallistuvaan Suomen valtuuskuntaan. Ulkoministeriö maksaa yhden järjestöedustajan ja hänen avustajansa matka- ja majoituskulut New Yorkiin.

Osapuolten kokouksen 13. istunto vuonna 2020 järjestettiin virtuaalisesti lukuun ottamatta istunnon avausta ja vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean jäsenvaalia. Vastaavasti 14. istunto vuonna 2021 järjestettiin lähinnä virtuaalisesti. Osapuolten kokouksen 15. istunto järjestettiin läsnäkokouksena New Yorkissa vuonna 2022. Ulkoministeriön rahoituksella istuntoon osallistui vammaisjärjestöjen valitsemana edustajana Invalidiliitto ry:n edustaja. Vuonna 2023 järjestettyyn 16. kokoukseen New Yorkissa osallistui vammaisjärjestöjen valitsemana edustajana Rusetti ry:n edustaja.

5. Kannustetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia edustavia järjestöjä osallistumaan myös laajemmin ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 5: toteutunut osittain

Ulkoministeriön oikeuspalvelun ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö vastaa keskitetysti YK:n ja Euroopan neuvoston keskeisten ihmisoikeussopimusten täytäntöönpanon määräaikaisraportoinnista. Vuosien 2020-23 aikana on annettu 10 määräaikaisraporttia. Niiden sisällöstä on voinut lausua joko suoraan ulkoministeriölle tai lausuntopalvelu.fi -palvelussa. Vammaisjärjestöjä on rohkaistu osallistumaan ihmisoikeussopimusten määräaikaisraportointiin muun muassa kansainvälisen vammaispolitiikan koordinaatioryhmän kokouksissa.

Tavoite:

Vahvistetaan vammaisten ihmisten osallisuutta sekä kunta- että maakuntatasolla.

Toimenpide:

6. Tuetaan kunnallisten ja maakunnallisten vammaisneuvostojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien ja resurssien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella ja levittämällä hyviä käytäntöjä.

Vastuutahot: VM yhteistyössä STM:n ja OM:n kanssa

Toimenpide 6: toteutunut

Ministeriöt ovat yhdessä Sitran verkoston kanssa tukeneet hyvinvointialueiden valmistelutyötä demokraatikysymyksissä erityisesti painottaen vaikuttamistoimielinten (vanhus- ja vammaisneuvostot, nuorisovaltuustot) perustamista, edustavuutta ja käynnistämistä. Myös hyvinvointialuestrategioiden vaikutuslinjauksia on seurattu. Alueet ovat toteutuksessa erilaisia, mutta verkoston kautta tuleva informaatio-ohjaus on lieventänyt eroja hyvien esimerkkien kautta.

Avoin hallinto -tiimi järjestää vammaisneuvostopäivän vuosittain yhteistyössä STM:n vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan (VANE) kanssa. Tilaisuus on järjestetty vuodesta 2021. Tilaisuus on saanut positiivista palautetta osallistujilta siitä, että se tukee neuvostojen edustajia omassa tehtävässään.

Tavoite:

Edistetään saamelaisten vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioimista kansallisessa vammaispolitiikassa, valmistelussa ja päätöksenteossa.

Toimenpide:

7. Järjestetään yhteistyötapaamisia Saamelaiskäräjien ja SámiSosterin kanssa ajankohtaisista asioista vammaispalveluissa ja vammaispolitiikassa.

Vastuutaho: THL yhteistyössä STM:n kanssa

Toimenpide 7: toteutunut

Yhteistyötapaamisia on järjestetty toimintaohjelmakauden aikana. Tapaamisissa on keskusteltu ajankohtaisista asioista. Saamelaiskäräjillä on myös ensimmäistä kertaa asiantuntijajäsen vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANEssa. Tämä mahdollistaa jatkuvan yhteistyön ja vuoropuhelun. Saamelaiskäräjien ja SámiSosterin asiantuntijoille järjestettiin osana toimintaohjelmatyön valmistelua erillinen kuulemistilaisuus, jossa keskusteltiin saamelaisten vammaisten asemasta.

3.1.2 Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisuuden vahvistamiseksi

Tavoite:

Vammaisten ihmisten tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen kaikilla hallinnon aloilla ja tasoilla.

Toimenpide:

8. Vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus huomioidaan ministeriöiden yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmissa ja -toimintaohjelmissa.

Vastuutaho: Kaikki ministeriöt

Toimenpide 8: toteutunut osittain

Vammaisten ihmisten yhdenvertaisuus on huomioitu työ- ja elinkeinoministeriön tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa 2020-2023. Suunnitelmassa on muun muassa mainittu saavutettavuusdirektiivin huomioiminen kaikessa toiminnassa, esteettömät toimitilat sekä osallisuus. Lisäksi on tuotu esille tulkkausresurssien turvaaminen sekä viestinnän saavutettavuus. Työvälineiden, työtilojen ja työolosuhteiden järjestelyssä huomioimaan mm. terveydentilan, vamman ja iän mukaiset erityistarpeet.

Ympäristöministeriön tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa työntekijöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi tavoitteena on tunnistaa yhdenvertaisuuslain vaatimukset sekä varmistaa, että toimitilat ja tilaisuudet ovat esteettömät sekä henkilöstön asiantuntemuksen hyödyntäminen esteettömyysvaatimusten osalta. Toimenpiteenä varmistetaan, että tarvittavat toimenpiteet esteettömyyden parantamiseksi toteutetaan.

Oikeusministeriön tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa³ yhdenvertaisuutta arvioidaan yhdenvertaisuuslain pohjalta sisältäen myös vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden. Suunnitelmassa ovat kehittämiskohteina muun muassa viittomakielellä saatava palvelu, saavutettavuus ja tilojen esteettömyys.

Vammaisten ihmisten yhdenvertaisuuden edistäminen on huomioitu sosiaali- ja terveysministeriön toiminnallisessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa 2021-2025⁴. Suunnitelman kolme päätavoitetta ovat: 1) Henkilöstöllä on valmiudet edistää tasa-arvoa

3 Linkki: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163625>

4 Linkki: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162887>

ja yhdenvertaisuutta omassa työssään. 2) Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen ovat tärkeä ja vakiintunut osa kaikkea ministeriön toimintaa. 3) Viestintä ja tilat tukevat tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämistä. Suunnitelman 21 toimenpiteellä mm. kasvatetaan henkilökunnan valmiuksia koulutuksilla, ohjeilla ja infotilaisuuksilla, integroidaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden huomioiminen ministeriön avainprosesseihin, tuetaan henkilöstöä saavutettavan, sukupuolisensitiivisen ja selkeän viestinnän tekemisessä sekä lisätään tilojen saavutettavuutta.

Ulkoministeriön henkilöstöpoliittisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman 2022-2023 mukaan jokainen työntekijä on voimavara, jonka kehittämiseen halutaan panostaa. Työnantajana UM on sitoutunut noudattamaan tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen liittyvää lainsäädäntöä. Yhdenvertaisuuslaissa (30.12.2014/1325, 7-8§) todetaan, että ketään ei saa syrjiä [...] terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Ulkoministeriön uusi toiminnallinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2023-2027 sisältää useita vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta edistäviä toimenpiteitä joilla tavoitellaan muun muassa sitä, että ulkoministeriön viestintä olisi saavutettavaa ja asiakaspalvelu olisi yhdenvertaista jokaiselle asiakkaalle.

Vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuus on huomioitu sekä sisäministeriön toiminnallisessa että henkilöstöpoliittisessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa. Vammaisia henkilöitä edustavia etujärjestöjä kuultiin toiminnallisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman valmistelussa. Henkilöstöpoliittisen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan kuuluneessa nykytilan arvioinnissa huomioitiin vammaisuus tai terveydentila mahdollisena syrjintäperusteena.

Sisäministeriön toiminnallisessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa erityisesti vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta koskevat seuraavat toimenpiteet:

- Huomioidaan monikanavaisen asioinnin säilyttäminen, palvelujen saatavuus, esteettömyys ja saavutettavuus toiminnan ohjauksessa.
- Järjestetään koko henkilöstölle koulutusta YK:n vammaisyleissopimuksesta.
- Tuotetaan enemmän selkokielistä ja viittomakielistä materiaalia molemmilla kansalliskielillä.
- Pelastusosaston turvallisuusviestinnän ohjauksessa ja koordinoinnissa huomioidaan erityisryhmät kuten esim. vammaiset henkilöt, lapset, maahanmuuttajat ja vieraskieliset maassa olevat.
- Tehdään sisäministeriön verkkosivujen saavutettavuusauditointi.
- Sisäministeriön verkkotallenteet ovat tekstitettyjä.

- Toimitila-asioiden konserniohjauksessa kiinnitetään erityistä huomiota esteettömyyden kysymyksiin.
- Edistetään VNK:n suuntaan esteettömyyskartoituksessa havaittujen puutteiden korjaamista.

Sisäministeriön henkilöstöpoliittisessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmassa erityisesti vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta koskevat seuraavat toimenpiteet:

- Mainitaan rekrytointi-ilmoituksissa esteettömyydestä sekä kannustetaan eritaustaisia ihmisiä hakemaan avoimia tehtäviä sisäministeriössä.
- Kirkkokatu 12 –toimitilojen esteettömyyskartoituksessa havaittujen puutteiden korjaamista edistetään edelleen.
- Tehdään toimintatapojen esteettömyyden ja saavutettavuuden muistilista intraan.

Lisäksi molemmissa sisäministeriön suunnitelmissa on monia yleisiä yhdenvertaisuusasioiden valtavirtaistamiseen liittyviä toimenpiteitä, joihin voidaan katsoa kuuluvan myös vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämistä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön toiminnallinen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma koskee vuosia 2019–2023. Suunnitelmaa on toteutettu yhdenvertaisuus- ja sukupuolinäkökulman valtavirtaistamisella suunnitelmassa kuvatulla tavalla ministeriön avaintoimintoihin: säädösohjaukseen, tulosohjaukseen, resurssiohjaukseen ja toiminnan ja talouden suunnitteluun sekä informaatio-ohjaukseen. Tavoitteet yhdenvertaisuuden valtavirtaistamiseksi pitää sisällään myös vammaisiin henkilöihin liittyvät toimenpiteet.

Tavoite:

Varmistetaan YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteiden toteutuminen valmisteltavassa itsemääräämisoikeuslainsäädännössä.

Toimenpiteet:

9. Järjestetään pyöreän pöydän keskustelu tuetusta päätöksenteosta säädösvalmistelun tueksi.

Vastuutaho: STM yhteistyössä OM:n kanssa

Toimenpide 9: toteutunut osittain

Itsemääräämisoikeushankkeen aloitus siirtyi kesään 2021 koronaepidemian vaatimien säädösvalmisteluresurssien johdosta. Tuettuun päätöksentekoon liittyvä kokonaisuus ei ole ollut esillä IMO-hankkeessa hallituskaudella 2019-2023.

Uuden vammaispalvelulain valmistelun aikana järjestettiin yli sata kuulemistilaisuutta ja työkokousta. Tuettu päätöksenteko sai paljon kannatusta erityisesti järjestötoimijoilta. Laki hyväksyttiin eduskunnassa maaliskuussa. Vammaisella henkilöllä on oikeus saada uuden lain perusteella tuettua päätöksentekoa palveluna merkittävässä elämänmuutostilanteissa. Lisäksi kaikissa niissä palveluissa, joiden luonteeseen se sopii, tulee antaa tukea päätöksentekoon.

10. Kartoitetaan tuetun päätöksenteon hyviä käytäntöjä yhdessä vammaisjärjestöjen kanssa.

Vastuutaho: STM yhteistyössä OM:n kanssa

Toimenpide 10: toteutunut osittain

Itsemääräämisoikeushankkeen aloitus siirtyi kesään 2021 koronaepidemian vaatimien säädosvalmisteluresurssien johdosta. Tuettuun päätöksentekoon liittyvä kokonaisuus ei ole ollut esillä IMO-hankkeessa 2019-2023 hallituskaudella.

Tuetun päätöksenteon hyvät käytännöt ovat nousseet jonkin verran esille vammaispalvelulainsäädännön kuulemistilaisuuksissa ja niihin liittyvissä Webropol-kyselyissä.

11. Varmistetaan itsemääräämisoikeuslainsäädännön valmistelussa ja myöhemmin toimeenpanossa vammaisten henkilöiden erityistarpeiden huomiointi.

Vastuutaho: STM

Toimenpide 11: toteutunut

Itsemääräämisoikeushankkeen seurantar ryhmässä on Vammaisfoorumi ry:n ja Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n edustus, sekä pysyvästi asiantuntijana VANEn pääsihteeri.

Tavoite:

Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistäminen ovat strateginen, näkyvä osa opetus- ja kulttuuriministeriön valtionavustusjärjestelmää sekä informaatio-ohjausta.

Toimenpide:

12. Selvitetään mahdollisuuksia yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi osana valtionavustusrahoitusta. Järjestetään valtionavustusprosessissa mukana olevissa koulutusta ja työpajoja toiminnan kehittämisen tueksi. Toteutetaan muutos siten, että siitä saatuja oppeja on mahdollista hyödyntää myös muissa avustuksia myöntävissä organisaatioissa.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 12: toteutunut osittain

Yleisavustusta koskevat ehdot ja rajoitukset on päivitetty siten, että ne velvoittavat yleisavustuksen saajaa edistämään toiminnassaan tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta, sekä noudattamaan tasa-arvolaisissa (laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986) ja yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014) säädettyjä työnantajavelvoitteita. Kaikkien avustusten hakuilmoitusten mallipohjan vakiotekstissä viitataan OKM:n strategiaan, jonka mukaan OKM pyrkii vaikuttamaan siihen, että kaikkien kyvyt ja osaaminen vahvistuvat; että yhteiskuntaa uudistetaan luovalla, tutkivalla ja vastuullisella toiminnalla; ja että merkityksellisen elämän edellytykset turvataan yhdenvertaisesti, ja todetaan, että "Hakemusten arvioinnissa ja vertailussa voidaan siten katsoa eduksi, jos toiminta tai hanke osaltaan edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta, osallisuutta, keskinäistä kunnioitusta ja kestävästä kehitystä OKM:n strategian toimintalupauksen mukaisesti."

Vakiomallisiin yleis- ja erityisavustusten hakulomakkeeseen sisältyy kohta, jossa kysytään miten toiminta tai hanke vastaa edellä mainittuihin, hakuilmoituksessa esitettyihin, ministeriöstä myönnettävien avustusten yleisiin tavoitteisiin. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus otetaan huomioon yleisavustusten myöntöharkinnassa. Niiden painotus arviointikriteereissä vaihtelee toimialoittain.

OKM:n osastojen välillä käydään jatkuvaa vuoropuhelua valtionavustusprosessin kehittämisen tiimoilta. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus on ollut esillä, erityisesti VM:n valtionavustustoiminnan digitalisointi- ja kehittämishankkeen myötä käynnistettyyn OKM:n valtionavustustoiminnan kehittämis- ja käyttöönottoprojektin myötä.

Tavoite:

Tasa-arvon ja laadun kehittäminen varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa.

Toimenpiteet:

13. Laajoilla laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelmilla vahvistetaan koulutusten vaikuttavuutta ja kavennetaan oppimiseroja sekä edistetään yhdenvertaisuutta.

14. Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelmat vuosille 2020–2022. Kehittämisohjelman hankkeissa uudistetaan lainsäädäntöä, vahvistetaan varhaiskasvatuksen ja esi- ja perusopetuksen rahoitusjärjestelmien vaikuttavuutta sekä etsitään yhdenvertaisuutta vahvistavia, vaikuttavia käytänteitä ja toimintatapoja. Ammatillisessa koulutuksessa on käynnistynyt laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelma vuosille 2020–2022. Sen tavoitteena on varmistaa ammatillisen koulutuksen laatu ja tukea sen jatkuvaa parantamista ammatillisen koulutuksen laatustrategian vaikuttavuustavoitteiden ja linjausten mukaisesti. Lisäksi ohjelman tavoitteena on kaventaa ja ennaltaehkäistä sukupuolesta, sosioekonomisesta taustasta, asuinpaikasta tai tuen tarpeesta johtuvia eroja oppimisessa ja oppimistuloksissa ja edistää näin tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ammatillisessa koulutuksessa. Myös lukiokoulutuksen laadun kehittämiseksi käynnistetään laatuohjelma vuonna 2021. Laadunhallinnan ja -kehittämisen perustaa vahvistetaan laatimalla tiiviissä sidosryhmäyhteistyössä lukiokoulutuksen laatustrategia ja sitä toteuttavat toimenpide-esitykset, jotka tukevat lukiolainsäädännön edellyttämää laadunhallinnan kehittämistä. Osana lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen laatuohjelmaa toteutetaan opinto-ohjauksen kehittämishanke, jonka tavoitteena on kehittää ohjauksen toimintatapoja ja –käytänteitä valtakunnallisesti systemaattisiksi ja opiskelijoita yhdenvertaisesti kohteleviksi.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 13: toteutunut

Toimenpide 14: toteutunut

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti varhaiskasvatuksen sekä perusopetuksen laadun ja tasa-arvon kehittämisohjelmat vuosille 2020–2022. Oikeus oppia –kehittämisohjelmilla edistettiin oppimista, tasa-arvoa ja hyvinvointia sekä vahvistettiin varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen laatua. Tavoitteena on ollut kaventaa ja ennaltaehkäistä oppimiseroja sekä vahvistaa oppimisen tukea. Pääministeri Marinin hallitus on kohdentanut Oikeus oppia –ohjelmaan yhteensä 343 miljoonaa euroa vuosille 2020-2022.

Oikeus osata -kehittämisohjelman tavoitteena oli varmistaa ammatillisen koulutuksen laatu ja tukea sen jatkuvaa parantamista ammatillisen koulutuksen laatustrategian vaikuttavuustavoitteiden ja linjausten mukaisesti. Lisäksi ohjelman tavoitteena oli kaventaa ja ennaltaehkäistä sukupuolesta, sosioekonomisesta taustasta, asuinpaikasta tai tuen tarpeesta johtuvia eroja oppimisessa ja oppimistuloksissa ja edistää näin tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta ammatillisessa koulutuksessa.

Lukiokoulutuksen laatu- ja saavutettavuusohjelman tavoitteena oli edistää lukiolaisten hyvinvointia ja vahvistaa koulutuksen tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja saavutettavuutta, nostaa osaamistasoa ja osaamisen laatua sekä kaventaa oppimiseroja. Tavoitteena oli lisäksi tukea koulutuksen järjestäjiä lukiokoulutuksen laadunhallinnassa.

Tavoite:

Vammaisiin henkilöihin kohdistuvaa syrjintää koskevan tiedon lisääminen.

Toimenpide:

15. Syrjinnän seurantajärjestelmää vahvistetaan vammaisten henkilöiden kokeman syrjintään liittyvän tutkimustiedon osalta.

Vastuutaho: OM

Toimenpide 15: toteutunut

Syrjinnän seurantajärjestelmän kesäkuussa 2022 julkaisemassa selvityksessä tarkasteltiin myös vammaisiin henkilöihin kohdistuvaa vihapuhetta ja häirintää. Selvitykseen vastasi 257 vammaista henkilöä, joista 99 henkilöä kertoi kokeneensa vihapuhetta tai häirintää vammaisuuden perusteella viimeisen 12 kuukauden aikana. Tarkemmat tulokset löytyvät

raportista ”Että puututtaisiin konkreettisesti⁵”. Syrjinnän seurantajärjestelmän asiantuntija-työryhmässä on toiminut mukana VANE:n asiantuntija tuomassa vammaisten henkilöiden näkökulmaa järjestelmän toiminnan tueksi.

Tavoite:

Yhdenvertaisuuslainsäädännön uudistaminen.

Toimenpide:

16. Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa tarkastellaan mahdollisuuksia vahvistaa sääntelyä vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Vastuutaho: OM

Toimenpide 16: toteutunut

Yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksessa käsiteltiin kohtuullisia mukautuksia koskevaa yhdenvertaisuuslain sääntelyä ja sääntelyä tarkennettiin vastaamaan paremmin YK:n vammaisyleissopimusta.

Tavoite:

Vammaisiin kohdistuvan viharikollisuuden ja vihapuheen torjunta.

Toimenpide:

17. Toteutetaan kehittämishankkeita vammaisia koskevan viharikollisuuden ja vihapuheen torjumiseksi.

Vastuutaho: OM

Toimenpide 17: toteutunut

5 Linkki: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164248/OM_2022_10_SO.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Oikeusministeriö on koordinoinut EU-rahoitteista Osaavat-hanketta aikavälillä 1.4.2021 – 31.3.2023. Osaavat-hankkeessa tuotettiin [teemajulkaisu](#) vihatekojen moniperusteisuu-
desta. Teemajulkaisussa on hyödynnetty aineistoa seurantaselvityksestä vihapuheen ja
häirinnän vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Osaavat-hankkeen verkostossa on toimi-
nut mukana Kynnys ry:n asiantuntijoita tuomassa vammaisten henkilöiden näkökulmaa
hankkeen toiminnan tueksi.

Tavoite:

Vammaisiin kohdistuvan moniperusteisen syrjinnän torjuminen.

Toimenpiteet:

18. Rasismin vastaisessa ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelmassa kehi-
tetään toimenpiteitä moniperusteiseen syrjintään liittyen (vammaiset henki-
löt huomioiden).

Vastuutaho: OM

Toimenpide 18: toteutunut

Yhdenvertainen Suomi -toimintaohjelmassa moniperusteista syrjintää huomioitu läpileik-
kaavasti esim. Olen antirasisti –mediakampanjassa, monimuotoisuustapahtuma Y-festivaai-
leilla sekä toimintaohjelman puitteissa tuotetuissa koulutusmateriaaleissa ja toteutetuissa
koulutuksissa. Näillä toiminnoilla on pyritty lisäämään tietoisuutta moniperusteisen syr-
jinnän käsitteestä, ilmenemismuodoista sekä vaikutuksista. Toimintaohjelman valmistelu-
ja seurantatyöryhmässä on toiminut mukana VANE:n asiantuntija tuomassa vammaisten
henkilöiden näkökulmaa järjestelmän toiminnan tueksi.

3.1.3 Tavoitteet ja toimenpiteet tietoisuuden ja tietopohjan vahvistamiseksi

Tavoite:

Vahvistetaan tietopohjaa vammaisten opiskelumahdollisuuksista vapaassa sivistystyössä ja varmistetaan tutkitun tiedon saatavuus aiheesta myös jatkossa. Vammaisten oikeudet tiedostetaan ja niiden toteutumista edistetään aktiivisesti vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

Toimenpide:

19. Selvitetään yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteutumista vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 19: toteutunut osittain

Opetushallitus on opetus- ja kulttuuriministeriön toimeksiannosta teettänyt selvityksen vapaan sivistystyön oppilaitosten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista ja niiden laadusta. Selvityksen laatii väitöskirjatutkija Anna Mikkola Helsingin yliopistosta. Selvitykseen liittyvä kysely oppilaitoksille on toteutettu alkuvuodesta, ja tulokset analysoidaan keväällä siten, että tulokset julkistetaan syksyllä 2023. Tarkoituksena on, että tulokset raportoidaan vapaasta sivistystyöstä kokonaisuutena sekä kustakin vapaan sivistystyön oppilaitosmuodosta (kansalaisopistot, kansanopistot, kesäyliopistot, liikunnan koulutuskeskukset ja opintokeskukset) erikseen. Selvityksen tulosten pohjalta suunnitellaan tarvittavia jatkotoimenpiteitä (esim. koulutusta oppilaitoksille/ylläpitäjille) tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi vapaan sivistystyön oppilaitoksissa.

Tavoitteet:

Varmistetaan, että vammaiset saavat tarvitsemansa tuen koronakriisissä ja sen jälkeen syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Vahvistetaan tietopohjaa vammaisten henkilöiden ja muiden erityisryhmien koronakokemuksista oikeanlaisen ja riittävän tuen tarjoamiseksi.

Toimenpide:

20. Tehdään selvitys, jossa mukana kysymykset vammaisten ja muiden erityisryhmien koronakokemuksista ja kriisin aiheuttaman tuen tarpeista OKM:n toimialoilla.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 20: toteutunut

Kansallinen koulutuksen arviointikeskus (Karvi) toteutti ammatillisen koulutuksen erityisen tuen arvioinnin vuosien 2020–2021 aikana. Arviointi tuotti tietoa erityisen tuen järjestelyistä ja niiden toimivuudesta, kuten tuen tarpeiden tunnistamisesta, tuen ja ohjauksen muodoista sekä tuen saatavuudesta ja saavutettavuudesta. Lisäksi arvioinnissa tuotettiin tietoa koronaepidemian vaikutuksista erityiseen tukeen. Arvioinnin tiedonkeruun aikaan alkutalvesta 2021 koronaepidemia oli edelleen käynnissä ja tästä syystä oppilaitoksissa oli erilaisia poikkeusjärjestelyjä. Suurimmalla osalla järjestäjistä (82 %) erityisen tuen opiskelijat olivat olleet osittain etäopetuksessa syksyn 2020 ja talven 2021 aikana. Kokonaan etäopetuksessa erityisen tuen opiskelijat olivat olleet 8 prosentilla järjestäjistä. Toisaalta 10 prosenttia järjestäjistä kertoi erityisen tuen opiskelijoidensa olleen kokonaan lähiopetuksessa koronaepidemiasta huolimatta. Järjestäjät arvioivat, että koronaepidemia on aiheuttanut eniten haasteita erityisen tuen toteutukseen ja saatavuuteen.

Tavoite:

Vahvistetaan vammaisten ihmisten koulutukseen liittyvää tietopohjaa.

Toimenpide:

21. Selvitetään lainsäädännöllisiä esteitä vammaisten asioita koskevan tietopohjan lisäämiselle ja pyritään purkamaan niitä.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 21: toteutunut

Opetus- ja kulttuuriministeriön käytössä ovat Tilastokeskuksen, opetushallinnon tilastopalvelu Vipusen ja Opetushallituksen Koski-tietovarannosta saatavat tiedot opiskelijoista, opiskelijamääristä ja koulutuksista. Vammaisten opiskelijoiden osalta ei ole erikseen saatavilla tietoja, koska tilastointia ei tehdä suoraan opiskelijoiden vammaisuuden perusteella. Oppivelvollisuuden laajentamisella vaikutetaan tasa-arvon toteutumiseen ja myös samalla saadaan tietoa vammaisten koulutuksen osalta. Lisäksi digitaalisen oppimisen ympäristöjä kehitettäessä on huolehdittava saavutettavuudesta, jotta ne olisivat paremmin käyttäjien, erityisesti vammaisten henkilöiden saavutettavissa (laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta, 306/2019).

Tavoite:

Lisätään vammaisten henkilöiden tietoisuutta YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean päätelmistä, suosituksista ja yleiskommenteista.

Toimenpiteet:

22. Käännetään YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean hyväksymät päätelmät ja suositukset yleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa kansalliskielille, suomeksi ja ruotsiksi, ja jaetaan ne laajalti tiedoksi.

23. Järjestetään viranomaisten ja vammaisjärjestöjen keskustelutilaisuus päätelmistä ja suosituksista.

24. Rohkaistaan vammaisjärjestöjä kommentoimaan vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa laadittavina olevia luonnoksia yleiskommenteiksi, jotka ovat komitean tulkintaa sopimusmääräysten sisällöstä ja soveltamisesta.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 22: ei toteutunut

Toimenpide 23: ei toteutunut

Toimenpide 24: toteutunut

Suomi antoi ensimmäisen raporttinsa vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanosta (CRPD/C/FIN/1) 9. elokuuta 2019. Koska raportti odottaa edelleen käsittelyään komiteassa, toimenpiteitä 22 ja 23 ei ole voitu toteuttaa. Ulkoministeriö on kertonut raportin tilanteesta kansainvälisen vammaispolitiikan koordinaatioryhmän kokouksissa.

Vuosien 2020-2023 aikana YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea on laatinut ja hyväksynyt yhden yleiskommentin (CRPD/C/GC/8). Yleiskommentin aiheena on vammaisten henkilöiden oikeus työhön ja työllistymiseen (yleissopimuksen 27 artikla). Ulkoministeriö lähetti marraskuussa 2021 luonnoksen yleiskommentiksi tiedoksi viranomaistahojen lisäksi muun muassa Vammaisfoorumille rohkaisten kommentointiin suoraan vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle.

3.1.4 Tavoitteet ja toimenpiteet esteettömyyden ja saavutettavuuden vahvistamiseksi

Tavoite:

Varmistetaan, että lainvalmistelussa ja lakien toimeenpanossa huomioidaan tarkoituksen mukaisella tavalla YK:n vammaisyleissopimuksen mukaiset velvoitteet.

Toimenpide:

25. Luodaan sopiva lainsäädäntökehys jo tunnistetuille ja myös tuleville esteettömyyden ja saavutettavuuden säädöstarpeille valmistelun yhteydessä.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

Toimenpide 25: toteutunut osittain

Rakentamislain 201 § toisen momentin asetuksenantovaltuus mahdollistaa esteettömyyssääntelyn kehittämisen tulevaisuudessa YK:n vammaisyleissopimuksen edellyttämällä tavalla. Rakennuksen esteettömyyttä koskevat tarkemmat säännökset ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä ja kuuluvat sen vuoksi valtioneuvoston ratkaistaviksi.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä varmistetaan myös uusien säädösvalmistelijoiden perehtyneisyys YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteisiin sekä esteettömyyttä ja saavutettavuutta koskeviin EU:n ja kansallisiin säädöksiin.

26. Arvioidaan eri ministeriöiden esteettömyyteen liittyvien säädösten yhteentoimivuutta ja kattavuutta YK:n vammaisyleissopimuksen velvoitteiden näkökulmasta.

Vastuutaho: YM

Toimenpide 26: toteutunut

Selvitys, YK:n vammaisopimus ja rakennetun ympäristön esteettömyys: Tulevaisuuden lainsäädäntö- ja ohjaustarpeet⁶, toteutettiin osana valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelman toimeenpanoa.

Tavoitteet:

Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ministeriöiden toiminnassa.

Huomioidaan yhdenvertaisuusnäkökulma ministeriöiden tilaisuuksien järjestämisessä koskien tiedottamista ja tilaisuuksien esteettömyyttä ja saavutettavuutta.

Toimenpiteet:

27. Kerrotaan kokoustilojen esteettömyydestä Senaattilassa.

28. Kerrotaan toimitilojen esteettömyydestä ministeriöiden verkkosivuilla ja rekrytointi-ilmoituksissa.

29. Tiedotetaan tilojen esteettömyydestä ministeriön järjestämissä tilaisuuksissa. Koulutetaan henkilökuntaa kertomaan tilaisuuksien esteettömyydestä.

30. Huolehditaan, että tilaisuuksien järjestämisessä kiinnitetään huomiota esteettömyyteen ja mahdollisimman tasavertaiseen kohteluun niin valtioneuvoston omissa tiloissa kuin järjestettäessä tilaisuuksia vuokratiloissa.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

6 Linkki: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163652>

Toimenpide 27. toteutunut

Toimenpide 28. toteutunut osittain

Toimenpide 29. toteutunut osittain

Toimenpide 30. toteutunut

Joulukuussa 2021 hyväksytyn valtion toimitilastrategian (jota palvelu- ja toimitilaverkohanke osaltaan edistää) yhtenä keskeisenä linjauksena on, että "tilaratkaisuisa varmistetaan tilojen terveellisyys ja esteettömyys, tietosuoja, tieto- ja tilaturvallisuus sekä sosiaalinen, ekologinen ja taloudellinen kestävyys". Toimitilastrategiassa todetaan myös, että "esteettömyyttä valtion toimitiloissa on parannettu maankäyttö- ja rakennuslainsäädännössä asetettujen esteettömyystavoitteiden mukaisesti". Valtioneuvoston kanslia ja / tai Senaatti-kiinteistöt ylläpitävät tietoja toimintilojen esteettömyydestä Senaattilassa, josta ne voi tarkistaa.

Opetus- ja kulttuuriministeriön verkkosivuilla on tiedot ministeriöön tilojen esteettömyydestä sekä yhteystiedot lisätietojen pyytämistä varten. Rekrytointi-ilmoituksissa esteettömyyttä ei ole opetus- ja kulttuuriministeriössä erikseen huomioitu.

Valtiovarainministeriö on toiminut vammaiset henkilöt huomioivalla tavalla tilaisuuksien järjestämisessä. Kaikissa VKO:n tilaisuuksissa on huomioitu esteettömyys, ja kaikki viestintämateriaali mitä tuotetaan on saavutettavaa.

Toimenpiteiden 27-30 toteutumista tukevat STM:n toiminnallisessa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelman 2021-25 osatavoitteet 9 ja 10: STM:n toimitilat ja tilaisuudet ovat esteettömiä ja tukevat ihmisten osallisuutta; STM:n sisäinen ja ulkoinen viestintä on saavutettavaa, ymmärrettävää ja sukupuolisensitiivistä ja huomioi ihmisten monimuotoisuuden.

Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivuilla kerrotaan, mihin toimitiloista on esteetön pääsy. STM:n järjestämien tilaisuuksien tiedotuksessa on kerrottu, miten esteetön pääsy on järjestetty. Tilaisuuksia ei ilman pakottavaa syytä ole järjestetty tiloissa, joissa esteettömyyttä ei ole voitu varmistaa etukäteen.

Valtiovarainministeriössä esteettömyys on huomioitu myös palvelu- ja toimitilaverkko-hankkeen yhteydessä laaditussa ja kesäkuussa 2022 hyväksytyssä yhteisten työympäristöjen konseptikokonaisuudessa ja siihen sisältyvissä tilakorteissa. Sekä asiakaspalvelu- että toimistotiloille on asetettu konseptissa esteettömyyteen liittyviä vaatimuksia. Lisäksi valtion toimitilojen suunnitteluohjeessa on yksityiskohtaisia asiakaspalvelutilojen esteettömyyteen liittyviä vaatimuksia.

Ulkoministeriön uusi toiminnallinen tasa-arvo ja yhdenvertaisuussuunnitelma 2023-2027 sisältää useita vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta edistäviä toimenpiteitä joilla tavoitellaan muun muassa sitä, että asiakaspalvelu olisi yhdenvertaista jokaiselle asiakkaalle.

Senaattila kuuluu valtioneuvoston hallintoyksikön toimialaan. Valtioneuvoston hallintoyksikkö on lisännyt tiedon sisäministeriön toimitiloihin kuuluvan kokouskeskuksen tilojen (Kirkkokatu 12, 1-2 krs.) esteettömyydestä. Toimistokerroksiin kuuluvien (4-6 krs.) kokoushuoneiden esteettömyyttä ei ole kirjattu Senaattilaan.

Sisäministeriön kaikissa rekrytointi-ilmoituksissa on vuodesta 2021 lukien ollut tieto siitä, että sisäministeriö on esteetön työpaikka. Myös sisäministeriön verkkosivuilla kerrotaan ministeriön yhteystietojen yhteydessä esteettömyydestä ja annetaan sitä kohtien lisätietoja.

Oikeusministeriön rekrytointi-ilmoituksissa kerrotaan, että ministeriö on esteetön työpaikka ja ministeriön verkkosivuilla yhteystietojen yhteydessä löytyy esteettömyystiedot⁷.

Työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilla kerrotaan ministeriön esteettömyydestä. Työ- ja elinkeinoministeriön toiminnalliseen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan 2020-2023 on kirjattu, että esteettömyysmerkinnät tulisi merkitä tapahtumaohjelmiin. Lisäksi tulisi kehittää käytäntöjä palvelumuotoilun ja monikanavaisten, modernien osallistamismuotojen käytössä. Saavutettavuus tulisi huomioida kaikessa viestinnässä, esim. videoihin lisätään tekstitykset ja kuviin alt-tekstit näkövammaisille. TEM pyrkii myös laajemmin edistämään työnantajien myönteistä asennoitumista vammaisia ja osatyökykyisiä työnhakijoita ja työntekijöitä kohtaan yhteistyössä työelämän eri osapuolten kanssa.

Tavoite:

Mahdollistetaan tulkkauspalveluissa asiakkaalle palvelun tuottajan valinta nykyistä laajemmin ja tuetaan palvelujen sujuvaa toteuttamista.

Toimenpide:

31. Tehdään tarvittavat toiminnalliset ja/tai tulkkauspalvelulain muutokset, jotta lain mukaiset hankinnat voidaan toteuttaa asiakasystävällisesti, tarkoituksenmukaisesti ja taloudellisesti.

Vastuutaho: STM

Toimenpide 31: toteutunut osittain

⁷ Linkki: <https://oikeusministerio.fi/yhteystiedot>

Sosiaali- ja terveysministeriö teetti vuonna 2020 ulkopuolisen selvityksen ja arvioinnin Kelan viime vuosina toteuttamien tulkkauspalvelujen hankintojen toimivuudesta asiakkaiden, palveluntuottajien ja Kelan näkökulmista. Selvitystyön perusteella vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluhankintoja ja palveluiden järjestämistä voidaan kehittää toimivammiksi nykyisen kilpailutusmallin pohjalta ilman lainsäädännöllisiä muutoksia. Kela on tämän mukaisesti pyrkinyt yhteistyössä palveluiden käyttäjien kanssa vahvistamaan kilpailutuksen ja palveluiden saatavuuden toimivuutta pitkäjänteisesti.

Tavoite:

Digitaalisten palvelujen saavutettavuuden edistäminen siten, että mahdollisimman monilla vammaisilla ihmisillä olisi mahdollisuus käyttää verkkosivustoja itsenäisesti.

Toimenpiteet:

32. Julkisten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuuden edistäminen tiedotuksella, ohjauksella ja neuvonnalla sekä valvontakeinoin.

Vastuutaho: kaikki ministeriöt

Toimenpide 32: toteutunut

Valtiovarainministeriöllä on Digi arkeen -neuvottelukunta.

Sosiaali- ja terveysministeriön verkkosivujen saavutettavuus on varmistettu ylläpitäjien koulutuksella ja valvonnalla sekä käyttämällä automatisoitua saavutettavuustyökalua. Saavutettavuus on ollut erittäin tarkan seurannan kohteena koko hallituskauden ajan.

Ulkoministeriön viestintäosasto on osaltaan pyrkinyt edistämään viestinnällisten verkkosivujen teknistä ja sisällöllistä saavutettavuutta. Sisällöllisen saavutettavuuden kannalta tärkeää on myös selkeän ja ymmärrettävän kielen käyttö.

Osaan sisäministeriön verkkosivuista on tehty saavutettavuusauditointi. Pelastustoimi.fi auditoitiin keväällä 2022 ja sisäministeriön verkkopalvelu intermin.fi syksyllä 2022. Auditoinnissa löytyneet havainnot on korjattu.

Sisäministeriön sivustoilla on käytössä myös Siteimprove-ohjelmisto, jonka avulla sivustojen saavutettavuuteen liittyvät ongelmat ovat löydettävissä ja sen jälkeen korjattavissa.

Sisäministeriössä järjestetään säännöllisesti tietoiskuja ja koulutusta henkilökunnalle saavutettavista asiakirjoista. Verkkoviestintää työhönsä tekeville järjestetään vuosittain koulutusta saavutettavuuden eri osa-alueista.

Opetus- ja kulttuuriministeriön okm.fi-sivusto arvioitiin AVI:n saavutettavuusvalvonnassa (kattavan valvonnan menettely) vuonna 2022 ja siinä havaitut puutteet on pääosin jo korjattu. Verkkopäivittäjien perehdytyksessä huomioidaan saavutettavuus. Virkamiehille on tarjolla saavutettaviin asiakirjoihin liittyvää koulutusta. Ministeriön virkakuntaa osallistuu valtioneuvoston saavutettavuusverkoston toimintaan.

Saavutettavuus on otettu huomioon työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivulla ja sosiaalisen median kanavissa. Saavutettavuuden toteutumista myös seurataan ja kehitetään aktiivisesti.

33. Jokaiseen ministeriöön nimetään saavutettavuusvastaava.

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

Toimenpide 33: toteutunut osittain

Valtiovarainministeriön tiedotus on hoitanut virkahenkilöiden muistuttamisen asiasta.

Sosiaali- ja terveysministeriöön on nimetty saavutettavuusvastaava.

Opetus- ja kulttuuriministeriössä okm.fi-verkkosivujen saavutettavuutta koordinoi ministeriön viestintäyksikkö, joka myös vastaa päivittäjien neuvonnasta ja koulutuksesta verkkosivujen käytäntöihin. Viestintäyksikkö vastaa saavutettavuuden kehittämistä ja koordinoi saavutettavuuspalautteeseen vastaamista. Virkamiehet vastaavat omien asiakirjojen ym. saavutettavuudesta ja niiden tuottamiseen ja julkaisemiseen käytettävistä järjestelmistä ja asiakirjapohjista vastaa valtioneuvoston kanslia, jolla on myös yleinen koordinaatiovastuu saavutettavuudesta.

Sisäministeriöön ei ole nimetty saavutettavuusvastaavaa.

Työ- ja elinkeinoministeriöön ei ole nimetty saavutettavuusvastaavaa.

Ulkoministeriössä ulkoasiainhallinnon viestinnällisten verkkosivujen ja julkaisujen saavutettavuudesta ja saavutettavuuspalautteeseen vastaamisesta vastaa ministeriön viestintäosasto. Viestintäosasto myös hoitaa sisällöntuottajien neuvontaa ja järjestää saavutettavuuskoulutusta. Ulkoministeriön muiden palveluiden kuten esim. sähköisten

asiointipalveluiden omistajat ja tuottajat vastaavat osaltaan saavutettavuudesta. Virka-henkilöt vastaavat omien asiakirjojen ym. saavutettavuudesta. Valtioneuvoston yhteisistä järjestelmistä ja asiakirjapohjista vastaa valtioneuvoston kanslia, jolla on myös yleinen koordinaatiovastuu saavutettavuudesta.

Ympäristöministeriössä ym.fi-verkkosivuston saavutettavuutta ja saavutettavuuspalaut-teeseen vastaamista koordinoi ministeriön viestinnän tulosalue. Viestintä vastaa myös verkkopäivittäjien neuvonnasta ja järjestää tarvittaessa saavutettavuuskoulutusta. Viran-haltijat vastaavat omien asiakirjojensa saavutettavuudesta. Niiden tuottamiseen ja julkai-semiseen käytettävistä järjestelmistä ja asiakirjapohjista vastaa valtioneuvoston kanslia, jolla on myös yleinen koordinaatiovastuu saavutettavuudesta.

34. eOppivan saavutettavuusmateriaali liitetään osaksi ministeriöiden perehdytysohjelmaa.

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

Toimenpide 34: toteutunut osittain

Opetus- ja kulttuuriministeriön perehdyttämisohjelma uusittiin keväällä 2022 ja siinä yhteydessä uuden virkamiehen muistilistalle sisällytettiin suositus eOppivan saavutetta-vuuskoulutuksen suorittamisesta.

eOppivan saavutettavuusmateriaalia ei ole liitetty osaksi ministeriön omaa perehdytysoh-jelmaa. Sisäministeriössä on kuitenkin vuoden 2023 alusta otettu käyttöön valtion yhtei-nen perehdytysmateriaali eOppivassa, jossa on linkit muun muassa hyvää virkakieltä käsitteleviin koulutuksiin.

Ulkoministeriö on sisällyttämässä eOppivan saavutettavuuskurssit kansainvälisten asioi-den valmennuskurssin (Kavaku) ja hallintouran koulutusohjelman (Halku) itseopiskeluma-teriaaleihin (osaksi tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuskoulutusta) sekä uusien työntekijöiden perehdytysaineistoon Kampukseen.

35. Varmistetaan, että kaikkien ministeriöiden sivustoilla on saavutettavuusseloste ja palautemahdollisuus.

Vastuutahot: kaikki ministeriöt

Toimenpide 35: toteutunut

Sosiaali- ja terveysministeriön sivustoilta löytyvät sekä saavutettavuusseloste että palautemahdollisuus.

Sisäministeriön kaikilla verkkosivustoilla on saavutettavuusseloste ja palautteenantomahdollisuus.

Ulkoministeriön sivustoilla on saavutettavuusseloste ja palautemahdollisuus⁸.

Työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilta löytyy saavutettavuusseloste ja palautteenantomahdollisuus.

Opetus- ja kulttuuriministeriön okm.fi-sivustolla on julkaistu sitä koskeva saavutettavuusseloste sekä ohjeet saavutettavuuspalautteen lähettämisestä. Palautteeseen vastaamiseksi OKM:ssä on sovittu menettelytavat.

Oikeusministeriön verkkosivuilla on saavutettavuusseloste ja yhteystiedot palautetta varten⁹.

Tavoite:
Kehittää saavutettava digitalisoitu henkilöllisyystodistus.

Toimenpide:
36. Selvitetään yhteistyössä vammaisjärjestöjen kanssa uusia menetelmiä toteuttaa digitaalinen henkilöllisyyden osoittaminen saavutettavasti.

Vastuutaho: VM

Toimenpide 36: ei toteutunut

8 Linkki: <https://um.fi/saavutettavuusseloste>

9 Linkki: <https://oikeusministerio.fi/saavutettavuusseloste>

Tämä ei toteutunut, vaan hallituksen esitys asian kohdalla raukesi. Mahdollisesti etenee seuraavan hallituksen kaudella, mutta eteneminen epävarmaa.

Tavoitteet:

Edistetään kaikille sopivan suunnittelun huomioon ottamista ja rakennuskannan ja elinympäristöjen esteettömyyttä informaatio-ohjauksella ja kehittämistoiminnalla.

Tuetaan rakennusvalvontojen toimintaa niiden vaikutusmahdollisuuksien varmistamiseksi informaatio-ohjauksella ja levittämällä hyviä käytäntöjä.

Toimenpiteet:

37. Osallistutaan esteettömyyttä ja esteettömyysasetusta käsittelevien koulutustilaisuuksien toteuttamiseen yhteistyöverkoston kautta.

38. Tuodaan esteettömyysasetuksen viestinnässä esille esteettömän rakentamisen merkitystä muun muassa hyödyntämällä esteettömyysasetuksesta laadittua ohjetta ja Esteetön rakennus ja ympäristö -suunnitteluopasta.

39. Lisätään tietoisuutta ja tietopohjaa kaikille sopivan suunnittelun ja esteettömän rakentamisen merkityksestä uudis- ja korjausrakentamisessa sekä osana suunnitelmallista kiinteistönpitoa jakamalla tietoa asukkaille, omistajille ja taloyhtiöille sekä kiinteistöhoitoalan ammattilaisille ympäristöhallinnon yhteisellä Ymparisto.fi:ssä olevalla Korjaustieto-sivustolla.

Vastuutaho: YM

Toimenpide 37: toteutunut

Toimenpide 38: toteutunut

Toimenpide 39: toteutunut

Ympäristöministeriö on osallistunut asiantuntijana useisiin esteettömyyttä käsitteleviin koulutustilaisuuksiin, joiden kohderyhminä ovat olleet mm. rakennusvalvonnat, suunnittelijat ja alan opiskelijat sekä vammaiset henkilöt.

Ympäristöministeriö on tuonut aktiivisesti esille julkaisemaansa ohjemateriaalia koulutusten ja uutisointien yhteydessä.

Tietoa esteettömyydestä on jaettu Korjaustieto-sivuston sekä jälkiasennushissien rakentamisesta Hissiiin.fi-sivuston välityksellä. Lisäksi korjaamiseen ja esteettömyyteen kohdennetuista avustuksista on tietoa ara.fi-sivustolla.

Tavoite:

Seurataan esteettömyysasetuksen soveltamista.

Toimenpiteet:

40. Seurataan vammaisyleissopimuksen toteutumista esteettömyysasetuksen täytäntöönpanossa.

41. Selvitetään esteettömyysasetuksen poikkeamisen soveltamista opiskelija- ja nuorisoasuntojen wc- ja pesutilojen osalta.

42. Järjestetään vammaisjärjestöille suunnattu keskustelutilaisuus esteettömyysasetuksesta säännöllisesti.

Vastuutaho: YM

Toimenpide 40: toteutunut osittain

Katso toimenpiteen 41. toteuman kuvaus.

Toimenpide 41: toteutunut

Toimenpide 42: toteutunut osittain

Ympäristöministeriö on teettänyt selvityksen¹⁰ esteettömyyden toteutumisesta uusien opiskelija-asuntojen wc- ja pesutiloissa. Selvityksen avulla ympäristöministeriö seuraa asetuksen tavoitteiden toteutumista.

Ympäristöministeriö on järjestänyt ohjelmakaudella keskustelutilaisuuden esteettömyysasetuksesta. Lisäksi ympäristöministeriö on asettanut määräaikaisen esteettömyystyöryhmän, jonka tehtävänä on luoda tilannekuva rakennetun ympäristön esteettömyydestä sekä antaa ehdotuksia lainsäädännön kehittämiseksi sekä muiksi toimenpiteiksi.

10 Linkki: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164196>

Tavoite:

Jatketaan valtioneuvoston kanslian käynnistämää kehittämistyötä, jolla pyritään varmistamaan valtioneuvoston tilojen ja palveluiden esteettömyys sekä yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet.

Toimenpide:

43. Koordinoidaan toimenpiteitä esteettömyyden kehittämiseksi valtioneuvoston tiloissa. Toteutetaan esteettömyystarkasteluja ja esteettömyyskartoituksia (peruskorjausten suunnittelun yhteydessä) yhteistyössä Senaatti-kiinteistöjen kanssa sekä tarkastellaan ja kehitetään esteettömyyttä valtioneuvoston tilakonseptissa.

Vastuutaho: VNK yhteistyössä YM:n kanssa

Toimenpide 43: toteutunut osittain

Ministeriökiinteistöissä on toteutettu esteettömyyskatselmuksia ja toteutettu pieniä esteettömyysparannuksia. Peruskorjausten yhteydessä esteettömyys on otettu huomioon mahdollisuuksien mukaan.

Tavoite:

Viittomakielilain kehittäminen.

Toimenpiteet:

44. Käynnistetään hanke viittomakielilain kehittämistarpeiden arvioimiseksi.

Vastuutaho: OM

Toimenpide 44: toteutunut

Ensimmäinen viittomakieliasioiden neuvottelukunta on asetettu kaudelle 11.2.2021-10.2.2025. Neuvottelukunnan tehtävänä on seurata ja arvioida viittomakielilain sekä viittomakieltä käyttävien yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja muiden perusoikeuksien toteutumista. Neuvottelukunta on aloittanut viittomakielilain arvioinnin.

3.1.5 Tavoitteet ja toimenpiteet turvallisuuden varmistamiseksi ja vaaratilanteiden estämiseksi

Tavoite:

Tavoitteena on yhteinen tilannekuva eri väestöryhmien tarpeista turvallisuuden ja turvallisuusosaamiseen liittyen. Kartoitetaan tarpeet huomioiden yhdenvertaisuus eri hallinnonalojen toiminnassa.

Toimenpiteet:

45. Vammaisten henkilöiden oikeudet on huomioitu muun muassa pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelman vaikuttavuustavoitteiden laadinnassa ja erityispiirteet huomioidaan pelastustoiminnan koulutuksessa ja harjoittelussa. Turvallisuusosaaminen on koko sisäasiainhallinnon asia. Tietoisuutta pyritään lisäämään kahteen suuntaan: turvallisuusosaamista kaikille väestöryhmille ja toisaalta tietoa väestöryhmien tarpeista viranomaisille.

Vastuutaho: SM

Toimenpide 45: toteutunut

Pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelmassa on kirjattuna kahdeksan vaikuttavuustavoitetta. Tähän toimenpiteeseen liittyviä tavoitteita ovat ihmisten arjen turvallisuuden toimintakyky vahvistuu, toimintakyvyltään rajoittuneiden henkilöiden palokuolemat sekä tapaturmat kääntyvät laskuun vuoteen 2024 mennessä, eri väestöryhmät kattavat pelastuslaitosten sähköiset palvelut ovat käytössä vuoteen 2022 mennessä, yhteistyö onnettomuuksien ehkäisemiseksi lisääntyy sekä asiakasryhmien tarpeet tunnistetaan systemaattisesti ja pelastustoimi tuottaa tarpeisiin perustuen samankaltaista palvelua.

Useimmat edellä mainituista tavoitteista ovat kaikkia ihmisiä koskettavia. Tämän toimintaohjelman kannalta erityinen huomio kiinnittyy toimintakyvyltään rajoittuneiden henkilöiden palokuolemien ja tapaturmien kääntämisessä laskuun. Vammaiset henkilöt on pyritty huomioimaan ohjelmakaudella erityisesti. Pelastuslaitosten kumppanuusverkosto on käynyt keskusteluja vammaisjärjestöjen kanssa ja pyrkinyt lisäämään ymmärrystä turvallisuuden liittyvistä tarpeista.

Sisäisen turvallisuuden selonteon visiona on ”Arjen turvallisuus kuuluu kaikille”. Tämän mukaisesti koko sisäasiainhallinnon ala pyrkii vahvistamaan turvallisuusosaamista.

Tavoite:

Vammaisten henkilöiden tarpeiden painottaminen pelastustoimen onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelmassa.

Toimenpide:

46. Eri väestöryhmien tarpeisiin vastaavan ja ihmislähtöisen turvallisuuskoulutuksen tuottaminen.

Vastuutaho: SM

Toimenpide 46: toteutunut

Poliisi on tuottanut internet-sivustolleen eri väestöryhmien käytettäväksi tarkoitettua koulutus- ja valistusmateriaalia siitä, miten erilaisia rikoksia ja rikosilmiöitä voidaan torjua omalla toiminnalla. Tällaisia aiheita ovat muun muassa kyber-, petos- ja omaisuusrikoksilta suojautuminen ennalta estävästi.

Poliisi on tuottanut Youtube-kanavalleen ennalta estävää koulutusmateriaalia muun muassa seuraavista aiheista: Maksukorttihuijaukset, valepoliisihuijaukset, romanssihuijaukset, syrjäytyminen, radikalisoituminen, sähköiset rikosilmoitukset yms.

Pelastuslaitosten kumppanuusverkoston turvallisuusviestinnän asiantuntijat ovat vuonna 2022 pitäneet kärkiteemana toimintakyvyltään rajoittuneet henkilöt huomioiden myös vammaiset henkilöt. Kärkiteeman puitteissa pyrittiin luomaan turvallisuustietoisuutta lisääviä materiaaleja. Myös toimialan kampanjoissa pyritään huomioimaan eri väestöryhmien tarpeet.

Pelastustoimialan viestinnässä on kiinnitetty huomiota virtuaalisen viestinnän saavutettavuuteen. Muun muassa sisäministeriön ylläpitämässä pelastustoimi.fi -sivustolla saavutettavuutta on kehitetty systemaattisesti. Samoin pelastusalan yhteisissä viesteissä saavutettavuus on pyritty vakioimaan käytäntöön.

Tavoitteet:

Turvallisuuden omistajuuden vahvistuminen ja kotona asumisen turvallisuuden vahvistuminen.

Toimenpide:

47. Pelastustoimi on vahvasti mukana Kotona asumisen turvallisuus (KAT)-hankekokonaisuudessa, jonka tavoitteena on aidosti vaikuttava verkosto ja konsepti kodin turvallisuuden parantamiseksi.

Vastuutaho: SM

Toimenpide 47: toteutunut

Etelä-Karjalan pelastuslaitos on kehittänyt yhdessä Etelä-Karjalan soten kanssa iäkkäiden asumisturvallisuuden ylläpitoon suunnatun KAT- eli kotona-asumisen turvallisuus -toimintamallin. Siinä on pyritty tehostamaan asumiseen liittyvien riskien havainnointia ja ennaltaehkäisyä iäkkäiden luontaisesti laskeva toimintakykyisyys huomioiden. Riskit syntyvät usein monialaisten syy-seuraus-ketjujen vaikutuksena ja siksi niihin liittyvän tilannekuva-tiedon tuottaminen ja tuloksellinen ennaltaehkäisy edellyttävät monitoimijaista yhteistyötä asukkaan, viranomaisten ja muiden asumisturvallisuuteen vaikuttavien toimijoiden kesken.

Etelä-Karjalan KAT-toimintamallissa on tuotettu onnistuneesti kuvaus toimijaverkostosta, toimintakyvyn vaikutuksesta riskien havainnointiin sekä toteutettu tutkimusyhteistyötä asumisriskien ennakoinnin ja ennaltaehkäisyn osalta (LUT-yliopiston tuottama ennakointipolku kuvana). Lisäksi toiminnan tuloksena on tuotettu www.kotonaasumisenturvallisuus.fi -sivusto josta löytyvällä käyttäjäystävällisellä asumistestillä jokainen voi testata oman asuinympäristönsä turvallisuuden ja miettiä tarvittaessa ratkaisuja alentuneen turvallisuuden korjaamiseksi.

Etelä-Karjalan pelastuslaitos ja Etelä-Karjalan sote kehittivät tutkimushanketyönä prosessien toiminnanohjaukseen perustuvan, tietoturvallisen ratkaisun, jossa sote-toimialalla tehdyt havainnot ilmeisistä paloriskikohteista (pelastuslain 42 §:n mukainen ilmoitusvelvollisuus) siirtyy tietona portaattomasti ja automaattisesti Etelä-Karjalan pelastuslaitokselle. Kaikki ilmoittamiseen ja siitä seuraaviin toimenpiteisiin liittyvät toimenpiteet kirjautuvat järjestelmään, jolloin prosessin hallinta kokonaisuutena tehostuu ja tarvittavia hallintatoimia voidaan ohjata tietoperusteisesti. Kyseinen ratkaisu sai vuonna 2022 sisäministeriön innovaatiopalkinnon jaetun 3. sijan osoituksena palo- ja pelastusturvallisuutta merkittävästi parantaneesta keksinnöstä.

Sisäministeriön edustaja oli nimettynä KAT-hankkeiden ohjausryhmissä.

Tavoitteet:

Vahvistetaan tietoisuutta vammaisista ihmisistä rikosten uhrina. Huomioi-
daan vammaisten ihmisten syrjimättömyys myös osana rikosprosesseja.

Toimenpiteet:

48. Hyödynnetään vuoden 2020 aikana valmistettavaa Valtioneuvosten
ihmiskaupan vastaista toimintaohjelmaa omassa toiminnassa. Tiedostetaan
vammainen henkilöiden asema mahdollisina ihmiskaupan uhreina ja osa-
taan ottaa tämä huomioon omassa toiminnassa mm. rikostorjunnan osalta.
Henkilöstö on saanut koulutusta erityisen haavoittuvassa asemassa olevien
henkilöiden tunnistamiseksi rikoksen uhreina, heidän kohtaamisestaan ja
heidän erityistarpeistaan esimerkiksi kuulemistilanteesta.

Vastuutaho: SM

Toimenpide 48: toteutunut

Rajavartiolaitos toimii esitutkintaviranomaisena laittoman maahantulon järjestämiseen
liittyvissä ihmiskaupparikoksissa. Rajavartiolaitos on usein ensimmäinen viranomainen,
jonka mahdollinen ihmiskaupan uhri kohtaa saapuessaan Suomeen. Rajavartiolaitos pyr-
kii rajatarkastusten yhteydessä riskianalyysiä hyödyntämällä tunnistamaan mahdollisia
ihmiskaupan uhreja ja tarvittaessa ohjaamaan heidät ihmiskaupan uhrien auttamisjärjes-
telmään. Rajatarkastuksissa kiinnitetään myös erityistä huomiota alaikäisiin lapsiin, vam-
misiin henkilöihin ja muihin erityisryhmiin siitä riippumatta, matkustavatko nämä yksin
vai seurassa. Rajatarkastuksessa kaikki poikkeukselliset tilanteet johtavat toisen linjan tar-
kastukseen. Toisen linjan tarkastuksella tarkoitetaan lisätarkastusta, joka voidaan suorittaa
erityisessä paikassa muualla kuin siellä, jossa kaikki henkilöt tarkastetaan.

Rajavartiolaitos tapaa toiminnassaan kuten rajatarkastuksissa, turvapaikkahakemuksen
vastaanoton yhteydessä, maasta poistamisissa ja ulkomaalaisvalvonnassa henkilöitä, joi-
den voidaan olettaa olevan mahdollisia ihmiskaupan uhreja tai kuuluvan uhriutumisen
riskiryhmään. Kyse on monesti tilanteista, joissa esitutkinnan käynnistämisen kynnyks ei
kuitenkaan vielä täyty. Rajavartiolaitos välittää mahdollisuuksien mukaan näissä kohtaa-
misissa kertynyttä tietoa henkilöstä, hänen olosuhteistaan tai hänen käyttämistään asiakir-
joista muille viranomaisille.

Rajavartiolaitos on lisännyt henkilöstönsä tietoutta asiassa erilaisen koulutuksen avulla osana sekä perus- että täydennyskoulutusta.

Ihmiskaupan vastaisen toimintaohjelman toimenpidesuunnitelman toimenpiteeseen 7. liittyen SM/PO ja SM/Raja ovat saaneet Polamkilta ja raja- ja merivartiokoululta selvityksen ihmiskauppaa koskevan koulutuksen tilanteesta vuonna 2022. Poliisihallitus ja Poliisiammattikorkeakoulu suunnittelevat tällä hetkellä (1/2023) täydennyskoulutusten tehostamista muun muassa standardisoimalla poliisilaitoksilla annettavaa rikostorjuntakoulutusta ja tässä prosessissa otetaan erityisesti huomioon rikostutkinnan laatu ja erityisen haavoittuvassa asemassa olevat uhrin.

Vuonna 2022 otettiin käyttöön kaikille poliiseille pakollinen verkkokurssi ulkomaalaisvalvonnasta, jossa yhtenä painopisteenä on ihmiskaupan tunnistus.

Ihmiskauppa huomioidaan poliisin perus-, jatkotutkinto sekä täydennyskoulutuksissa. Peruskoulutuksessa ihmiskauppailmiötä sekä sen erityispiirteitä käsitellään oikeudellisissa opinnoissa, ulkomaalaisvalvontaan liittyvissä opinnoissa sekä asuntohälytystehtäviin liittyvän valvonta- ja hälytystoiminnan opintojakson yhteydessä. Poliisin päällystön tutkintokoulutuksessa ihmiskauppa-asioita käsitellään Rikostorjunta ja tutkinnanjohtaminen opintokokonaisuudessa kahdella eri opintojaksolla (Tutkinnanjohtaminen ja Vaativa tutkinnanjohtaminen).

Sisäministeriö on perustanut 2022 hankkeen ihmiskaupparikosten mallintamiseksi. Hankkeen toimikausi on 1.10.2022-31.12.2023. Hankkeen yhtenä moduulina ja keskeisenä lähtökohtana on haavoittuvassa asemassa olevan henkilön kohtaaminen tutkinnassa.

Ihmiskaupan esitutkinnan koulutushanke toteutetaan vuoden 2023 aikana. Koulutuksella pyritään tehostamaan ja kehittämään operatiivisten toimijoiden kykyä tunnistaa ihmiskaupan uhreja. Samalla välttämätöntä sidosryhmäyhteistyötä vahvistetaan järjestämällä valtakunnallinen koulutustapahtuma ihmiskauppatutkinnan hyvien käytänteiden levittämiseksi. Koulutus suunnataan erityisesti ihmiskauppatutkintaa suorittaviin tutkinnanjohtajiin, ryhmänjohtajiin ja tutkijoihin.

Tavoite:

Kohtuullisen mukautuksen sisällyttäminen vammaisiin ihmisiin kohdistuvaan viranomaistoimintaan.

Toimenpide:

49. Tämän hallituskauden aikana toteutettavan pelastuslain uudistamisen yhteydessä tarkastellaan kohtuullisen mukautuksen periaatteiden toteutumista pelastustoimen lainsäädännössä ihmisarvoisen kohtelun varmistamiseksi vammaisten ihmisten kohtaamisessa.

Vastuutaho: SM

Toimenpide 49: toteutunut

Pelastuslakia on uudistettu tällä hallituskaudella SOTE- uudistuksesta aiheutuvien muutosten johdosta ja samassa yhteydessä on tarkasteltu yhdenvertaisuuden ja kohtuullisten mukautusten toteutumista pelastustoimen lainsäädännössä. Pelastuslain tavoitteena on parantaa ihmisten turvallisuutta ja vähentää onnettomuuksia. Lain tavoitteena on myös, että onnettomuuden uhatessa tai tapahduttua ihmiset pelastetaan, tärkeät toiminnot turvataan ja onnettomuuden seurauksia rajoitetaan tehokkaasti niin, että ihmisille, omaisuuksille ja ympäristölle aiheutuvat haitat jäävät mahdollisimman vähäisiksi.

Pelastustoiminnan kohteena olevat ihmiset saavat yhdenvertaisesti apua eikä pelastustoiminnan palvelujen saantiin vaikuta henkilön vamma tai siitä johtuva avun tarve.

Pelastuslain uudistuksen yhteydessä on huomioitu kohtuullisten mukautusten tarve palovaroittimien hankinnan ja kunnossapidon osalta. Pelastuslain (436/2023) 17 § muutoksen johdosta 1.1.2024 alkaen huoneiston haltijan sijasta rakennuksen omistaja on velvollinen huolehtimaan siitä, että asunto varustetaan riittävällä määrällä palovaroittimia tai muita laitteita, jotka mahdollisimman aikaisin havaitsevat alkavan tulipalon ja varoittavat asunnossa olevia. Rakennuksen omistajan on huolehdittava myös, että palovaroittimet ja muut laitteet pidetään toimintakunnossa. Huoneiston asukkaan on viipymättä ilmoitettava omistajalle palovaroittimien ja muiden laitteiden vioista. Palovaroittimen toimintakunnossa pitäminen tarkoittaa käytännössä pariston vaihtamista sekä palovaroittimen uusimista, kun sen käyttöikä päättyy tai jos se vikaantuu. Vastuun palovaroittimista siirtyessä rakennuksen omistajalle, voidaan kyseessä katsoa olevan osin kohtuullinen mukautus. Osa vammaisista henkilöistä ei kykene itse huolehtimaan palovaroittimen huollosta tai vaihdosta esimerkiksi fyysisen vamman vuoksi.

Pelastuslain 78 §:n mukaan pelastuslaitoksen on alueellaan valvottava myös pelastuslain 17 §:n noudattamista. Valvonnan suorittamiseksi pelastuslaitoksen on tehtävä palotarkastuksia ja muita valvontatehtävän edellyttämiä toimenpiteitä. Pelastuslain 17 §:n muutos siirtää vuokra-asunnossa, asumisoikeusasunnossa tai asunto-osakeyhtiössä asuvan henkilön asunnon osalta vastuun palovaroittimien hankinnasta ja kunnossapidosta rakennuksen omistajalle. Majoitustiloissa sekä 18 §:ssä tarkoitetuissa hoitolaitoksissa ja palvelu- ja tukiasumisessa 1 ja 2 momentissa rakennuksen omistajalle säädetty velvollisuus on jo tällä hetkellä toiminnanharjoittajalla.

Pelastustoimen lainsäädännön osalta ei ole noussut esiin palovaroittimen lisäksi kohtuullisten mukautusten tarvetta pelastustoimen palvelujen, pelastusviranomaisten toiminnan tai pelastustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimusten osalta.

Pelastuslain lisäksi hätäkeskustoiminnasta annetun lain uuden 10 a §:n mukaan (106/2023) hätäilmoituksen tekeminen on vuoden 2025 loppuun mennessä voitava tehdä puheen lisäksi reaaliaikaista tekstitystä käyttäen. Lisäksi Hätäkeskuslaitos voi vastata myös hätäilmoitukseen, joka on tehty muuta hätäilmoituksen tekijän ja Hätäkeskuslaitoksen välisen vuorovaikutuksen mahdollistavaa tapaa käyttäen. Hätäkeskuslaitoksen on vastattava yleiseen hätänumeroon 112 käyttämällä samaa kommunikaatiotapaa, kuin millä hätänumeroon on otettu yhteyttä. Jos Hätäkeskuslaitos mahdollistaa hätäilmoituksen tekemisen videokuvalla, on Hätäkeskuslaitoksen vastattava siihen interaktiiviseksi synkronoidulla puheella, tekstillä sekä videokuvalla. Tällä lainmuutoksella varmistetaan hätäilmoitusten esteettömyys myös vammaisille henkilöille esteettömyysdirektiivin vaatimusten mukaisesti.

3.1.6 Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen elämän ja osallisuuden vahvistamiseksi

Tavoitteet:

Tavoitteena on toteuttaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta ja osallisuutta yhteiskunnassa vamman laadusta riippumatta, tukea vammaisten henkilöiden osallisuutta omaa elämää koskevassa päätöksenteossa sekä turvata yksilöllisen tarpeen mukaiset palvelut.

Toimenpiteet:

50. Toteutetaan vammaispalvelulainsäädännön kokonaisuudistus varmistuen, että uudessa lainsäädännössä ja sen toimeenpanossa huomioidaan YK:n vammaisyleissopimuksen mukaiset velvoitteet. Tuetaan uuden lainsäädännön toimeenpanoa uudistamalla THL:n ylläpitämän vammaispalvelujen käsikirjan lainsäädäntöä koskeva osio.

Vastuutahot: STM ja THL

Toimenpide 50: toteutunut

Eduskunta hyväksyi uuden vammaispalvelulain maaliskuussa 2023. Lain piti tulla voimaan 1.10.2023. Pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa on kuitenkin kirjaus, että uusi laki siirretään tulemaan voimaan 1.10.2024. Kaikki vammaispalvelut järjestetään jatkossa uuden lain perusteella. Palvelun saamisen kannalta ratkaisevaa ei ole diagnoosi, vaan yksilöllinen avun tai tuen tarve. Kehitysvammalaki joudutaan jättämään osittain voimaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisen ja rajoitustoimenpiteiden käytön sääntelyn sekä tahdosta riippumattoman erityishuollon osalta. Syynä tähän on pääosin koronan johdosta viivästynyt itsemääräämisoikeuslainsäädännön kehittäminen.

Uuden vammaispalvelulain tarkoituksena on toteuttaa vammaisen henkilön yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa, tukea vammaisen henkilön itsenäistä elämää ja itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä turvata yksilöllisen tarpeen ja edun mukaiset, riittävät ja laadultaan hyvät palvelut.

Vammaispalvelujen käsikirjan uudistus käynnistettiin 2022, uudistusta jatketaan vuonna 2023 ja tavoitteena uuden lain mukaiset aineistot valmiina syksyllä 2023.

Tavoite:

Edistetään vammaisten ihmisten osallisuutta itsenäisen elämän palvelujen järjestämisessä.

Toimenpiteet:

51. Kehitetään, kootaan ja levitetään vammaisten henkilöiden asumisen ja palvelujen järjestämisen ja hankintojen hyviä käytäntöjä.

Vastuutahot: THL, STM, YM, ARA, TEM ja VM

Toimenpide 51: toteutunut osittain

ARA julkaisi asunto- ja naapuriverkoston toteuttamisen oppaan vuonna 2020. Siinä kuvataan erityistä tukea asumisessaan tarvitsevien ihmisten asumisen järjestämistä tavallisissa asunnoissa, joista muodostuu verkostoja. Asukkaat saavat verkostossa yksilöllisesti tukea kotiinsa ja vertaistukea toisiltaan. Opas valmistui kuntien, sote-kuntayhtymien ja järjestöjen yhteistyönä. Asuntohankkeita koskevassa ohjauksessaan ARA on tuonut esille hyviä käytäntöjä vammaisten ihmisten asumisessa.

Ympäristöministeriön ja ARAn toimesta toteutetaan selvitys kehitysvammaisten ihmisten asumis- ja laitostilanteesta sekä yksilöllisyydestä ja yhdenvertaisuudesta heidän asumisessaan. Se pohjautuu kirjallisiin aineistoihin sekä kuntien, hyvinvointialueiden ja palveluntuottajien haastatteluihin ja työpajoihin. Selvitys valmistuu elokuussa 2023.

52. Toteutetaan henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluhanke ja valmistellaan ehdotus vammaisten henkilöiden palvelujen henkilökohtaisen budjetoinnin Suomen malliksi.

Vastuutahot: THL, STM, YM, ARA, TEM ja VM

Toimenpide 52: toteutunut

Toteutettiin vammaisten henkilöiden henkilökohtaisen budjetoinnin kokeiluhanke vuosille 2020-2021 (HB-hanke), jota sosiaali- ja terveysministeriö (STM) ohjasi ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL) toteutti. Hanke koostui alueellisesta ja valtakunnallisesta yhteiskehittämisestä. Alueellisissa hankkeissa kehitettiin erilaisia henkilökohtaisen budjetoinnin järjestämistapoja ja malleja. Hankkeessa kuvattiin nykyisen lainsäädännön mahdollistamat

yksilölliset palvelujen järjestämis- ja toteuttamisratkaisut sekä luotiin säädösluonnoksen muotoon laadittu henkilökohtaisen budjetoinnin malli¹¹ ja sen lopussa julkaistu Työpaperi 2022_003¹².

Valtiovarainministeriö kohdensi rahoitusta STM:n pääluokkaan palvelurakenteen kehittäminen -momentille yhteensä viisi miljoona euroa, 2,5 miljoona euroa vuodelle 2020 ja 2,5 miljoona euroa vuodelle 2021.

Tavoite:

Edistetään saamelaiskulttuurin erityispiirteiden huomioon ottamista saamelaisien vammaisten henkilöiden avun ja tuen tarpeita arvioitaessa ja palveluja suunniteltaessa.

Toimenpide:

53. Saamenkielisten vammaissosiaalityön työvälineiden saatavuuden parantaminen (muun muassa vammaispalvelujen käsikirjan saamenkielisen aineiston lisääminen).

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n kanssa

Toimenpide 53: toteutunut osittain

11 Linkki: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/vammaisten-henkiloiden-henkilokohtaisen-budjetoinnin-kokeiluhanke>

12 Julkaisun pysyvä osoite: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-801-9>

Vammaispalvelujen käsikirjaan on lisätty tekstejä.

Tavoitteet:

Turvataan korjausavustusten saatavuus (ikäntyneiden ja vammaisten asuntojen korjausavustus, liikkumisesteen poistamisavustus ja avustus hissien jälki-asentamiseen) ja edistetään hissien rakentamista olemassa olevaan asuntokantaan.

Toimenpiteet:

54. Tehostetaan viestintää korjausavustuksista.

55. Paikallisten hissityöryhmien tukeminen ja muu yhteistyö.

56. Jaetaan tietoa jälkiasennushissien rakentamisesta mm. Hissiin.fi-sivuston välityksellä.

Vastuutahot: YM ja ARA

Toimenpide 54: toteutunut

Toimenpide 55: toteutunut

Toimenpide 56: toteutunut

ARA on tiedottanut korjausavustuksista vuosina 2020-2023 sidosryhmien ja median kautta. Lisäksi verkkosivuja ja oppaita on päivitetty ja käytössä on korjausavustusten puhelin- ja sähköpostipalvelu, jossa vastataan viikoittain noin 20-50 henkilön tiedusteluihin. Tietoa hissien jälkiasentamisesta ja niihin liittyvistä tuista on keskitetty mm. hissiin.fi sekä ARAn sivuille.

Vuonna 2021 julkaistiin iäkkäiden ja vammaisten asuntojen korjausavustuksista ohje selkokielellä. Ohjeelle on saatu Selko-tunnus. Lisäksi useimmista korjausavustuksista on julkaistu pikaohjeet.

Hissityöryhmät ovat pyrkineet jatkamaan toimintaansa perustuen olemassa oleviin ja toiminnassa luotuihin edellytyksiin. ARA toteutti vuosina 2020-2021 hankkeen, jonka tavoitteena oli tavoittaa taloyhtiöitä jälkiasennushissien rakentamisessa. Siinä tehtiin

ratkaisupuos jälkiasennushissien rakentamisesta sekä artikkeleita sanomalehdissä ja järjestöjen lehdissä. Lisäksi ARA on päivittänyt hissiin.fi-sivuston materiaalia ja toteuttanut webinaareja jälkiasennushissien rakentamisesta sekä muista korjausavustuksista.

Tavoite:

Ohjataan valtion tukemaa tuotantoa vammaisten asumisessa yksilölliseen ja monimuotoiseen suuntaan.

Toimenpide:

57. Vaikutetaan siihen, että vammaisille henkilöille suunnattu asunto-tuotanto mahdollistaa YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisen asumisen (vammaisten henkilöiden tarpeisiin on riittävästi tarjolla erilaisia asumisratkaisuja, etenkin tavallisessa asuntokannassa).

Vastuutahot: STM yhteistyössä YM:n kanssa

Toimenpide 57: toteutunut osittain

ARA on vammaisten ihmisten asuntopankkeita koskevassa ohjauksessaan tuonut esille yksilöllisiä ja pienimuotoisia ratkaisuja verrattuna perinteisiin ryhmäkoteihin. Joitakin tällaisia kohteita on toteutettu, myös tavallisissa asuintaloissa, mutta pääosin pankkeiden toteuttajat hakevat avustusta edelleen ryhmäkotiratkaisuihin.

Tavoite:

Hyödynnetään yhdenvertaisuutta koskevien selvitysten tuloksia vammaisten henkilöiden asuinolojen parantamisessa.

Toimenpide:

58. ARAn korjaus- ja investointiavustuksia hyödynnetään vammaisten ihmisten asumisessa.

Vastuutaho: YM, STM, OM ja VM

Toimenpide 58: toteutunut osittain

Ympäristöministeriön tilastojen mukaan korjausavustusten hakumäärät ovat vähentyneet viime vuosina. Vuonna 2022 ARA myönsi avustuksia iäkkäiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjauksiin 3,1 M€, yhteensä 481 hakijalle, joista vammaisia henkilöitä oli 26. Hissivavustusta jälkiasennushisseille myönnettiin 10,7 M€ yhteensä 40 hankkeelle, joissa rakennettiin 95 jälkiasennushissiä ja esteettömyysavustuksia liikkumisesteiden poistamiseen 10,2 M€ yhteensä 344 hankkeelle, joista suurimpana kohteena olivat vanhojen hissien esteettömyyskorjaukset (hissiovien automatisointia ja hissikorin suurentaminen).

Kehitysvammaisille ihmisille tarkoitettuihin asuntoihin myönnettiin vuosina 2020–2022 erityisryhmien investointiavustusta 26,5 M€. Asuntoja valmistui tai peruskorjattiin tänä aikana yhteensä 297.

Katso myös vastaukset kohtiin 51 ja 57. Vuoden 2021 lopussa kehitysvammalaitoksissa oli yhteensä 403 pitkäaikaisasiakasta. Uuden vammaispalvelulain myötä kaikki vammaiset henkilöt saavat asumisen tuen saman lain perusteella yhdenvertaisesti.

Tavoite:

Edistetään vammaisten ihmisten asumisen yhdenvertaisuutta.

Toimenpide:

59. Valmistellaan seuraavan kiinteistöverouudistuksen yhteydessä vammaisten ja muiden väestöryhmien asumispalveluja koskeva kiinteistöveron muutos vastaamaan vakituista asumista.

Vastuutahot: VM yhteistyössä YM:n ja STM:n kanssa

Toimenpide 59: ei toteutunut

Valtioneuvosto päätti, että se ei anna kiinteistöverotuksen arvostamisuudistusta koskevaa hallituksen esitystä eduskunnalle hallituskaudella 2019–2023.

Asuntopoliittisessa kehittämissuunnitelmassa vuosille 2021–2028 mainitaan, että kiinteistöverouudistuksessa tulee arvioida sosiaalihuollon asumispalvelujen käytössä olevien rakennusten verokohtelua suhteessa vakituiseen asumiseen käytettyjen rakennusten verokohteluun. Asumispalveluihin käytettävien vakituisten asuntojen verokohtelun ei tulisi erota muiden vakituisten asuntojen verokohtelusta.

Toimenpide sisältyi kiinteistöverotuksen arvostamisuudistusta koskevaan hallituksen esitysluonnokseen. Hallituksen linjauksesta, jonka mukaan esitystä ei annettu eduskunnalle kuluneella hallituskaudella, tiedotettiin 2.9.2022.

Toteutumatta jääneellä ehdotuksella sosiaalihuollon asumispalveluun käytetty rakennus olisi rinnastettu vakituiseen asumiseen käytettyyn rakennukseen ja tullut siten yleistä kiinteistöveroprosenttia alemman vakituisten asuinrakennusten veroprosentin piiriin.

3.1.7 Tavoitteet ja toimenpiteet itsenäisen liikkumisen oikeuden vahvistamiseksi

Tavoite:

Liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonala pyrkii tehostamaan jo tehtyä takseja koskevaa valvontaa siltä osin, kun on kyse liikennepalvelulain luvan haltijaa koskevista velvoitteista vastata siitä, että kuljettajan antama palvelu on asianmukaista, ja että kuljettajalla on kyky ottaa huomioon matkustajan toimintarajoituksista johtuvat erityiset tarpeet.

Toimenpide:

60. Kiinnitetään takseja koskevan lainsäädännön viranomaisseurannassa erityistä huomiota luvan haltijan velvoitteisiin huolehtia kuljettajien ammattitaidosta vammaisten ihmisten erityistarpeiden huomioon ottamiseksi.

Vastuutaho: LVM

Toimenpide 60: toteutunut osittain

Viranomaisvalvonta luvanhaltijoiden velvoitteista liittyen vammaisten ihmisten erityistarpeiden huomioon ottamiseen ei suoranaisesti ole toteutunut johtuen luvanhaltijoiden suuresta määrästä, Suomessa on noin 9 400 taksirytystä. Liikenne- ja viestintävirasto (Traficom) seuraa osana liikennepalveluluiden tilannekuvaa julkaisemalla kahden vuoden välein selvityksen taksiliikenteen esteettömydestä sekä palvelutasotutkimukseen perustuvaa tietoa erityisryhmien tyytyväisyydestä taksiliikenteen palveluihin. Tilannekuvassa esitetään koottua tietoa esteettömien taksipalveluiden tarjonnasta Traficomien tilastoseurannan perusteella. Tiedot ovat osa liikennepalveluiden tilannekuvaa.

Lisäksi niin Invalidiliitto, Poliisihallitus, Traficom kuin Taksiliitto pitävät vammaisten henkilöiden matkustajaturvallisuutta tärkeänä asiana. Matkustusturvallisuutta lisäävät taksinkuljettajien vapaaehtoinen erityisryhmien koulutus, liikennevalvonta sekä Traficomin uudistetut katsastuksen arvosteluperusteiden yhteydessä marraskuussa 2022 voimaan tulleet taksien pyörätuolimatkustajien turvalliseen matkustamiseen liittyvien varusteiden kunto ja oikeanlaisen käytön tarkastukset.

Tavoite:

Liikenne- ja viestintäministeriön hallinnonala pyrkii omalta osaltaan edistämään taksinkuljettajien osaamisen ja asiantuntemuksen kehittämistä vammaisten matkustajien turvalliseksi avustamiseksi ja kuljettamiseksi varsinkin yhteiskunnan järjestämässä tai kustantamissa kuljetuksissa, kuten vammaispalvelulain mukaisissa kuljetuksissa ja Kelan korvaamissa ajoissa.

Toimenpide:

61. Edistetään taksinkuljettajien osaamista ja asiantuntemusta vammaisten ihmisten turvallisessa avustamisessa erityisesti yhteiskunnan järjestämässä ja korvaamissa kuljetuksissa.

Vastuutaho: LVM ja STM

Toimenpide 61: toteutunut

Liikennepalvelulakiin sisältyvään taksisääntelyyn lisättiin keväällä 2021 vapaaehtoinen erityisryhmien kuljettajakoulutusmalli käytännön harjoituksineen ja luotiin siihen liittyvä koulutusorganisaatioiden ja koulutussuunnitelmien hyväksymismalli. Koulutuksen vapaaehtoisuudesta huolimatta lakihankkeessa esitettiin toive, että julkiset hankintayksiköt ottaisivat koulutuksen huomioon asettaessaan kilpailutusvaatimuksia.

Esimerkiksi Kansaneläkelaitos on kilpailutuksissaan edellyttänyt, että koulutus on suoritettu vuoden 2023 loppuun mennessä. Liikenne- ja viestintäministeriön käsityksen mukaan myös monet kunnat ovat edellyttäneet koulutuksen suorittamista omista hankintavaatimuksissaan. Liikennepalvelulain taksisääntelyyn, ja Liikenne- ja viestintäviraston kaikille taksinkuljettajille pakollista taksinkuljettajakoetta koskeviin määräyksiin, lisättiin painotusta erityisryhmien kanssa toimimiseen liittyvästä osaamisesta ja sen testaamisesta, jotta yleinen ymmärrys erityisryhmien tarpeista taksipalveluissa kasvaisi.

Tavoite:

Liikenne- ja viestintäministeriö selvittää mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä oikeusministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja ympäristöministeriön kanssa sitä, mitä ongelmia vammaisilla henkilöillä on ollut heidän käytettyään vammaisen henkilön pysäköintitunnusta yksityisen pysäköinninvalvonnan alueella ja millä keinoin näihin ongelmiin voitaisiin tehokkaimmin puuttua niiden ratkaisemiseksi.

Toimenpide:

62. Pyritään selvittämään vammaisten pysäköintitunnuksen käyttöön yksityisillä pysäköintialueilla liittyviä ongelmia ja keinoja puuttua ongelmiin.

Vastuutahot: LVM yhteistyössä OM:n, STM:n ja YM:n kanssa

Toimenpide 62: toteutunut

Liikenne- ja viestintäministeriö on selvittänyt liikkumisesteisen pysäköintitunnuksen käyttöön yksityisillä pysäköintialueilla liittyviä ongelmia ja keinoja puuttua ongelmiin. Ministeriö on laatinut muistion, jossa käsitellään asiaan liittyviä ongelmia ja voimassa olevaa lainsäädäntöä. Muistioon on pyydetty kommentteja oikeusministeriöltä, sosiaali- ja terveysministeriöltä ja ympäristöministeriöltä.

Liikenne- ja viestintäministeriön arvion mukaan ongelmat, jotka liittyvät vammaisen henkilön mahdollisuuksiin pysäköidä ajoneuvonsa yksityisellä alueella, ilmenevät pääsääntöisesti alueilla, joilla kiinteistön omistaja tai haltija voi antaa pysäköintiä koskevia määräyksiä. Mahdollisuuksia pysäköidä tiellä ja maastossa on helpotettu joko liikkumisesteisen pysäköintitunnuksen käytöllä tai lakiin erikseen otetulla poikkeussäännöksellä. Liikkumisesteisen pysäköintitunnusta voi soveltaa ainoastaan tiellä.

Kiinteistön omistaja tai haltija voi mahdollistaa ajoneuvojen pysäköimisen omistamalleen tai hallitsemalleen kiinteistöllä. Tällöin ajoneuvon pysäköinnissä on noudatettava kiinteistön omistajan tai haltijan antamia määräyksiä, jotka käytännössä ilmenevät erilaisina pysäköintiä koskevinä ehtoina. Näiden ehtojen osalta on tärkeää huomata, ettei niistä voi poiketa vain sillä perusteella, että ajoneuvon kuljettajalla on käytössään liikkumisesteisen pysäköintitunnus. Sen sijaan ennen yksityiselle alueelle pysäköintiä tulee selvittää pysäköimiselle asetetut ehdot. Nämä ehdot voivat kattaa myös erillisiä ehtoja liikkumisesteisen pysäköintitunnuksen käytöstä.

Liikenne- ja viestintäministeriö ei ole tunnistanut ongelmia voimassa olevassa lainsäädännössä. Vammainen henkilö voi pysäköidä käyttämänsä ajoneuvon yksityisellä alueella kiinteistön omistajan tai haltijan antamien määräysten mukaisesti. Tällaista pysäköintiä ei tarvitse mahdollistaa tai helpottaa liikkumisesteisen pysäköintitunnuksella. Myöskään vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus ei tätä edellytä, kunhan pysäköinti yksityiselle alueelle on tehty mahdolliseksi ja esteettömäksi.

3.1.8 Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisten koulutusmahdollisuuksien vahvistamiseksi

Tavoitteet:

Koulutus- ja osaamistaso nousevat kaikilla koulutusasteilla, oppimiserot kaventuvat ja koulutuksellinen tasa-arvo lisääntyy. Kattavat elinikäisen ohjauksen palvelut mahdollistavat yhdenvertaiset mahdollisuudet jatkuvaan oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen.

Toimenpiteet:

63. Toteutetaan oppivelvollisuuden laajentaminen.

64. Toteutetaan parlamentaarinen jatkuvan oppimisen uudistus.

65. Varhaiskasvatuksessa edistetään oppimisen tukea kehittämällä oppimisen tuen malli.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 63: toteutunut

Toimenpide 64: toteutunut

Toimenpide 65: toteutunut

Oppivelvollisuuden tavoitteena on turvata kaikille elämässä ja yhteiskunnassa tarpeellinen perusosaaminen ja sivistys sekä edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia kehittää itseään kykyjensä ja tarpeidensa mukaisesti. Lisäksi oppivelvollisuuden tavoitteena on nostaa koulutus- ja osaamistasoa, kaventaa oppimiseroja ja lisätä koulutuksellista yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja lasten ja nuorten hyvinvointia.

Oppivelvollisuutta laajennettiin uudella 1.8.2021 voimaan tulleella oppivelvollisuuslailla (1214/2020) siten, että oppivelvollisuus päättyy jatkossa, kun oppivelvollinen täyttää 18 vuotta tai kun oppivelvollinen on tätä ennen hyväksytysti suorittanut ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon. Oppivelvollisuuden laajentaminen tähtää siihen, että kaikki perusopetuksen päättävät jatkavat opintojaan ja siirtyvät joko välittömästi tai nivelvaiheen koulutuksen jälkeen toisen asteen koulutukseen. Tavoitteena on, että jokainen nuori suorittaisi toisen asteen tutkinnon. Tämä edellyttää, että myös vammaiset ja erityistä tukea tarvitsevat nuoret saavat opiskelupaikan ja tarvitsemansa opiskelun edellyttämät tukipalvelut. Koulutukseen on hakeutunut hyvin koko perusopetuksen päättäneet ikäluokat ja koulutuspaikka on järjestetty jokaiselle hakijalle joko hakujen tai koulutuspaikan osoittamisen kautta.

Parlamentaariset linjaukset jatkuvan oppimisen uudistamiseksi julkaistiin 17.12.2020. Jatkuvan oppimisen uudistuksen visiona on, että kaikilla on merkityksellisen elämän edellyttämät tiedot, taidot ja osaaminen, että jokainen kehittää osaamistaan työuran aikana ja että osaaminen uudistaa työelämää ja työelämä osaamista. Yhtenä keskeisenä tavoitteena on jatkuvaan oppimiseen osallistumisen tasa-arvon lisääntyminen eli ns. aliedustettujen ryhmien osallistumisen lisääminen, jotka hyötyisivät osaamisen kehittämisestä eniten. Parlamentaarinen ryhmä linjasi myös 27 toimenpidettä, joita tavoitteisiin pääsemiseksi käynnistetään. Aliedustettujen ryhmien osallistumisen ja osaamisen kehittämisen lisäämiseksi keskeiset toimet ovat ohjauksen ja hakevan toiminnan lisääminen, koulutustarjonnan uudistaminen ja etuusjärjestelmän kehittäminen. Toimeenpano on käynnissä ja jatkuu yli hallituskausien.

Varhaiskasvatukseen säädettiin lapsen oikeudesta varhaiskasvatuksessa annettavaan tukeen, annettavasta tuesta ja tuen toteutuksesta sekä tuen tarpeen arvioinnista, tuen muodoista, tukipalveluista, hallintopäätöksen antamisesta sekä muutoksenhausta. Tuki on lapsen tuen tarpeen mukaan yleistä, tehostettua tai erityistä tukea. Tuki toteutetaan osana varhaiskasvatuksen toimintaa inklusiivisesti. Tehostetusta ja erityistä tuesta lapselle tehdään hallintopäätös annettavasta tuesta. Lapsella on myös tuen tarpeensa sitä edellyttäessä oikeus saada varhaiskasvatuksen erityisopettajan antamaa konsultaatiota ja opetusta, sekä varhaiskasvatukseen osallistumisen edellyttämiä tulkitsemis- ja avustamispalveluja ja apuvälineitä. Lakia sovelletaan kaikkiin varhaiskasvatukseen alaisiin toimijoihin. Laki tuli voimaan 1.8.2022.

Tavoite:

Edistetään oppivelvollisuuden laajentamisen ja tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen avulla vammaisten opiskelijoiden koulutuksellista yhdenvertaisuutta perusopetuksen, lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen ohjauksessa sekä siirtymissä tutkintokoulutukseen.

Toimenpiteet:

66. Nivelvaiheen koulutuksia koskeva lainsäädäntö uudistetaan vastaamaan jatkossa aiempaa paremmin erilaisten opiskelijoiden tarpeisiin.

67. Seurataan oppivelvollisuuden laajentamisen ja tutkintokoulutukseen valmentavan koulutuksen vaikutuksia vammaisten opiskelijoiden koulutuspolkuihin, tarvittavien ohjauksen ja tukitoimien toimivuuteen sekä tutkintokoulutukseen siirtymiseen ja tutkintojen suorittamiseen.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 66: toteutunut

Toimenpide 67: toteutunut osittain

Osana oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvää lainsäädäntöä annettiin uusi laki tutkintokoulutukseen valmentavasta koulutuksesta (1215/2020). Tutkintokoulutukseen valmentava koulutus (TUVA) yhdistää perusopetuksen lisäopetuksen, lukiokoulutukseen valmistavan koulutuksen (LUVA) ja ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen (VALMA) yhtenäiseksi nivelvaiheen koulutuskokonaisuudeksi. Tutkintokoulutukseen valmentavaa koulutusta järjestetään 1.8.2022 lukien. Samasta ajankohdasta lukien päättyy perusopetuksen lisäopetuksen, LUVA:n ja VALMA:n järjestäminen. TUVA-koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle valmiuksia hakeutua lukiokoulutukseen tai ammatilliseen tutkintokoulutukseen, ohjata jatko-opinto- ja työelämäsuunnitelman laadintaan sekä vahvistaa opiskelijan edellytyksiä suorittaa lukiokoulutuksen oppimäärä ja sen päätteeksi suoritettava ylioppilastutkinto taikka ammatillinen tutkinto.

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 28.8.2019 projektiryhmän ja seurantaryhmän hallitusohjelman oppivelvollisuuden laajentamista koskevien linjausten toteuttamiseksi. Oppivelvollisuuden laajentamista koskeva lainsäädäntö vahvistettiin vuoden 2020 lopussa, ja laajennettu oppivelvollisuus astui voimaan vuonna 2021 ikäluokka kerrallaan. Oppivelvollisuuden laajentamisen toimeenpanoa seurataan kattavan vuoteen 2024 ulottuvan seurantasuunnitelman avulla. Seurannasta vastaavat opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus. Suunnitelma perustuu hallituksen esityksessä todettuun toimeenpanon

seurantaan sekä eduskunnan vastaukseen liitettyihin lausumiin ja niissä todettuihin seurantavelvoitteisiin. Seurantasuunnitelmassa on useita lausumia koskien erityisen tuen ja muiden tukimuotojen toteutumista vammaisten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutuksessa. Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Opetushallitus järjestävät säännöllisesti webinaareja, joissa tarkastellaan oppivelvollisuuden laajentamisen toimeenpanon tilannetta.

Tavoite:

Jokainen peruskoulun päättävä suorittaa toisen asteen koulutuksen.

Toimenpiteet:

68. Vahvistetaan oppimisen tukea, ohjausta ja opiskeluhoillon palveluita sekä peruskoulun mahdollisuuksia tarjota jokaiselle riittävät valmiudet suoriutua toisen asteen koulutuksesta.

69. Oppivelvollisuusikä korotetaan 18 ikävuoteen. Oppivelvollisuuden laajentaminen edellyttää toisen asteen maksuttomuutta.

70. Oppivelvollisuuden sisään rakennetaan erilaisia opinto- ja tukimuotoja. Osana oppivelvollisuuden laajentamista kehitetään toisen asteen valmistavia koulutuksia ja nivelvaiheen ohjausta helpottamaan siirtymistä toisen asteen koulutukseen.

Vastuutaho: OKM yhteistyössä OPH:n kanssa

Toimenpide 68: toteutunut

Toimenpide 69: toteutunut

Toimenpide 70: toteutunut

Esi- ja perusopetuksen oppimisen tukea on hallitusohjelman mukaisesti vahvistettu vuosina 2020-2022 Oikeus oppia –kehittämisohjelmalla. Oppimisen tuen, lapsen tuen ja inklusion edistämistoimia valmistellut työryhmä teki loppuraportissaan 4.11.2022 ehdotukset lainsäädännön muuttamiseksi sekä opetushenkilöstön tukeen liittyvän osaamisen lisäämiseksi. Opinto-ohjauksen kehittämisohjelma toteutettiin hallituskauden aikana osana oppivelvollisuuden laajentamista. Perusopetuksen osalta olennainen uudistus oli 1.8.2021 voimaan tullut tehostettu henkilökohtainen oppilaanohjaus. Oppilas- ja opiskelijahuoltolakiin on tehty v. 2021 muutokset koskien opiskeluhoillon psykologi- ja

kuraattoripalveluiden henkilöstömitoitusta. Opetus- ja kulttuuriministeriö on myöntänyt valtionavustuksia oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstömitoituksen laajentamisen vaatimiin toimenpiteisiin sekä yhteisöllisen opiskeluhuollon vahvistamiseen ja kehittämiseen vuosille 2021-2023. Opetushallitus on antanut opetussuunnitelman perusteissa määräykset koulutuksen järjestäjän opiskeluhuoltosuunnitelman laatimisesta 1.8.2023 alkaen.

Oppivelvollisuutta laajennettiin uudella 1.8.2021 voimaan tulleella oppivelvollisuuslailla (1214/2020) siten, että oppivelvollisuus päättyy jatkossa, kun oppivelvollinen täyttää 18 vuotta tai kun oppivelvollinen on tätä ennen hyväksytysti suorittanut ylioppilastutkinnon tai ammatillisen tutkinnon. Oppivelvollisuuden tavoitteena on turvata kaikille elämässä ja yhteiskunnassa tarpeellinen perusosaaminen ja sivistys sekä edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia kehittää itseään kykyjensä ja tarpeidensa mukaisesti.

Perusopetuksen jälkeinen koulutus on maksutonta sen kalenterivuoden loppuun saakka, jolloin opiskelija täyttää 20 vuotta. Perusopetuksen jälkeisessä koulutuksessa maksuttomia ovat opetus, päivittäinen ruokailu, opetuksen edellyttämät oppimateriaalit sekä työvälineet, -asut ja -aineet. Maksuttomia ovat lisäksi lukion oppimäärän päätteeksi suoritettavan ylioppilastutkinnon suorittamiseksi edellytettävät 5 koetta sekä niiden osalta hylättyjen kokeiden uusiminen. Vähintään seitsemän kilometrin pituiset koulumatkat ja eräissä erityistapauksissa myös majoitus- ja matkakustannukset ovat maksuttomia, kun lähin oppilaitos yli 100 km päässä opiskelijan kotipaikasta tai päivittäinen koulumatka nopeinta matkustustapaa käyttäen kestää yli kolme tuntia.

Oppivelvollisuuden laajentumisen yhteydessä on lisäksi vahvistettu ohjausta ja oppilas- huollon palveluita sekä peruskoulun mahdollisuuksia tarjota jokaiselle riittävät valmiudet suoriutua toisen asteen koulutuksesta. Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti laajan opinto-ohjauksen kehittämisohjelman, jolla tuettiin ja vahvistettiin opinto-ohjausta perusopetuksessa, lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa. Osana oppivelvollisuuden laajentamiseen liittyvää lainsäädäntöä annettiin uusi laki tutkintokoulutukseen valmistavasta koulutuksesta (1215/2020). Tutkintokoulutukseen valmistavaa koulutusta järjestetään 1.8.2022 lukien. TUVA-koulutuksen uudistamisen tavoitteena on antaa opiskelijalle valmiuksia hakeutua lukiokoulutukseen tai ammatilliseen tutkintokoulutukseen, ohjata jatko-opinto- ja työelämäsuunnitelman laadintaan sekä vahvistaa opiskelijan edellytyksiä suorittaa lukiokoulutuksen oppimäärä ja sen päätteeksi suoritettava ylioppilastutkinto taikka ammatillinen tutkinto.

Tavoite:

Edistetään korkeakoulutuksen saavutettavuutta, yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa.

Toimenpiteet:

71. Laaditaan hallitusohjelman mukainen korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelma, jossa käydään läpi korkeakoulutuksen sosiaalisen, alueellisen ja kielellisen tasa-arvon toteutuminen sekä eri vähemmistöryhmien korkeakoulutukseen hakeutumisen mahdolliset esteet, ja valmistellaan tilannekuvan pohjalta ehdotus saavutettavuuden edistämisen tavoitteiksi ja toimenpiteiden suuntaviivoiksi.

72. Toteutetaan selvitys tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta korkeakoulutuksessa ja TKI-toiminnassa.

73. Huolehditaan siitä (mm. opetus- ja kulttuuriministeriön ja korkeakoulujen välisen tulosohjauksen avulla), että korkeakoulut edistävät tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan lain edellyttämien tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmiansa avulla.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 71: toteutunut

Toimenpide 72: toteutunut

Toimenpide 73: toteutunut

Korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelma¹³ valmistui kesäkuussa 2021. Suunnitelmassa on tutkitun tiedon ja kansainvälisen vertailun pohjalta kuvattu korkeakoulutuksen saavutettavuuden tila Suomessa ja esitetty tavoitteita, joilla saavutettavuutta, osallisuutta ja moninaisuutta edistetään korkeakoulutuksessa ja korkeakouluissa. Korkeakoulut ovat laatineet omat saavutettavuussuunnitelmansa korkeakoulutuksen saavutettavuussuunnitelman yhteisten suuntaviivojen pohjalta vuoden 2022 aikana. Jatkossa korkeakoulut raportoivat ministeriölle saavutettavuussuunnitelmiansa tavoitteiden toteutumisesta ja niitä seurataan osana korkeakoulujen ja opetus- ja kulttuuriministeriön välistä ohjausprosessia.

13 Linkki: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-838-0>

Opetus- ja kulttuuriministeriö tilasi opetus- ja tutkimushenkilöstön tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja moninaisuutta selvittäneen KOTAMO-hankkeen (2021-2022), jonka toteutuksesta vastasi Demos Helsinki. Hankkeen loppuraportti julkaistiin marraskuussa 2022. Selvitys keskittyi tarkastelemaan sukupuolten tasa-arvoa ja etnistä monimuotoisuutta. Selvitys perustuu kirjallisuuskatsaukseen, korkeakoulujen henkilöstölle osoitettuun kyselyyn, henkilöstön haastatteluihin sekä osana KOTAMO-hanketta järjestettyihin työpajoihin, joihin osallistui korkeakoulujen opetus- ja tutkimushenkilökuntaa. Hankkeen loppuraportissa ehdotettiin myös toimenpidesuosituksia, jolla vastattaisiin havaittuihin ongelma-kohtiin.

Opetus- ja kulttuuriministeriö toteutti kevään 2020 aikana esiselvityksen yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen tilanteesta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistämisestä tutkimus- ja kehittämistoiminnassa. Selvityksessä olivat erityisenä tarkastelun kohteena korkeakoulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmat. Selvityksen tulokset nostettiin esiin kaikissa korkeakoulujen johdon käydyissä sopimusneuvotteluissa vuosille 2021-2024. Selvityshankkeen toisen osan eli KOTAMO-selvityksen tuloksen julkistettiin marraskuussa 2022 ja sen tärkeimpiä havaintoja käsiteltiin soveltuvin osin korkeakoulujen kanssa osana opetus- ja kulttuuriministeriön korkeakoulujen ohjausprosessia käydyissä sopimuskauden välitarkastelukeskusteluissa syksyllä 2022.

3.1.9 Tavoitteet ja toimenpiteet kuntoutukseen ja terveystalv palveluihin pääsyn vahvistamiseksi

Tavoite:

Asiakkaat saavat tarpeenmukaista ja oikea-aikaista terveydenhuoltoa ja kuntoutusta.

Toimenpiteet:

74. Huomioidaan asiakaslähtöisyys, tarpeenmukaisuus ja oikea-aikaisuus Tulevaisuuden soite-keskus -ohjelmassa sekä muissa muutosohjelmissa, kuten Työkykyohjelmassa, Mielenterveysstrategiassa ja Mielenterveyden edistämisen periaatepäätöksessä (luonnos), Lapsistrategiassa ja Ikäohjelmassa. Ohjelmat koskevat koko väestöä, mutta vaikuttavat myös vammaisten henkilöiden palvelujen saatavuuteen.

75. Kehitetään moniammatillisia sosiaali- ja terveystalv keskuksia, joissa hyödynnetään digitalisointia sekä eri ammattilaisten työpanosta ja erityistason konsultaatioita.

76. Kehitetään sosiaali- ja terveydenhuollon johtamista ja henkilökunnan ammattitaidon edistämistä sekä tuetaan soite-alan työhyvinvointia.

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n kanssa

Toimenpide 74: toteutunut

Toimenpide 75: toteutunut

Toimenpide 76: toteutunut

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus –ohjelmassa (2020-2023) kehitetään uudenlaisia, laaja-alaisia sosiaali- ja terveyskeskuksia, jotka rakentuvat ihmisten tarpeiden mukaisesti. Keskeinen tavoite on palveluiden yhdenvertaisen saatavuuden, oikea-aikaisuuden ja jatkuvuuden parantaminen, ja tämän tukemiseksi hoitoon pääsyn parantamista tukevia kehittämistoimenpiteitä edellytetään kaikilta rahoitusta saavilta hankkeilta. Näitä toimenpiteitä ovat muun muassa asiakas- ja palveluohjaus, moniammatilliset toimintamallit, työprosessit, digitaaliset palvelut ja etävastaanotot. Erityistä huomiota kiinnitetään paljon palveluja tai erityistä tukea tarvitsevien ihmisten palveluiden kehittämiseen. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut pyritään järjestämään sisäisesti integroituneena ja lisäksi tarvitaan yhteistyötä ja integrointia myös erityistason sosiaali- ja terveystalouksien sekä muiden viranomaistahojen ja hallintokuntien kanssa, kuten KELA:n, sivistystoimen, pelastustoimen ja TE-hallinnon kanssa. Myös oikea-aikaista kuntoutukseen ohjaamista kehitetään tunnistamalla työ- ja toimintakyvyn tukemisen tarpeet. Psykososiaalisten menetelmien kehittämistä kaikissa ikäryhmissä edellytetään myös kaikilta rahoitettavilta hankkeilta. Kehittämistoimenpiteitä jatketaan vuoden 2023 loppuun saakka.

Työkykyohjelma (2019–2023) on keskittynyt osatyökykyisten työllistymisen vauhdittamiseen ja työkyvyn tuen palveluiden kehittämiseen. Sosiaali- ja terveyskeskuksen työkyvyn tuki määriteltiin kokonaisuudeksi, jossa sosiaali- ja terveyskeskuksessa on moniammatillinen työkyvyn tuen tiimi ja asiakasvastaavamalli, yhteensovitettu asiakasryhmittäinen palvelukokonaisuus, yksilöllinen suunnitelmallinen ja koordinoitu palvelupolku sekä asiakasosallisuuden menetelmiä. Sote-keskusten palvelutoiminnassa tulee toteutua työkyvyn tuen tarpeen aktiivinen tunnistaminen, asiakkuus matalalla kynnyksellä ilman lähetettä, vastuullinen asiakasohjaus asiakkuuden päättymiseen asti, palvelutarpeen arviointi ja palvelujen saanti. Näistä palveluista sosiaali- ja terveyskeskuksissa vastaavat Työkykyohjelmassa rakennetut moniammatilliset työkyvyn tuen tiimit, jotka tekivät monialaista yhteistyötä esim. TE-palveluiden ja Kelan asiantuntijoiden kanssa. Kehitetyillä palveluilla näytti olevan myönteisiä vaikutuksia osallistujien tilanteeseen ja hyvinvointiin lyhyellä aikavälillä. Varsinkin laatuksiteereihin perustuvassa työhönvalmennuksessa saatiin myönteisiä tuloksia vammaisten henkilöiden työllistymisen edistämisestä. Osana Työkykyohjelmaa kehitettiin myös ammattilaisten osaamista. Koulutuskokonaisuuteen kuului työkykykoordinaattoritoiminnan ja sen kouluttajakoulutuksen kehittäminen sekä Työkyvyn tuki –verkkokoulutuksen lanseeraus kaikkien halukkaiden käyttöön.

On toteutettu sosiaali- ja terveydenhuollon riittävyttä ja saatavuutta parantava ohjelma, jonka osana on valmisteltu ehdotukset seuraavalle vaalikaudelle sisältävä tiekartta. Ohjelmassa on mm. osaamista ja työhyvinvointia tukevia toimenpiteitä.

Tavoite:

Vammaisten ihmisten toimintakyvyn parantaminen.

Toimenpiteet:

77. Kehitetään kuntoutusta lähtökohtana kuntoutuskomitean ehdotukset 2020–2023 ottaen huomioon vammaisten ihmisten kuntoutustarpeet.

78. Huolehditaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteiden ajanmukaisuudesta.

Vastuutaho: STM yhdessä THL:n kanssa

Toimenpide 77: toteutunut osittain

Toimenpide 78: toteutunut

Kuntoutuskomitean ehdotuksia toteutettiin eri ohjelmissa ja hankkeissa kuten Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus –ohjelmassa, Työkykyohjelmassa, Mielenveysstrategiassa, Ikäohjelmassa, Lapsistrategiassa ja perhekeskustoiminnan kehittämisessä. Näiden ohjelmien kanssa tehtiin yhteistyötä, jotta kuntoutus integroituisi osaksi ohjelmien kehittämistyötä. Toimenpiteiden kehittämisessä huomioitiin myös vammaisten henkilöiden kuntoutustarpeet. Joulukuussa 2022 julkaistiin Valtakunnalliset lääkinnälliseen kuntoutukseen ohjaamisen perusteet 2022 : Opas terveyden- ja sosiaalihuollon ammattilaisille ja kuntoutuksen parissa työskenteleville, jota tehtiin laajassa yhteistyössä eri alan asiantuntijoiden sekä vammais- ja potilasjärjestöjen kanssa. Oppaan tavoitteena on yhtenäistää lääkinnällisen kuntoutuksen käytäntöjä sekä kiinnittää huomiota eri ikäryhmien lääkinnällisen kuntoutuksen erityispiirteisiin sekä kuntoutustarpeen varhaiseen tunnistamiseen. Kuntoutuksen uudistamisen seurantaraportti Kuntoutuksen uudistaminen vuosina 2020–2022 : Kuntoutuksen uudistamisen toimeenpanon kuvaus ja arviointia on ilmestynyt syksyllä 2022, jossa on yksityiskohtainen arviointi toteutuneista toimenpiteistä.

Kuntoutusta on kehitetty Kuntoutuksen uudistamiskomitean ehdotusten pohjalta. Kuntoutuksen uudistamisen toimeenpanoa on toteutettu yhdessä eri ministeriöiden kanssa erilaisissa hallitusohjelman mukaisissa ohjelmissa kuten Tulevaisuuden sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisohjelmassa, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa (LAPE),

Työkykyohjelmassa ja TYÖ 2030-ohjelmassa. Lisäksi kuntoutuksen uudistamista on toteutettu osana Mielenterveysstrategian toimeenpanoa, Sosiaaliturvauudistusta sekä TE-palveluiden uudistamista.

Osana Tulevaisuuden sote-keskus -ohjelmaa toteutetaan kuntoutuksen kehittämiseen suunnattu Toimiva kuntoutus sosiaali- ja terveydenhuollossa –kokonaisuus vuosina 2021–2023. Kehittämisen tuloksena hyvinvointialueiden kuntoutuksen prosesseja ja palveluita on kehitetty hyvä kuntoutuskäytännön mukaisesti eri ikäkausilla. Lasten ja nuorten osalta erityisesti painopisteenä on ollut neuropsykiatrinen kuntoutuksen kehittäminen, työikäisten osalta Kelan ammatillisen ja työeläkekuntoutuksen kehittäminen, työkyvyn tuen palveluiden kehittäminen sote-keskuksiin ja työelämän mielenterveyden kehittäminen. Ikääntyneillä erityisesti kotikuntoutus on ollut kehittämisen kohteena.

Kolmikantaisen työryhmän työn tuloksena on valmisteltu kaksi hallituksen esitystä. Vuonna 2021 valtioneuvosto antoi eduskunnalle hallituksen esityksen HE 152/2021 vp sairauspäivärahaikauden aikaisista uusista tarkistuspisteistä 150 ja 230 päivän kohdalla. Syksyllä 2022 valtioneuvosto antoi eduskunnalle hallituksen esityksen HE 181/2022 vp sairausvakuutuslain, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista annetun lain sekä työeläkelakien muuttamisesta. Näillä muutoksilla halutaan varmistaa riittävä tuki sairauden aikana ja ohjata kuntoutuspalveluiden piriin mahdollisimman varhain.

Joulukuussa 2022 julkaistiin Lääkinnälliseen kuntoutukseen ohjaamisen -opas, jonka tavoitteena on yhtenäistää terveydenhuoltolain 29 §:ssä määritellyn lääkinällisen kuntoutuksen järjestämistä ja toimia terveyden- ja sosiaalihuollon ammattilaisten ja muiden kuntoutuksen parissa työskentelevien ammattilaisten työn ohjeistuksena. Oppaan lähtökohtana on ollut vahvistaa asiakkaan osallisuutta muun muassa kuntoutustarpeen ja tavoitteiden määrittelyssä, kuntoutuksen suunnittelussa sekä selkeyttää kuntoutukseen ohjautumista.

Kuntoutuksen uudistamista arvioitiin 11/22 ilmestyneessä arviointiraportissa: Kuntoutuksen uudistaminen vuosina 2020–2022. Kuntoutuksen uudistamisen toimeenpanon kuvaus ja arviointia¹⁴.

14 Linkki: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164422/STM_2022_23.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet päivitettiin laajassa yhteistyössä vammaisjärjestöjen ja asiantuntijoiden kanssa. Päivitetty opas Valtakunnalliset lää­kinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet 2023 : Opas apuvälinetyötä tekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille¹⁵ julkaistiin maaliskuussa 2023.

3.1.10 Tavoitteet ja toimenpiteet yhdenvertaisen työllistymisen ja työn saannin vahvistamiseksi

Tavoite:

Käynnistetään digitaalisten työllisyyspalveluiden kehittäminen.

Toimenpiteet:

79. Käynnistetään osana laajempaa palvelutarpeen arvioinnin kehittämistyötä työkyvyn tuen palvelutarpeiden tunnistamisen digitaalisen välineen kehitystyö. Osana tätä integroidaan Tie työelämään -verkkopalvelu tiiviimmin osaksi TE-palveluiden työmarkkinatori-ekosysteemiä.

Vastuutaho: TEM ja STM

Toimenpide 79: toteutunut

Sosiaali- ja terveysministeriö on 2/2023 julkaissut työ- ja toimintakykyä edistävien palvelujen digitalisoimisen tiekartan. Tarkoituksena on tuoda esille digitalisaation tuomia hyötyjä sekä mahdollisuuksia ja sitä miten työkyky- ja kuntoutuspalvelujen digitalisaatiota voidaan kehittää. Osana Kestävän kasvun ohjelmaa toteutetaan myös digitaalisen työ- ja toimintakyvyn itsearviointivälineen kehittämistyötä v. 2023-2024.

KEHA-keskuksen hallinnoima Tie työelämään -sivusto lakkautettiin huhtikuun 2022 lopussa. Sivustolla olleita sisältöjä integroitiin osaksi TE-palveluiden työmarkkinatori-ekosysteemiä, ei kuitenkaan sellaisenaan, vaan usein tiivistetyssä muodossa ja saavutettavuus sekä kognitiivinen saavutettavuus huomioiden.

15 [Linkki: Valtakunnalliset lää­kinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet 2023 : Opas apuvälinetyötä tekeville ammattilaisille ja ohjeita asiakkaille](#)

Tavoite:

Parannetaan TE-palvelujen kohdentuvuutta.

Toimenpiteet:

80. Uudistetaan TE-palvelujen palvelumuotoilua siten, että hyödynnetään vammaisjärjestöjen erityisosaamista. Palveluihin integroidaan tarvittavia tukielementtejä, joilla pyritään madaltamaan rekrytointikynnystä.

Vastuutaho: TEM

Toimenpide 80: toteutunut

Työkykyohjelman TE-palvelujen uudelleenmuotoilu -hankkeen TE-palvelupilotit toteutettiin vuosina 2021–2022. Pilotteja käynnistettiin kahdeksan eri TE-toimiston alueella. TE-piloteilla pyrittiin vaikuttamaan osatyökykyisten työllistymiseen ja työvoiman kysynnän lisääntymiseen kehittämällä TE-palveluja esimerkiksi palvelusisältöjen, palvelutarpeenarvioinnin ja työkyvyn tuen tarpeen huomioimisen sekä työnantajien tukemisen näkökulmista. Keskeisenä ajatuksena oli lisäksi lisätä osatyökykyisen työvoiman kysyntää sekä hyödyntää järjestöjen erityistä osaamista.

Pilottien seurauksena TE-toimistojen ja järjestöjen yhteistyön laatu ja määrä parantuivat ja tiedon jakaminen lisääntyi. Yhteistyötä tehtiin koordinoitusti VATES-säätiön kanssa. Järjestöt olivat mukana hankkeessa esimerkiksi asiantuntijoina tiedon tuottajina ja jakajina, palveluntuottajina tai palvelujen suunnittelussa. Järjestöillä oli erityisen paljon osaamista mm. osatyökykyisten työllistämisen tukemisesta, tuetummista palveluista ja palvelupoluista sekä esimerkiksi työ- ja toimintakyvyn tukemisesta.

TE-palvelupilotit päättyivät vuoden 2022 lopussa. TE-pilotit onnistuivat hyvin sen tavoitteissa tunnistaa nykyistä paremmin osatyökykyisten työkyvyn tuen tarve, tarjota osatyökykyisille yksilöllisiä ja oikea-aikaisia työkyvyn ja työllistämisen palveluja, edistää työpaikkojen syntymistä osatyökykyisille sekä kehittää työnantajille suunnattuja osatyökykyisten rekrytointia helpottavia palveluja ja madaltaa rekrytointikynnystä.

Tavoite:

Työsuhteisen työn lisääminen välityömarkkinoita kehittämällä.

Toimenpide:

81. Luodaan Suomeen systemaattinen ja tavoitteellinen välityömarkkinatoimija käyttäen esimerkkeinä Ruotsin Samhall-yhtiöstä saatuja kokemuksia sekä työpankkikokeilun tuloksia. Tarkoituksena on vahvistaa osatyökykyisten ja muiden vaikeassa asemassa olevien henkilöiden mahdollisuuksia siirtyä avoimille työmarkkinoille tarjoamalla tuettu työpaikka sekä avoimille työmarkkinoille siirtymiseen tarvittava koulutus ja muu tuki. Tavoitteena on myös tarjota riittävän pitkäkestoinen työpaikka niille, joille työskentely avoimilla työmarkkinoilla ei toteudu. Käynnistetään selvitystyö, jossa määritellään Suomen mallin sisältö, toiminnan organisoiminen, rahoitusmuodot ja muut toimeenpanojärjestelyt. Tavoitteena on toiminnan käynnistyminen viimeistään vuonna 2022.

Vastuutaho: TEM ja STM

Toimenpide 81: toteutunut

Työministeri Tuula Haatainen käynnisti syksyllä 2020 selvityksen osatyökykyisten Suomen mallista, selvityshenkilöksi nimettiin pääjohtaja Hannu Mäkinen. Laki erityistehtäväyhtiö Työkanava Oy:stä (Laki Työkanava Oy -nimisestä osakeyhtiöstä 242/2022) tuli voimaan 1.7.2022. Laissa säädetään yhtiön toiminnan periaatteista ja toiminnasta. Yhtiön toiminta käynnistyi vaiheittain vuoden 2022 aikana. Yhtiön lakiin kirjattu tehtävä on edistää osatyökykyisten henkilöiden työllistymistä ja tukea osatyökykyisten siirtymistä edelleen avoimille työmarkkinoille.

Työkanava Oy on uudentlaisella liikeidealla toimiva yritys. Yhtiö palkkaa työntekijät suoraan palvelukseensa työsuhteeseen ja myy edelleen heidän työpanostaan asiakkailleen. Yhtiön tavoite on kohentaa ja tukea työntekijöiden osaamista ja työmarkkinavalmiutta niin, että he kykenisivät työllistymään itsenäisesti avoimille työmarkkinoille. Henkilön palkkaus Työkanavassa ja muut työehdot määräytyvät työlainsäädännön ja sovellettavan työehtosopimuksen mukaisesti. Työkanava täydentää työhön integroivien yhteiskunnallisten yritysten tai kolmannen sektorin palveluntuottajien toimintaa.

Tavoite:

Työsuhteisen työn lisääminen avoimilla työmarkkinoilla.

Toimenpide:

82. Lisätään julkisten hankintojen työllistämisehdon käyttöä yhdessä Kuntaliiton kanssa toteutettavassa hankkeessa. Eri ESR-hankkeissa kehitetty toimintamalli otetaan käyttöön. Hankkeessa hyödynnetään aluekoordinaattoreita vammaisten henkilöiden työllistämiseksi.

Vastuutaho: TEM

Toimenpide 82: toteutunut

Hankinnoilla työllistämisen vauhditusohjelma päättyi maaliskuussa 2023. Kuntaliiton valtakunnallinen vauhdittamishanke sekä Hankinta-Suomi strategian sosiaalisen kestävyiden teemaryhmä pyrkivät toiminnoissaan lisäämään hankintaehdon käyttöä. Lisäksi toimintamallia on kehitetty sen sujuvan toimeenpanon varmistamiseksi. Hankintaehto voi kohdistua suoraan osatyökykyisiin tai välillisesti siten, että rekrytointivaiheessa kyseisiin työpaikkoihin ohjataan osatyökykyisiä, jos ehto muuten täyttyy (esimerkiksi työttömyyden kesto). Varsinaista aluekoordinaattoritoimintaa hankkeessa ei ollut. Hankkeessa tehtiin alueellista pilotointia seitsemän kunnan hankinnoissa. Lisäksi alueellista kehittämistä ja pilotointia on mahdollista jatkaa käynnistyneellä ESR+ hankekaudella. Vauhditusohjelman aikana tehty sähköinen opas on saatavilla Kuntaliiton sivuilla¹⁶.

16 Linkki: <https://www.kuntaliitto.fi/tietotuotteet-ja-palvelut/verkkojulkaisut/hankinnoilla-tyollistamisen-opas>

3.1.11 Tavoitteet ja toimenpiteet riittävän elintason ja sosiaaliturvan vahvistamiseksi

Tavoite:

Asiakasmaksulain uudistuksessa, mukaan lukien asiakasmaksulain ja uudistettavan vammaispalvelulain yhteensovitus, huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet.

Toimenpide:

83. Asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä koskevaa sääntelyä tehostetaan.

Vastuutaho: STM

Toimenpide 83: toteutunut

Asiakasmaksulain osittaisuudistuksessa, joka tuli pääosin voimaan heinäkuussa 2021, vahvistettiin asiakasmaksujen alentamista ja perimättä jättämistä koskevaa sääntelyä. Laki korostaa asiakasmaksujen alentamisen ja perimättä jättämisen ensisijaisuutta suhteessa toimeentuloturvaan. Laissa säädetään lisäksi hyvinvointialueen velvollisuudesta antaa asiakkaalle tieto mahdollisuudesta alentaa maksua tai jättää se perimättä. Tavoitteena on, että asiakkaat eivät joutuisi turvautumaan toimeentulotukeen asiakasmaksuista selvitäkseen.

Tavoite:

Parannetaan vammaisten ihmisten toimeentuloa.

Toimenpide:

84. Toteutetaan lineaarimalli, joka mahdollistaa nykyistä paremmin sosiaaliturvan ja työn yhdistämisen.

Vastuutaho: STM

Toimenpide 84: ei toteutunut

Lineaarista mallia valmisteltiin hallitusohjelman mukaisesti pitkään työryhmässä, jossa olivat mukana keskeiset työmarkkinakeskusjärjestöt, Vammaisfoorumi ry, Työeläkevakuuttajat Tela ry, Eläketurvakeskus, Kela ja sosiaali- ja terveysministeriö. Työryhmä ei lopulta päässyt yhteisymmärrykseen erityisesti sen osalta, miten lineaarinen malli olisi toteutettu osatyökyvyttömyyseläkkeellä olevien osalta. Valmistelussa ollut lineaarinen malli olisi

heikentänyt niiden osatyökyvyttömyyseläkeläisten kokonaistuloja, jotka työskentelevät nykyisellä ansaintarajalla eläkkeeseen tehtävän lineaarivähennyksen vuoksi. Valmistelussa olleessa lineaarisessa mallissa eläkettä olisi vähennetty suojaosuuden ylittyessä ja suojaosuus olisi ollut nykyistä ansaintarajaa matalampi.

Hallitusohjelman mukaisesti työeläkelainsäädännön muutokset valmistellaan kolmikantaisesti, joten mallin valmistelu keskeytettiin heinäkuussa 2022.

Toimenpide:

85. Huomioidaan vammaisten ihmisten toimeentulon kehittyminen osana sosiaaliturvan kokonaisuudistusta.

Vastuutaho: STM

Toimenpide 85: toteutunut

Valtioneuvosto asetti 19.3.2020 parlamentaarisen sosiaaliturvakomitean kahden eduskuntakauden kestäväälle toimikaudelle (23.3.2020–31.3.2027). Komitean tehtävänä on valmistella sosiaaliturvauudistusta. Komitea käsittelee perusturvaa, ansioturvaa, toimeentulotukea, niiden välistä yhteyttä ja rahoitusta sekä palvelujen nykyistä parempaa yhteensovittamista etuuksiin. Vammaisjärjestöt ovat edustettuina komitean pysyvissä asiantuntijoissa. Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE:n edustaja on toiminut komitean työ- ja toimintakykyjaoston jäsenenä.

Sosiaaliturvakomitean ensimmäisen kauden työn kokoava välimietintö julkaistiin 16.3.2023, jonka jälkeen se lähti laajalle lausuntokierrokselle. Välimietintö sisältää komitean ehdotukset tuleville hallituksille sosiaaliturvan uudistamiseksi sekä linjaukset komitean toisen kauden työlle. Ehdotukset koskevat mm. lasten ja perheiden sosiaaliturvaa, työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviä etuuksia, työttömyysturvaa, opiskelua ja osaamisen kehittämistä, asumisen tukia, toimeentulotukea, etuus- ja palvelupolkuja, sosiaaliturvan toimeenpanoa ja digitalisaatiota sekä syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden. Komitean työ jatkuu toisella kaudella tulevan hallituksen päätöksen mukaisesti.

3.1.12 Tavoitteet ja toimenpiteet kulttuuri-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan sekä urheiluun osallistumisen vahvistamiseksi

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden osallisuutta taide- ja kulttuuritoiminnassa.

Toimenpiteet:

86. Tuetaan valtakunnallisten vammaisjärjestöjen ja -yhteisöjen taide- ja kulttuuritoimintaa, kuten Teatteri Tottia (ent. kuurojen teatteri) sekä taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta parantavia hankkeita ja toimintaa.

87. Opetus- ja kulttuuriministeriön taiteen ja kulttuurin toimialan avustusten kriteereissä omana asiakokonaisuutena on saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden edistäminen.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 86: toteutunut

Toimenpide 87: toteutunut

Taiteen edistämiskeskus on tukenut vuonna 2023 vammaisjärjestöjen- ja yhteisöjen toimintaa sekä taiteen saavutettavuuden parantavia hankkeita sekä osallisuutta lisääviä hankkeita 1 082 000 eurolla. Taiken tuki vuonna 2023 on kohdistunut toiminta-avustuksena 10 yhteisölle, ja erityisavustuksena 17 yhteisölle eri puolille Suomea. Saajina ovat olleet mm. Kuurojen liitto, Autismiliitto, Kettuki ry, Näkövammaisten kulttuuripalvelu ry sekä Kynnys ry. Vammaisjärjestöjen toimintaa on tuettu valtionavustustoiminnan puitteissa yksivuotisin toiminta-avustuksin (mm. Teatteri Totti ja DUV-teatern). Teatterit ovat toimineet myös yhteistyössä esimerkiksi ammattiteattereiden kanssa, mikä on edistänyt uusien yleisöjen löytymistä ja saavutettavuutta. Taiteen edistämiskeskuksen kulttuurihyvinvoinnin asiantuntijapalveluissa oli vuosina 2019-2022 yhtenä teemana outsider-taiteen vahvistaminen. Keskeisiä toimenpiteitä olivat mm. erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden työskentelyedellytysten vahvistaminen sekä erityistaidetoiminnan näkyvyyden parantaminen taidekentällä.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on avustuksia jakaessaan ottanut huomioon kriteerit saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden edistämisestä.

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta kulttuuritoiminnan saavutettavuudesta.

Toimenpide:

88. Valtakunnallisista toimijoista erityisesti Kulttuuria kaikille -palvelu tarjoaa tietoa ja tukea kulttuuritoimijoille saavutettavuuden ja moninaisuuden kysymyksissä.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 88: toteutunut

Kulttuuria kaikille -palvelun perustehtäviin kuuluu taide- ja kulttuuritoimijoiden tukeminen saavutettavuus- ja moninaisuuskysymyksissä esimerkiksi konsultointien, koulutusten ja erilaisten kartoitusten ja selvitysten kautta. Esimerkkejä toiminnasta vuosina 2020–2022: Palvelu tuotti museoalalle ja soveltaen muille aloille hyödynnettäväksi saavutettavuuden ja moninaisuuden tarkistuslistan suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Palvelu järjesti yhteistyössä Invalidiliiton Esteettömyyskeskuksen ESKEn kanssa kaksi kaikille avointa Edistä saavutettavuutta -verkkokurssia. Palvelu konsultoi ja koulutti runsaasti liittyen kulttuurikentän verkkopalveluiden sekä etä- että hybriditapahtumien saavutettavuuteen. Vammaisten ja viittomakielisten taiteilijoiden toimintamahdollisuuksia ammattilaisina taiteen kentällä on edistetty seuraavien kahden hankkeen kautta: Matkalla – Mentorointi ja portinvartijavalmennus vammaisten taiteentekijöiden urapolkujen kirittäjiksi ja Tilaa taiteilijuuteen - vammaisten ja viittomakielisten taiteilijoiden yhdenvertaisuus. Museoita kannustettiin vammaishistorian näkyväksi tekemiseen verkkoklinikoiden avulla yhteistyössä Tampereen yliopiston kanssa. Palvelun ylläpitämä Kaikukeskus teki yhteistyötä kulttuuritoimijoiden ja kuntien kulttuuritoimien kanssa erityisesti sosiaalisen ja taloudellisen saavutettavuuden edistämiseksi. Saavutettavuus- ja moninaisuuskysymykset olivat keskeisiä myös palvelun yhteiskoordinoimassa pohjoismaisessa normikriittisen johtajuusverkostossa.

Tavoite:

Edistetään saavutettavia kirjastopalveluita.

Toimenpide:

89. Näkövammaisten kirjaston Celian tulostavoitteina kaudelle 2020–2023 ovat verkkopalveluiden kehittäminen, saavutettavan julkaisemisen ja lukemisen edistäminen, palveluiden saatavuuden vahvistaminen, tuotteiden ja palveluiden kehittäminen lapsille ja nuorille sekä saavutettavan julkaisemisen täydentäminen Celian kirjatarjonnalla.

Vastuutaho: OKM yhteistyössä Celia-kirjaston kanssa

Toimenpide 89: toteutunut

Saavutettavuuskirjasto Celian asiakasrekisterissä oli vuoden 2022 lopussa yli 70 000 henkilöasiakasta, jotka olivat käyttäneet lainauspalveluita yli 1 250 000 kertaa. 89% asiakkaista käytti sähköisiä palveluita. Uudistetun lasten ja nuorten strategian mukaisesti kirjasto on edistänyt lasten ja nuorten lukutaitoa ja lukemista. Saavutettavaa julkaisemista on edistetty erityisesti koulutusten, materiaalien ja tapahtumien avulla. Vuosittain kirjasto on tuottanut keskimäärin noin 1300 saavutettavaa julkaisunimekettä.

Virastoa koskeva laki uudistettiin vuosina 2021-2022 ja uusi laki Saavutettavuuskirjasto Celiasta (787/2022) tuli voimaan vuoden 2023 alussa. Uudella lailla tarkennettiin kirjaston tehtäviä sekä kirjaston roolia saavutettavan julkaisemisen asiantuntijana. Samalla viraston nimi muuttui.

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden liikuntaharrastusten valtavirtaistamista.

Toimenpiteet:

90. Liikuntajärjestöjen yleisavustuksen yhdeksi kriteeriksi on lisätty yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien velvoite, jossa yhtenä keskeisenä toimenpiteenä on vammaisten liikuntaan osallistaminen. Suunnitelmista on pidetty avustuksen saajille koulutusta (klinikoita).

91. Seuratoiminnan kehittämistuessa ja liikunnallisen elämäntavan kehittämisavustuksissa huomioidaan myös vammaisliikunta.

92. Liikkuvan koulun ja koulupäivän liikunnallistamistoimenpiteisiin kohdistuvissa OKM:n ja aluehallintovirastojen valtionavustushauissa yhdenvertaisuus on kohdennettuna avustuskriteerinä. Avustusta on myönnetty myös kohdistetusti hankkeille, jotka nimenomaisesti kehittävät erityistä tukea tarvitsevien mahdollisuuksia koulupäivän aikaiseen liikkumiseen.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 90: toteutunut

Toimenpide 91: toteutunut

Toimenpide 92: toteutunut

Liikuntaa edistävien järjestöjen yleisavustusten vastuullisuuskriteereihin sisältyy edellytys järjestöjen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista. Opetus- ja kulttuuriministeriö arvioi ja seuraa suunnitelmien laatua ja toteutusta. Suunnitelmien arviointi vaikuttaa kunkin järjestön avustuksen määrän harkintaan. Vuoden 2021 arvioinnissa suoritettiin laaja-alainen arviointi vastuullisuuskriteerien (15 % määrärahasta) osalta. Seuraavan kerran vastaava yhtä perusteellinen arviointi suoritetaan vuoden 2025 avustuksiin. Välivuosina 2022, 2023 ja 2024 ministeriö seuraa toiminnan toteutumista ja muutoksia. Suomen Olympiakomitea on järjestänyt yhteistyössä OKM:n kanssa järjestöille klinikoita, joissa teemana on ollut myös yhdenvertaisuus, ml. vammaisten osallistuminen liikuntaan. Opetus- ja kulttuuriministeriö selvitti vuoden 2023 avustushaun yhteydessä vammaisurheilun integraation edistymistä lajiliittojen toiminnassa.

Seuratoiminnan kehittämistuessa on tavoitteena edistää yhdenvertaisia, tasa-arvoisia ja saavutettavia liikunnan harrastusmahdollisuuksia lapsille ja nuorille. Avustetuissa hankkeissa on vuosittain sellaisia, joissa edistetään erityistä tukea tarvitsevien lasten liikuntaa. Soveltavaa liikuntaa, paraurheilua ja vammaisliikuntaa sisältäviä avustettavia hankkeita on vuosina 2020-2023 ollut vaihdellen 19-53 kappaletta. Käytännössä hakemukset, jotka sisältävät vammaisten lasten ja nuorten liikuntaan liittyviä toimenpiteitä nousevat avustettavaksi lähes aina. Näin ollen voidaan todeta, että ko. hankkeet menestyvät hakuprosessissa hyvin. Seuratukeen tulee vuosittain kaikkiaan noin 700 hakemusta ja määrärahasta riittää avustettavaksi hankkeista noin 50 prosenttia.

Liikunnallisen elämäntavan valtakunnallisten ja paikallisten kehittämisavustusten tavoitteena on inklusiivinen ja kaikille avoin liikuntakulttuuri, jossa niin mahdollisuudet kuin lopputulokset liikuntatoiminnassa ja -palveluissa ja niiden saatavuudessa ovat eri väestöryhmille tasa-arvoiset ja yhdenvertaiset. Vuosina 2019-2023 liikunnallisen elämäntavan

valtakunnallisissa hankkeissa on vuosittain avustettu useita soveltavaan ja vammaisliikuntaan kohdistuvia hankkeita. Pääsääntöisesti kaikki laadukkaiksi ja tarkoituksenmukaiseksi arvioidut hankkeet ovat saaneet avustusta. Vuosina 2020–2021 liikunnallisen elämäntavan paikallisista, kunnille myönnettyistä kehittämishankkeista 47 prosenttia mainitsi yhdenvertaisuuden edistämisen hankkeen tavoitteena ja 32 prosenttia kuvasi toimenpiteitä tavoitteen saavuttamiseksi. Yhdenvertaisuus on ollut lähtökohtana ja läpileikkaavana periaatteena avustuskriteereissä, kaikkia valtakunnallisia ja paikallisia hankkeita koskien.

Liikunnallisen elämäntavan valtakunnallisten ja paikallisten kehittämisavustusten tavoitteena on inklusiivinen ja kaikille avoin liikuntakulttuuri, jossa niin mahdollisuudet kuin lopputulokset liikuntatoiminnassa ja -palveluissa ja niiden saatavuudessa ovat eri väestöryhmille tasa-arvoiset ja yhdenvertaiset. Valtakunnallisia kehittämishankkeita kouluikäisten soveltavaan liikuntaan oli kaksi kaksivuotista hanketta: Valteri-koulun Iloon yli esteiden -hanke ja Suomen Voimisteluliiton Liiku mun kaa -hanke. Lisäksi Likesin/Jamkin Tulokortti -hankkeessa koottiin tiedot lasten ja nuorten liikunnasta ja sen edistämisestä Suomessa ensimmäistä kertaa myös toimintarajoitteisten lasten osalta. Vuosittain on avustettu myös useita valtakunnallisia hankkeita, jotka ovat kehittäneet soveltavan liikunnan osaamista tai tietopohjaa eri väestöryhmien osalta.

Liikkuva koulu -ohjelma on tukenut OKM:n rahoituksella paikallisia toimijoita koulujen toimintakulttuurin liikunnallistamisessa. Toiminnan yhdenvertaisuus, saavutettavuus ja esteettömyys ovat ohjelman keskeisiä periaatteita ja tavoitteita. Liikkuva koulu -ohjelma järjesti keväällä 2023 Liikkuva koulu -kuntakoordinaattoriverkostolle tapaamisen, jossa käsiteltiin yhdenvertaisuutta Liikkuva koulu -toiminnassa. Sisältöinä olivat laajasti yhdenvertaisuus, soveltava liikunta, Move! -mittausten soveltaminen sekä liikkumisen inklusion huomioiminen eri näkökulmista. Liikkuva koulu -ohjelmaan on rekisteröitynyt mukaan noin puolet Suomen peruskouluasteen erityiskouluista.

Joulukuussa 2022 myönnettiin avustusta yläkoulujen Liikkuva koulu -toimintaan 80 hankkeelle. Hankkeissa tuli kiinnittää erityistä huomiota toiminnan esteettömyyteen ja saavutettavuuteen sekä soveltavan liikunnan mahdollisuuksiin. Hakemuksessa tuli kuvata miten hankkeen toiminnalla ja odotettavissa olevilla tuloksilla edistetään koululaisten ja opiskelijoiden tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Sukupuolten tasa-arvo mainittiin 25 hakemuksessa ja yhdenvertaisuus 20 hakemuksessa. Saavutettavuuden ja esteettömyyden mainintoja oli käsitteinä noin kymmenessä hakemuksessa.

Tavoite:

Edistetään liikuntapaikkarakentamisen esteettömyyttä.

Toimenpiteet:

93. Uudistetaan liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirja.

94. Esteettömyys ja saavutettavuus ovat avustusten ehtoja, kun valtio myöntää avustuksia liikuntapaikkarakentamiseen.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 93: toteutunut

Toimenpide 94: toteutunut

Uusi liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirja on laadittu kuluneella hallituskaudella. Suunta-asiakirja otetaan käyttöön syksyllä 2023. Suunta-asiakirjassa määritellään, että valtionavustushakemuksen tulee sisältää selvitys hankkeen esteettömydestä ja saavutettavuudesta. Yksi avustuskriteereistä on, että hanke edistää esteettömyyttä ja saavutettavuutta liikunnassa ja huippu-urheilussa. Tutkimus- ja kehittämistyön osalta suunta-asiakirjassa linjataan yhtenä avustettavana teemana: liikuntapaikkojen toiminnallinen kehittäminen laadun, viihtyvyyden, käyttötalouden, mitoituksen ja monikäyttöisyyden sekä esteettömyyden ja saavutettavuuden näkökulmasta. Suunta-asiakirjassa kuvataan myös esteettömyyden edistämiseen liittyvä lainsäädäntö, kuvataan toimintarojotteisten henkilöiden liikuntakäyttytymisen tilaa sekä nostetaan esiin tietopohjaa haasteista liikuntapaikkojen esteettömyys ja saavutettavuus asioissa.

Liikuntapaikkarakentamista strategisesti ohjaavassa Liikuntapaikkarakentamisen suunta-asiakirjassa korostetaan saavutettavuuden ja esteettömyyden toteutumista. Hakuilmoitukseen on kirjattu vaatimus, että hanke edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta liikunnassa ja huippu-urheilussa. Liikuntapaikkarakentamisen avustushakemusten liitteinä vaaditaan hankesuunnitelman perusteluihin kirjaamaan saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden tavoitteiden toteutuminen hankkeessa sekä toimittamaan hanketta koskeva esteettömyyselvytys. Esteettömyyden toteutuminen tarkastetaan rakennussuunnitelmista ja hankkeiden lopputarkastuksissa tarkastetaan esteettömyyden toteutuminen.

Liikuntapaikkarakentamisen tutkimus- ja kehittämishankkeina toteutettavissa liikuntapaikkarakentamisen ohjeissa opastetaan esteettömiin ratkaisuihin. Lisäksi on avustettu esteettömyyteen kohdentuvia selvityksiä.

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden yhdenvertaisia mahdollisuuksia käyttää nuorisotyön palveluita ja osallistua nuorisotoimintaan.

Toimenpiteet:

95. Valtakunnallisen nuorisotyön- ja politiikan ohjelman mukaisesti Syrjinnästä vapaa alue -kampanjaa vahvistetaan nuorisoalalla edelleen vuosina 2022–2023. Kampanja sisältää kohdennettua viestintää, materiaaleja ja koulutustilaisuuksia alan toimijoille.

96. Ohjelman mukaisesti tarkastellaan nuorisolain yhdenvertaisuussuunnitelmia ja niissä olevia tavoitteita ja toimenpiteitä syrjinnän ehkäisemiseksi. Havaintojen perusteella toteutetaan täydentäviä ja vahvistavia toimenpiteitä.

Vastuutaho: OKM

Toimenpide 95: toteutunut

Toimenpide 96: toteutunut osittain

Osana valtakunnallisen ohjelman toimeenpanoa oikeusministeriö on toteuttanut yhdessä Nuorisoalan kattojärjestö Allianssin, Kanuuna-verkoston, Seta ry:n ja Ihmisoikeusliiton kanssa nuorisoalalle suunnatun Syrjinnästä vapaa alue -kampanjan. Osana kampanjaa tuotettiin huoneentaulu ”Syrjinnästä vapaa nuorisotila”, nuorisoalan toimijoille suunnattu yhdenvertaisuus-uutiskirje, eri kieliversioita kampanjamerkistä sekä järjestettiin kaksi webinaaria. Kampanjan tarkoituksena oli vahvistaa nuorisotyössä toimivien aikuisten valmiuksia puuttua syrjintään ja tukea syrjintää tai häirintää kokeneita nuoria.

Nuorisoalan järjestöjen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmia on tarkasteltu ja tarkastelun tulokset valmistuivat kesällä 2022. Selvityksen perusteella nuorisoalan järjestöjen valtaosalla on yhdenvertaisuus- ja/tai tasa-arvosuunnitelma ja eri yhdenvertaisuusperusteet on sisällytetty suunnitelmiin laajasti. Suurin osa suunnitelmista sisältää sekä tavoitteet että toimenpiteet yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi, sekä jäsenistön että järjestöjen henkilöstön osalta. Suurin osa järjestöistä myös kerää palautetta suunnitelmien toteutumisesta. Tarkastelun pohjalta suunnitellaan parhaillaan jatkotoimenpiteitä. Esillä on ollut mm. häirinnästä ilmoittamismahdollisuuksien ja häirinnän uhrien neuvonnan tukeminen.

Tavoite:

Lisätään televisiopalvelujen esteettömyyttä sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muutosten yhteydessä.

Toimenpide:

97. Laajennetaan mediapalvelujen saavutettavuutta asteittain mm. ottamalla esteettömyysvelvoitteiden piiriin tilausohjelmalveluja, lisäämällä raportointi- ja suunnitelmavelvollisuuksia sekä tekstityksen laatuvelvoitteita.

Vastuutaho: LVM

Toimenpide 97: toteutunut

Liikenne- ja viestintävirasto ohjaa ja valvoo, että audiovisuaalisten sisältöpalvelujen tarjoajat noudattavat laissa säädettyjä esteettömyysvelvoitteita. Audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva AVMS-direktiivin 7 §:ään liittyen. Liikenne- ja viestintävirasto on kerännyt ensimmäiset esteettömyyttä koskevat toimintasuunnitelmat vuosille 2022 - 2023. Tiedot on julkaistu viraston verkkosivuilla. Jatkossa toimintasuunnitelmat tullaan pyytämään 2-3 vuoden välein. Toimijoiden raportit esteettömyyttä edistäneistä toimenpiteistä kerätään ensimmäistä kertaa vuoden 2024 alussa. Tämän jälkeen raportit pyydetään virastolle tarvittaessa.

Ääni- ja tekstityspalveluvelvoite on laajennettu koskemaan myös tilausohjelmalveluja lakimuutoksella (HE 98/2020). Ylen, Nelosen ja MTV:n tilausohjelmalveluissa tulee olla ääni- ja tekstityspalvelu liitettynä 30 %:iin SVPL 211 §:n mukaisista ohjelmistoista, ja mainitun pykälän mukaisessa raportoinnissa tulee kiinnittää erityistä huomiota tilausohjelmalveluiden esteettömyyteen.

3.1.13 Tavoitteet ja toimenpiteet vammaisten henkilöiden oikeuksien vahvistamiseksi kansainvälisessä yhteistyössä

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden oikeuksia kansainvälisessä yhteistyössä.

Toimenpide:

98. Tuodaan aktiivisesti esiin vammaisten henkilöiden oikeudet EU:n, YK:n, Euroopan neuvoston, ETYJ:n ja mahdollisuuksien mukaan myös muiden kansainvälisten järjestöjen toiminnassa sekä erilaisissa globaaleissa politiikkaprosesseissa ja neuvotteluissa.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 98: toteutunut

Suomen ulko- ja turvallisuuspolitiikka on ihmisoikeusperustaista. Yksi Suomen ihmisoikeuspolitiikan ja kehityspolitiikan läpileikkaavista tavoitteista on yhdenvertaisuus painottuen vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumiseen. Vammaisten henkilöiden oikeudet kytkeytyvät vahvasti myös ihmisoikeuspolitiikan muihin painopisteisiin, kuten naisten oikeuksiin sekä ihmisoikeuksiin ja digitalisaatioon.

Suomi toimii ja vaikuttaa aktiivisesti vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseksi kansainvälisissä järjestöissä kuten EU:ssa ja YK:ssa mm. puheiden, kannanmuodostusten, päätöslauselmaneuvottelujen ja tapahtumien järjestämisen muodossa.

YK:n ihmisoikeusneuvoston jäsenenä 2022-2024 Suomi kiinnittää erityistä huomiota vammaisten henkilöiden, mukaan lukien vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksiin. Ihmisoikeusneuvoston jäsenenä Suomi on aktiivisesti edistänyt vammaisten henkilöiden oikeuksia läpileikkaavasti mm. vahvistamalla päätöslauselmien kieltä, kansallisissa, EU- ja pohjoismais-balttilaisissa puheenvuoroissa sekä järjestämällä ulkoministeri Haaviston johdolla yhdessä Abilis-järjestön kanssa korkean tason oheistapahtuman vammaisista henkilöistä ja konflikteista sekä tapahtuman tekoälystä ja vammaisten henkilöiden oikeuksista. Suomi on myös tukenut kansalaisyhteiskunnan ja ihmisoikeuspuolustajien osallistumista neuvoston työhön.

Suomen YK-edustusto New Yorkissa järjesti vammaisten henkilöiden oikeuksien erityisraportin julkistustilaisuuden syksyllä 2022. Suomi tukee ja pyrkii edistämään kansalaisyhteiskunnan edustajien ml. vammaisjärjestöjen osallistumismahdollisuuksia YK:ssa.

Suomi teki vammaisinklusion liittyviä sitoumuksia vuoden 2022 Global Disability Summit –huippukokouksessa. Suomen sitoumuksia huippukokousta varten valmisteltiin ulkoministeriössä konsultoiden myös suomalaisia vammaisjärjestöjä. Suomi järjesti huippukokouksessa sivutapahtuman inklusiivisesta koulutuksesta.

Suomi on aktiivisesti edistänyt vammaisten henkilöiden oikeuksia sekä sukupuolen ja vammaisuuden risteämistä läpileikkaavana teemana (EU ja YK) neuvotteluissa, sivutapahtumissa, puheissa, vierailuissa sekä kahdenvälisissä tapaamisissa monenkeskisten järjestöjen edustajien kanssa ja niiden hallintoelimissä.

Suomen toimikausi vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen osapuolikokouksen puheenjohtajana 2021-2022 painotti kansalaisyhteiskunnan osallistumista ja esteettömyyden ja saavutettavuuden lisäämistä YK-järjestelmässä. Suomi onnistui puheenjohtajuuskaudellaan esteettömyyden, saavutettavuuden ja osallistumisen edistämässä. Suomen saavutukset noteerattiin myös YK:n pääsihteerin raportissa, jossa todetaan osapuolikokouksen toimivan mallina vammaisinklusiivisille kokouksille. Puheenjohtajuuskauteen sisältyi helppolukuinen kokousohjelma ja tausta-asiakirjat sekä puhujana nuorisodelegaatti.

Osana Suomen puheenjohtajuuskauden seurantaan julkaistiin helposti lähestyttävä tarkistuslista esteettömien ja saavutettavien kokousten järjestämisestä. Tarkistuslistan avulla eri puheenjohtajistot ja YK-kokoukset voivat hyödyntää parhaita käytäntöjä siitä, miten vammaiset henkilöt ja heidän oikeutensa otetaan huomioon kokousjärjestelyissä. Monet näistä käytännöistä ovat helppoja toteuttaa ja myös maksuttomia, kuten esimerkiksi kohtuullinen mukauttaminen puheenvuorojen pituudessa.

Tarkistuslista tuotettiin yhteistyössä Suomen pitkäaikaisen kumppanin International Disability Alliance (IDA) -järjestön kanssa ja se julkaistiin YK:n yleiskokouksen puheenjohtajan järjestämässä koulutustilaisuudessa 19.4.2023. Tarkistuslistan verkkoversio on luettavissa Suomen pysyvän edustuston YK:ssa verkkosivuilla.

Suomi on yhtenä perustajajäsenenä jatkanut aktiivista jäsenyyttään Global Action on Disability (GLAD)-verkostossa ja sen työryhmissä (inklusiivinen koulutus, terveys, sukupuoli, ilmasto) sekä YK:n vammaiskumppanuusrahaston (UNPRPD) johtokunnassa ja johtoryhmässä.

Ilmastotoimet, kauppapolitiikka, rauha ja turvallisuus sekä korruption torjunta ovat osaluoteita, joilla Suomi laajentaa vammaisinklusion edistämistä.

Suomi kutsui YK:n COP26-ilmastokokouksessa koolle vammaisten osallisuutta käsittelevän epävirallisen ystäväryhmän. Suomi on COP27-ilmastokokouksessa aktiivisesti ajanut vammaisinklusiota osallistumalla ILO:n, IFADin ja IDAn järjestämiin sivutapahtumiin.

Suomi nosti esille myös YK:n New Agenda for Peace -rauhansuunnitelman kansallisessa kannanotossa vammaisten henkilöiden ja heitä edustavien järjestöjen osallistumisen aina konfliktien ehkäisemisestä konfliktien ratkaisuun ja rauhanrakentamiseen saakka.

Ulkoministeriö järjesti kesäkuussa 2022 yhdessä rauhanvälityksen parissa toimivien suomalaisjärjestöjen konsortion kanssa Helsingissä viidennen kansallisen dialogikonferenssin (NDC). Konferenssissa järjestettiin erityisistunto ”esteiden poistaminen vammaisten henkilöiden aktiivisen johtamisen ja osallistumisen varmistamiseksi”. Kutsutut vammaiset henkilöt myös osallistuivat NDC:n päätösistuntoon panelisteina.

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista ja valtavirtaistetaan vammaisten henkilöiden oikeuksia kehitysyhteistyössä.

Toimenpiteet:

99. Vammaisten oikeuksien valtavirtaistamista edistävä ohjeistus ja työkalut ovat valmistuneet ja aktiivisessa käytössä.

100. Ulkoministeriön järjestämässä ihmisoikeus- ja humanitaarisissa koulutuksissa huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet, ja nämä oikeudet integroidaan paremmin mm. läpileikkaavia tavoitteita sekä ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan toimeenpanoa koskevaan koulutukseen.

101. Jatketaan kansalaisjärjestöjen toiminnan tukemista korostaen ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa sekä läpileikkaavien tavoitteiden huomioimista.

102. Jatketaan vammaisten oikeuksien valtavirtaistamista edistävien ohjeiden ja työkalujen kehittämistä kaikissa kehitysyhteistyömuodoissa.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 99: toteutunut

Toimenpide 100: toteutunut

Toimenpide 101: toteutunut

Toimenpide 102: toteutunut

Suomi kanavoi vammaisjärjestöjen kautta noin 70 % Suomen kehitysyhteistyöstä vammaisille henkilöille. Vuonna 2022 Suomi sitoutui rahoittamaan Abilis-säätiötä ja vammaiskumppanuutta vuosina 2022-2025. Kumppanimaiden vammaisjärjestöjen kanssa toteutettavat ruohonjuuritason ohjelmat käsittelevät keskeisiä teemoja, kuten vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksia, tulonhankkimista ja toimeentuloa sekä valmiuksien kehittämistä. Lisäksi ohjelmat – erityisesti Abilis Global Disability Diplomacy on Human Rights – ajavat vammaisten osallisuutta kehitysyhteistyössä, humanitaarisessa avussa ja rauhantyössä ja käytännössä osallistavat vammaiset henkilöt asiantuntijoina alusta loppuun.

Valtioneuvoston ihmisoikeusselonteko valmistui syyskaudella 2021. Vammaisten henkilöiden oikeuksia käsitellään selonteossa ja niiden esitetään säilyvän kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan painopisteenä. Digitalisaatiota ja tiedonvälitystä koskevassa osiossa painotetaan lisätoimia yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi.

Vammaiset henkilöt ihmisoikeuspuolustajina sekä heidän oikeuksiaan puolustavat ihmisoikeuspuolustajat on huomioitu vuonna 2022 päivitetystä kansallisesta ihmisoikeuspuolustajaohjeesta.

Ihmisoikeusperustaisen lähestymistavan ja läpileikkaavien tavoitteiden jalkauttaminen toteutettiin ulkoministeriössä osana kehitysyhteistyön tukiprosessia. Hankkeen valmistuttua jalkauttamista on toteutettu osana laaturyhmän uudistusta, jossa vahvistettiin läpileikkaavien tavoitteiden arvioimista. Ihmisoikeusperustaista lähestymistapaa ja läpileikkaavia tavoitteita ollaan sisällyttämässä osaksi riskienhallintaa. Lisäksi viimeistellään läpileikkaavien tavoitteiden linjauksen päivitystä.

Ulkoministeriö on kehittänyt edelleen omaa vammaismarkkeriaan tarkemman tilastotiedon keräämiseksi vammaisten ihmisten oikeuksien huomioimisesta kaikessa kehitysyhteistyössä. Päivitetty markkeri tullaan ottamaan käyttöön vuonna 2023.

Vammaisten henkilöiden huomioiminen on sisällytetty systemaattisesti kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyön rahoitushakujen kriteereihin.

Esteettömien ja saavutettavien kokousten järjestämistä YK:ssa käsittelevää tarkistuslistaa on selostettu edellä toimenpiteen 98 yhteydessä.

Koulutusta on järjestetty vammaisten henkilöiden oikeuksista, vammaisinklusiosta, syrjimättömyydestä/yhdenvertaisuudesta sekä vammaisdatasta. Kolme kertaa vuodessa järjestettävä kehityspoliittinen ja kehitysyhteistyökoulutus sisältää osion naisia ja tyttöjä koskevasta painopisteestä, johon vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva tulosalue kuuluu. Erillisessä osiossa käsitellään ihmisoikeusperustainen lähestymistapa yhdessä

läpileikkaavien tavoitteiden kanssa. Lisäksi järjestetään muuta koulutusta, tietoiskuja, esimerkiksi kehityspoliittisilla päivillä, osana diplomaattikoulutusta, Kehitysakatemiassa, sekä tarvittaessa myös ulkoisten sidosryhmien ja kehitysyhteistyötä toteuttavien kumppanien tilaisuuksissa.

Ulkoministeriössä vammaisten henkilöiden oikeudet huomioidaan osana uusien diplomaattien koulutusjakson ihmisoikeusosuutta, mukaan lukien kansainvälinen ihmisoikeuspolitiikka ja kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet.

Suomi myöntää rahoitusta useille vammaisten henkilöiden oikeuksia edistävälle järjestöille sekä useille muille kansainvälisille ihmisoikeusjärjestöille, joiden toiminnassa huomioidaan vammaisnäkökulma. Suomi tukee valtionavustuksilla esimerkiksi Kuurojen maailmanliittoa. Kansainvälistä vammaisjärjestö IDAa Suomi tukee 2,145 miljoonalla eurolla vuosille 2022-2024 (INGO-tuki).

Ulkoministeriö on jatkanut kansalaisjärjestöjen toiminnan tukemista. Ulkoministeriö on asettanut ihmisoikeusperustaiseen lähestymistapaan sekä läpileikkaavien tavoitteiden huomioimiseen liittyviä vähimmäisvaatimuksia kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyön hakukierroksilla. Myös vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioiminen on ollut arviointikriteerinä rahoitushauissa. Mainitut kriteerit ovat olleet käytössä ohjelmattujen hakukierroksella 2021 vuosille 2022-2025 sekä hanketuen hakukierroksella 2020 (vuosille 2021-2024) ja hakukierroksella 2022 (vuosille 2023-2026).

Ulkoministeriö on edistänyt vammaisten henkilöiden oikeuksia rahoittamalla sekä kansalaisjärjestöjen erityishankkeita vammaisten oikeuksien edistämiseksi että vammaisten oikeuksien valtavirtaistamista kansalaisjärjestöjen kehitysyhteistyössä.

Suomalaisten kansalaisjärjestöjen ja paikallisten kumppanien hankkeiden kautta on tuettu kansalaisyhteiskuntien ja paikallisten vammaisliikkeiden vahvistamista sekä järjestöjen vaikuttamistyötä. Hankkeilla on edistetty mm. vammaisten henkilöiden toimeentulomahdollisuuksia ja ammatillista koulutusta, vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksia, vammaisten henkilöiden seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeuksia, inklusiivista opetusta sekä vammaisten ihmisten huomioimista katastrofivalmiustoimissa. Vammaisten oikeuksiin keskittyviä hankkeita on toteutettu ulkoministeriön tuella monissa maissa Aasiassa ja Afrikassa. Ulkoministeriö on myös rahoittanut Abiliksen ja Vammaiskumppanuuden kautta viestintä-, vaikuttamis- ja valtavirtaistamistyötä vammaisinklusion edistämiseksi kaikessa kehitysyhteistyössä.

Tavoite:

Tuetaan poliittisesti ja mahdollisuuksien mukaan taloudellisesti vammaisten henkilöiden oikeuksia edistäviä hankkeita.

Toimenpide:

103. Jatketaan poliittista ja mahdollisuuksien mukaan myös taloudellista tukea YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia tukevalle toiminnalle.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 103: toteutunut

Suomen poliittinen vuoropuhelu monenkeskisten kumppaneiden Education Cannot Wait (ECW), Global Partnership for Education (GPE), UNICEF ja Maailmanpankin kanssa on korostanut, että on tärkeää vahvistaa vammaisosallistavan koulutuksen priorisointia, toimeenpanoa ja tulosoajasta. Suomen kumppanimaisissa inklusiivinen koulutus on keskeinen politiikkadialogin tavoite Etiopiassa, Nepalissa ja Palestiinassa.

Vammaisspesifisiä hankkeita Suomi tukee YK järjestöjen kautta mm. Irakissa (UNFPA) ja Syyriassa (UNDP). Vammaisinklusion läpileikkaavuutta on pyritty vahvistamaan Suomen tukemissa YK:n hankkeissa Tansaniassa ja Nepalissa.

Suomi on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia käsittelevän pääsihteerin erityisedustajan mandaatin pitkäaikainen tukija ja rahoittaja. Suomi jatkoi erityisedustajan taloudellista tukemista myös vuonna 2022.

Suomi on rahoittanut YK:n vammaiskumppanuusrahastoa (UNPRPD) vuodesta 2012 lähtien. Vuonna 2022 kokonaissumma oli kaksi miljoonaa euroa ja vuonna 2023 sen arvioidaan pysyvän ennallaan.

Suomi on ollut aktiivisesti mukana UNPRPD:n hallintorakenteissa (Policy Board, Management Committee) sekä avunantajaryhmässä. Eri yhteyksissä Suomi on johdonmukaisesti nostanut esiin sukupuolen ja vammaisuuden risteämisen ja erityisesti vammaisten tyttöjen ja naisten tilanteen. Suomi on myös kanavoinut UNPRPD:n kautta rahoitusta YK:n vammaisinklusiivisstrategian (UNDIS) toimeenpanoon.

Tavoite:

Vahvistetaan vammaisten tyttöjen ja naisten oikeuksia kansainvälisessä yhteistyössä.

Toimenpiteet:

104. Vuonna 2020 Suomen toimiessa UN Womenin puheenjohtajana tärkeä prioriteetti on edistää vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksia.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 104: toteutunut

Suomi on edistänyt vammaisten naisten ja tyttöjen aseman ja oikeuksien huomioimista UN Womenin strategisen suunnitelman valmisteluissa, tuomalla vammaisten naisten ja tyttöjen oikeuksia aktiivisesti esiin johtokuntatyöskentelyssä ja Suomen ja järjestön välisissä vuosikeskusteluissa.

Tavoite:

Edistetään kansainvälisellä vaikuttamistyöllä vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

Toimenpide:

105. Jatketaan vaikuttamistyötä YK-järjestöissä sekä Punaisen Ristin ja Punaisen Puolikuun kansainvälisessä liikkeessä. Suomen prioriteetteja ovat mm. UNDIS:n ja IASC-ohjeistuksen toimeenpano, vammaisten naisten ja tyttöjen aseman vahvistaminen, organisaatioiden vammaisasioiden vastuuhenkilöiden nimittäminen, vammaistoiminnan rahoitus (sekä erityistoimiin että valtavirtaistamiseen) ja tietotaidon vahvistaminen.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 105: toteutunut osittain

Humanitaarisen avun osalta Suomi on järjestelmällisesti nostanut vammaisinklusion esiin kahdenvälisissä ja monenvälisissä keskusteluissa YK –kumppaneiden ja Punaisen Ristin ja Puolikuun Liikkeen kanssa. Kahdenvälisissä vuosikeskusteluissa on 2022 pyydetty erillistä keskustelua juuri vammaisinklusiosta. Vuonna 2022 osalta ja vuonna 2023 kaikilta kumppaneilta pyydettiin UNDIS raportti nähtäväksi. Vammaisinklusio on myös sisällytetty

operaatiovierailukysymyksiin (monitorointi) ulkoministeriön virkahenkilöille. Vuonna 2022, ulkoministeriön humanitaarisen avun yksikkö teetätti tutkimuksen WFP:n, UNHCR:n ja ICRC:n vammaisinkluusiosta ja sen rahoittamisesta. IASC ohjeistuksen toimeenpano ei ole edennyt toivotulla tavalla eikä siihen ole löytynyt raportointiaikana sopivia vaikuttamiskanavia. Suomi on rahoittanut UNHCR:lle vammaisinkluusioasiantuntijan (2021-2023) (JPO). Erityisrahoitusta ulkoministeriö on lisäksi kohdistanut WFP:n vammaisinkluusiorahastoon 2021 ja 2023. Tietoisuutta vammaisinkluusiosta humanitaarisessa avussa ulkoministeriössä on lisätty erilaisilla koulutuksilla ja tiedotustilaisuuksilla 2022 ja 2023, ml. UNDIS:in itsensä toimesta.

Tavoite:

Huomioidaan vammaisten henkilöiden oikeudet humanitaarisissa kriiseissä.

Toimenpiteet:

106. Vuosien 2020–2023 aikana Suomi jatkaa panostamista vammaistoimintaan humanitaarisissa kriiseissä, mukaan lukien pandemiat, kuten COVID-19. Suomi tukee rahallisesti YK-järjestöjen ja suomalaisten järjestöjen humanitaarista avustustyötä ja käy niiden kanssa aktiivista dialogia vammaisnäkökulman valtavirtaistamisesta.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 106: toteutunut

Ulkoministeriö on tukenut vuodesta 2022 alkaen (2022-2025) osana Abilis-säätiön kehitysyhteistyöohjelman komponenttia, joka tukee vammaisten henkilöiden resilienssiä ja huomioimista osana katastrofivalmiustoimia. Ulkoministeriö on keskustellut kaikkien humanitaarista rahoitusta saavien kansalaisjärjestöjen kanssa yksittäin niiden vammaisinkluusiotyöstä. Vuoden 2023 rahoitushakemukset arvioitiin myös vammaisinkluusion näkökulmasta. Suomen yhtenä teemana Good Humanitarian Donorship –puheenjohtajuuskaudella 2022 oli vammaisinkluusio. Suomi myös järjesti kokouksen eri rahoittajien kesken, jotka seuraavat vammaisinkluusiota sekä pääkaupunkitasolla että Genevessä 2023. Toimenpiteen 105. yhteydessä on kuvattu muita toimenpiteitä humanitaarisen avun osalta.

Tavoite:

Edistetään vammaisten henkilöiden ja vammaisjärjestöjen tietoisuutta ja osallisuutta kansainvälisessä yhteistyössä ja YK:n vammaisyleissopimuksen määräaikaisraportin tarkastelussa.

Toimenpiteet:

107. Tiedotetaan YK:n vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanosta annetun Suomen ensimmäisen määräaikaisraportin tarkastelusta YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteassa ennen sen käsittelyä, mukaan lukien vammaisjärjestöjen mahdollisuudesta toimittaa komitealle kirjallisia lausuntoja, ns. rinnakkaisraportteja, sekä osallistua komitean suljettuun kuulemistilaisuuteen.

108. Järjestetään mahdollisuus seurata Suomen ensimmäisen raportin käsittelyä Helsingissä suorana lähetyksenä YK:n WebTV:n kautta.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 107: ei toteutunut

Toimenpide 108: ei toteutunut

Suomi antoi ensimmäisen raporttinsa vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanosta (CRPD/C/FIN/1) 9. elokuuta 2019. Koska raportti odottaa edelleen käsittelyä komiteassa, edellä mainittuja toimenpiteitä ei ole voitu toteuttaa. Ulkoministeriö on kertonut raportin tilanteesta kansainvälisen vammaispolitiikan koordinaatioryhmän kokouksissa.

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista kehityspolitiikassa.

Toimenpide:

109. Raportoidaan vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämisestä osana kehityspolitiikan tulosraporttia.

Vastuutaho: UM

Toimenpide 109: toteutunut

Kehityspolitiikan tulospöörtti, joka kattoi vuodet 2019-2021, annettiin eduskunnalle mar- raskuussa 2022. Raportissa kuvailtiin yhdenvertaisuuden globaalin tilanteen kehittymistä ja esiteltiin lukuisia tuloksia vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämisestä. Muun muassa YK:n vammaiskumppanuusrahasto on Suomen tuella vahvistanut YK:n vammais- ten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanoa kehittyvissä maissa saatta- malla yhteensä 130 lakia ja linjausta sopimuksen mukaiseksi.

Suomi on myös vahvistanut kehittyvien maiden vammaisjärjestöjen osaamista ja mah- dollisuuksia edistää oikeuksia omilla maissaan. Raportissa todettiin, että vaikka Suomi on noussut globaalisti merkittäväksi vammaisten henkilöiden oikeuksien edistäjäksi ja esteet- tömyys ja saavutettavuus huomioidaan paremmin Suomen kehitysyhteistyössä, vammais- ten henkilöiden oikeuksia edistävä rahoitus on pysynyt matalana. Tältä osin Suomella on edelleen parannettavaa.

Tavoite:

Lisätään tietoisuutta alkuperäiskansoihin kuuluvien vammaisten henkilöiden oikeuksista Pohjoismaissa.

Toimenpide:

110. Nostetaan saamelaisten vammaisten henkilöiden oikeudet Pohjoismai- sen vammaisneuvoston puheenjohtajuusvuoden 2021 teemaksi. Järjestetään aiheeseen keskittyvä pohjoismainen seminaari elokuussa 2021 Inarissa.

Vastuutaho: STM yhteistyössä THL:n ja VANEn kanssa

Toimenpide 110: toteutunut

Alkuperäiskansoihin kuuluvien vammaisten henkilöiden oikeudet oli yhtenä Suomen puheenjohtajuuskauden teemoista Pohjoismaisessa vammaisneuvostossa vuonna 2021. Elokuussa 2021 järjestettiin kaksipäiväinen kansainvälinen webinaari, jossa käsiteltiin alku- peräiskansoihin kuuluvien vammaisten henkilöiden oikeuksia, erityisesti sosiaali- ja ter- veyspalveluiden näkökulmasta. Tilaisuus järjestettiin useiden toimijoiden yhteistyönä. Aihe oli myös vuonna 2022 Norjan puheenjohtajuuskaudella vammaisneuvoston agen- dalla. Vuonna 2022 järjestettiin aiheesta pohjoismainen sivutapahtuma YK:n vammaisy- leissopimuksen sopimuspuolikokouksessa.

4 Vammaisjärjestöjen arvio toimintaohjelman toteutumisesta

Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE kutsui VANEn jäsenet ja vammaisjärjestöt kuulemistilaisuuteen 4.5.2023. Vammaisjärjestöiltä pyydettiin tiiviitä puheenvuoroja toimintaohjelman keskeisistä edistysaskelista vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisessa. Toisaalta järjestöiltä toivottiin myös näkemyksiä niistä toimenpiteistä, jotka ovat jääneet toteutumatta tai toteutuneet osittain. Puheenvuoroja tilaisuudessa käytettiin 10 ja osallistujia tilaisuudessa oli 17. Lisäksi neljä tahoa toimitti kirjallisen lausunnon ilman puheenvuoroa tilaisuudessa. Seuraavaksi esitellään kuulemisessa esiin nousseet keskeiset teemat.

4.1 Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys

Useassa puheenvuorossa todettiin yhdenvertaisuuslain osittaisuudistuksen olleen edistysaskel vammaisten yhdenvertaisuuden kannalta, erityisen tärkeänä pidettiin yhdenvertaisuusvaltuutetun toimivallan laajenemista ja edistysaskelina myös häirinnän ja kohtuullisten mukautusten sääntelyyn tehtyjä muutoksia. Toisaalta järjestöt olisivat toivoneet, että saavutettavuuden ja esteettömyyden laiminlyönnistä olisi tehty yksi syrjinnän muoto. Järjestöt katsoivatkin, että yhdenvertaisuuslain kehittämistä tulee jatkaa. Vihapuheen vastaista työtä tulee järjestöjen mielestä niin ikään jatkaa, samoin asenneilmaston muokkaamista vammaisille ihmisille myönteisemmäksi.

4.2 Itsenäinen elämä ja asuminen

Vammaisten laitosasumista on voitu viime vuosina merkittävästi vähentää, mutta edelleenkin vammaisten ihmisten asumisvaihtoehdot eivät ole riittävän monipuolisia. Järjestöt katsovat, että tukea itsenäiseen asumiseen omassa kodissa tulisi lisätä. Jatkossa onkin järjestöjen mielestä kiinnitettävä enemmän huomiota siihen, että palvelut eivät muodostu laitospäiseksi myöskään varsinaisten laitosten ulkopuolella, ja että itsenäisen elämän periaate vaikuttaa palveluiden suunnitteluun kaikilla tasoilla.

Vammaispalvelulain uudistusta pidettiin monilta osin edistysaskeleena, tosin tulevaisuuteen suhtauduttiin myös kriittisesti. Erityisesti ns. ikääntymisrajoituksen poistoa pidettiin positiivisena asiana. Henkilökohtaisen budjetoinnin jatkokehittämistä toivottiin.

Lausunnoissa todettiin muun muassa, että henkilökohtaisen avun asiakasmäärien kasvu kertoo siitä, että yhä useampi on voinut saada henkilökohtaisen avustajan. Toisaalta henkilökohtaisen avun saaminen on heikentynyt muun muassa kielteisten KHO:n ratkaisujen kautta. Viranomaiset hakevat kielteisille päätöksille aktiivisesti tukea oikeudesta.

Lausunnoissa todettiin myös, että esimerkiksi mielenterveyden häiriöiden kohdalla ei aina tunnisteta vammaispalvelujen tarvetta, vaikka laki mahdollistaakin palvelujen myöntämisen.

4.3 Kuntoutus ja apuvälineet

Useassa puheenvuorossa pidettiin lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteiden oppaan päivitystä positiivisena edistysaskeleena. Esimerkiksi sukupuolielämän apuvälineiden ja avustajakoirien lisäämiseen oppaaseen oltiin tyytyväisiä. Mutta kuntoutukseen ohjautuminen ja kuntoutukseen pääsy huolettavat järjestöjä. Järjestöt kokevat myös, että kuntoutukseen pääsyssä korostuu liikaa toimintakyvyn paraneminen, kun usein toimintakyvyn säilyttäminen on vammaisen ihmisen kohdalla myös merkittävä kuntoutuksen tulos ja sen arvoa ei pitäisi vähätellä.

4.4 Koulutus

Lapsen oikeutta tukeen vahvistava varhaiskasvatustlain muutos ja kolmiportaisen tuen ulottaminen varhaiskasvatukseen oli järjestöjen mielestä positiivinen askel, mutta käytännön toteutuminen arveluttaa järjestöjä.

Oppivelvollisuuden pidennystä pidettiin useissa puheenvuoroissa niin ikään edistysaskeleena vammaisten ihmisten kohdalla. Mutta yksilöllinen tuki, jota monet vammaiset lapset ja nuoret tarvitsevat opiskelussa ei toteudu riittävällä tavalla. Tämä tuotiin esiin muun muassa autististen lasten osalta.

4.5 Työllisyys ja toimeentulo

Vammaisjärjestöt ovat edelleen tyytymättömiä vammaisten ihmisten työllisyyden tilaan, vaikka toimintaohjelmakaudella on tehty ponnisteluja tilanteen parantamiseksi. Esimerkiksi Työkanava oy:n perustaminen on koettu edistysaskeleeksi, mutta sen vaikuttavuus on

vielä epäselvä. Niin sanotun lineaarimallin toteutuksen peruuntuminen oli vammaisjärjestöille ja myös palkansaajajärjestöille iso pettymys. Sosiaaliturvan ja työssäkäynnin yhteensovituksen tulisi olla joustavampaa. Työllisyyden edistämisen tuleekin edelleen olla yksi painopisteistä.

Myös toimivien vammaispalvelujen ja tulkkauspalvelujen merkitystä työllisyyden mahdollistajina korostettiin.

Järjestöt muistuttivat myös, että osatyökykyisten ja vammaisten työllistämiseen liittyvää lainvalmistelua on tärkeää tehdä yhteistyössä niin vammais- kuin työmarkkinajärjestöjen kanssa.

4.6 Esteettömyys ja saavutettavuus

Järjestöjen mielestä digitaalisten palvelujen saavutettavuudessa on edistytty. Etelä-Suomen aluehallintovirasto on tärkeässä roolissa saavutettavuuskysymyksissä. Esteettömyysdirektiivi tuo uusia asioita saavutettavuusvaatimusten piiriin, mikä toivottavasti ajan kuluessa parantaa eri palvelujen saavutettavuutta. Myös valvontaan tulee uusia toimijoita. Kuitenkin saavutettavuusongelmat ovat edelleen arkipäivää ja vammaiset ihmiset kohtaavat niitä mm. opiskelussa, työelämässä ja arjen asioiden hoitamisessa.

Järjestöt katsoivat myös, että ympäristöministeriön esteettömyystyöryhmän (2022–2023) esittämät päivittämistarpeet rakennettua ympäristöä koskevaan lainsäädäntöön tulee toteuttaa tulevalle toimintakaudella tiiviissä yhteistyössä sidosryhmien kanssa.

4.7 Kielelliset oikeudet

Vammaisjärjestöjen mielestä vammaisten ihmisten kielelliset oikeudet eivät toteudu riittäväällä tasolla ja Kelan tulkkauspalveluissa on puutteita. Oikeusministeriö kuuli vuonna 2020 viittomakielisten näkemyksiä oman kielensä tilanteesta ja viittomakielten käyttömahdollisuuksista. Viittomakielibarometri-selvityksessä yksityishenkilöt nostivat esille esimerkkejä kielellisten oikeuksiensa heikosta toteutumisesta eri elämäntilanteilla. Erityisesti tulkkauspalvelun puutteellinen toteutuminen nousi esille. Monen viittomakielisen kokemus on, että viranomaiskieltä on vaikea ymmärtää.

Kuuroihin historiassa kohdistuneita oikeudenloukkauksia kartoitettiin vuonna 2021 Viittotut muistot -selvityksellä ja vuonna 2022 asetettiin työryhmä pohtimaan totuus- ja sovintoprosessin toteutustapaa. Jo nyt on tunnistettu lukuisia syrjiviä rakenteita myös

nyky-Suomessa. Hyvin harva viranomainen tunnistaa vastuunsa tiedotta viittomakielellä. Viranomaisissa asiointia ei tarjota suoraan viittomakielellä, vaan ainoastaan tulkattuna. Tulkkausta koskeva sääntely on osittain epäselvää.

Järjestöt muistuttivat myös, että Suomessa arvioidaan olevan vähintään 120 000 puhevammaista ihmistä.

4.8 Vammaistutkimus ja tiedon keruu

Kuluneella toimintakaudella vakinaistettiin Helsingin yliopistoon vammaistutkimuksen professuuri ja vammaistutkimuksen opintokokonaisuus on osa yliopiston opintotarjontaa. Vammaistutkimusta tehdään Suomessa kuitenkin edelleen vähän ja rahoitus on sattumanvaraista.

4.9 Vammaisvaikutusten arviointi

Järjestöt muistuttivat, että vammaisvaikutusten arviointia ei edelleenkään aina tehdä osana vaikutusarviointeja. Kuitenkin se on kirjattu oikeusministeriön kaikkia ministeriöitä koskeviin lainvalmisteluohjeisiin ja kaikkien ministeriöiden toimialalla myös on vammaisten ihmisten arkea koskettavia asioita. Vammaisuus tulee nähdä koko valtionhallinnon – ei vain sosiaali- ja terveysministeriön asiana.

4.10 Osallisuus

Vammaisjärjestöt katsoivat, että hallituskaudella 2019–2023 vammaiset henkilöt ja heitä edustavat järjestöt osallistettiin artiklan 4.3 mukaisesti heitä koskevaan päätöksentekoon aiempaa paremmin. Tämän tulee jatkua myös tulevalla toimintakaudella. Tarvitaan yksittäisiä hallituskausia pidemmälle ulottuvia linjauksia sekä valtion todellista sitoutumista. Tähän ratkaisuna järjestöt näkivät valtioneuvoston periaatepäätöksen vammaispolitiikasta.

Toimintaohjelmassa on runsaasti hyviä tavoitteita ja konkreettisia toimenpiteitä, joita toteuttamaan ministeriöt on vastuutettu. Kuitenkaan toimenpiteisiin ei ole sitouduttu riittävästi ja niitä on jäänyt toteuttamatta. Tarvitaan pitkäjänteistä vammaispolitiikkaa, jonka tueksi tarvitaan tosiasiallisesti sitova toimintaohjelma ja hallituskaudet ylittävä valtioneuvoston vammaispoliittinen periaatepäätös linjaamaan yhteisiä tavoitteita ja toimenpiteitä. Periaatepäätös tulee valmistella ja sen toteutumista seurata osallistaen vammaiset ihmiset heitä edustavien järjestöjen kautta.

5 Yhteenveto

Toimintaohjelmassa määriteltiin tavoitteet ja yhteensä 110 toimenpidettä. Kullekin toimenpiteelle oli määritelty vastuutaho tai vastuutahot. Näillä toimenpiteillä vammaisyleissopimuksen täytäntöönpanoa edistettiin eri hallinnonaloilla kuluneella toimintakaudella. Seurantaraportissa ministeriöt raportoivat toimenpiteiden toteutumisesta. Raporttiin on ministeriöiden arvioiden lisäksi nostettu vammaisjärjestöjen esiin tuomia asioita siitä, missä asioissa on onnistuttu ja missä tavoitteita ei ole vielä saavutettu. Yhdessä nämä rakentavat tarpeellista tilannekuvaa siitä, missä määrin asetetut tavoitteet ja toimenpiteet ovat toteutuneet.

Ministeriöiden arvioiden mukaan toimenpiteistä 80 toteutui. Toimenpiteistä 24 toteutui osittain. Toimenpiteistä kuusi jäi toteutumatta. Monilta osin siis voidaan sanoa toimintaohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden toteutuneen. Kaikilta osin hallituskauden alussa sovittuja toimenpiteitä ei kuitenkaan pystytty viemään eteenpäin joko ollenkaan tai siinä määrin kuin oli tarkoitus. Toimintaohjelman toimeenpanoon vaikuttivat monet asiat, erityisen vahvasti maailmanlaajuiset kriisit, koronapandemia ja Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan. Niihin reagoiti pakotti viranomaisia monilta osin kohdistamaan resursseja uudelleen. Näin ollen on selvää, että työn tavoitteiden saavuttamiseksi on jatkuttava.

Vammaisjärjestöt toivat puheenvuoroissaan hyvin tiivistyksin esiin niitä asioita, joissa ollaan onnistuttu. Muun muassa vammaisten henkilöiden osallistamisessa heitä koskevaan päätöksentekoon on otettu kuluvalle kaudella tärkeitä edistysaskeleita. Mutta samalla, kuten vammaisjärjestötkin korostavat, paljon on vielä tekemättä, ja työn YK:n vammaisyleissopimuksen toimeenpanemiseksi tulee jatkua.

Tämä seurantaraportti toimii siltana vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANEn seuraavalle toimintakaudelle. Syksyllä 2023 alkavalla toimintakaudella on aika laatia kolmas YK:n vammaisyleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma vuosille 2023-2027. Tämän raportin havainnot erityisesti niistä asioista, joita ei ole täysimääräisesti pystytty toteuttamaan, on tärkeää huomioida uudella kaudella. Moni toimintaohjelman tavoitteista on lisäksi sellaisia, että niiden toteutuminen vaatii jatkuvaa työtä. Jatkossakin vaaditaan eri toimijoiden sitoutunutta yhteistyötä, jotta vammaisten henkilöiden oikeuksia pystytään edistämään.

Internet: stm.fi/julkaisut

JULKAISUJEN MYYNTI:
julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi

ISSN PDF 1797-9854
ISBN PDF 978-952-00-9701-1